

Зміст

Модернізація освіти

Савченко С. В. Профілактика девіантної поведінки учнівської молоді як науково-педагогічна проблема5

Жучок В. Г., Жучок Л. Д. Проект створення інформаційно-ресурсного центру школи10

Адаменко О. В., Ваховський Л. Ц. Інформаційно-комунікаційні технології у виховній роботі зі студентами14

Методика. Практика. Досвід

Байкеніч Г. В. Методичні прийоми письмової подачі проблемних (творчо-пошукових) текстів з курсу історії України загальноосвітньої школи в технології особистісно-орієнтованого навчання19

Довгопола О. В. Технологічний підхід до організації навчального процесу курсу «Методика викладання математики в початкових класах»29

Проблеми виховання та психокорекції

Ісаєва С. Д. Комунікативна педагогіка для батьків: концепція Томаса Гордона33

Юшко О. В. Упровадження досвіду організації профілактики девіантної поведінки учнів в умовах сучасної школи38

Вища школа

Кільова Г. О. Використання новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді43

Малюга О. С. Оцінювання рівня володіння іншомовним читанням на старшому ступені навчання у вищій школі49

Брянцева Г. В. Візуалізація навчального матеріалу з комп'ютерної графіки за допомогою асоціативних зображень-образів ...53

**№ 6 (149)
2011**

Засноване в 1922 році
Свідectво
про державну реєстрацію
КВ № 14439-3410ПР
видано Міністерством
юстиції України
14.08.2008 року

Журнал внесено
до переліку наукових
фахових видань України
(педагогічні науки)

Постанова президії
ВАК України
від 14.10.2009 року
№ 1-05/4

**ЗАСНОВНИК
І ВИДАВЕЦЬ:**
Державний заклад
«Луганський національний
університет
імені Тараса Шевченка»

**СКЛАД
РЕДАКЦІЙНОЇ
КОЛЕГІЇ:**

Головний редактор
Курило В. С.
*Заступник
головного редактора*
Савченко С. В.

Члени редакційної ради:

Алфімов В. М.,
Беляєв Б. В.,
Бур'ян М. С.,
Ваховський Л. Ц.,
Гавриш Н. В.,
Галич О. А.,
Недайнова Т. Б.,
Харченко С. Я.,
Хриков Є. М.,
Лобода С. М.

(випускаючий редактор)
Коректор
Мілева І. В.

При оформленні номера
використано фото
Хромушина Ю. М.

Журнал
«Освіта Донбасу»
№ 6 (149) 2011
підписаний до друку
рішенням Вченої ради
Державного закладу
«Луганський національний
університет
імені Тараса Шевченка»
(протокол № 4 від
від 25.11.2011 року)
Видавництво
Державного закладу
«Луганський національний
університет імені Тараса
Шевченка»
91011, м. Луганськ,
вул. Оборонна, 2
Формат 60x84 1/8.
Друк офсет.
Папір офсет.
Ум. друк. арк. 13,25.
Наклад 1500.
Зам. № 192.
Ціна вільна
Обкладинку надруковано
ТОВ «Лугань-Поліграф»
вул. Лермонтова, 1-Б,
м. Луганськ, 91055.
Тел.: (0642) 71-64-31.
Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи ДК № 3883 від 22.09.2010 р.

Дяченко М. Д. Чинники розвитку творчої індивідуальності
майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки60

Освіта вчителя

Жукова В. М. Професійна підготовка майбутнього вчи-
теля математики щодо формування інформатичної компетен-
тності68

Ткачук С. І. Практична підготовка майбутніх учителів техно-
логій як компонент готовності їх до формування в учнів техноло-
гічної культури73

За здоровий спосіб життя

Вовк В. М. Позиція особистості – важливий компонент у за-
безпеченні процесу наступності фізичного виховання учнівської і
студентської молоді79

Рогач З. І. Сутнісна і структурна характеристика бережливого
ставлення особистості до здоров'я84

Історія педагогіки

Сейко Н. А. Дитина шкільного віку як об'єкт доброчинної
підтримки в Україні у XIX – на початку XX століття89

Дидик В. М. Соціально-педагогічні умови формування
здорового способу життя учнів шкіл Західної України (1900 –
1939 рр.)99

РЕДАКЦІЙНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Редакція приймає до друку статті, які є актуальними, ори-
гінальними та публікуються авторами вперше.

Зміст статті викладається за планом: постановка проблеми
в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи
практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публі-
кацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на
які спирається автор; виділення невирішених раніше частин
загальної проблеми, яким присвячується ця стаття; формулю-
вання цілей статті (постановка завдання); виклад основного
матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих
наукових результатів; висновки з цього дослідження й пер-
спективи подальших розвідок у цьому напрямку. Усі перелічені
елементи повинні бути стилістично представлені в тексті, але
графічно виділяти їх не треба.

Стаття повинна супроводжуватися рецензією провідного
фахівця (доктора, професора).

Для оперативного зв'язку редактора з авторами слід супро-
воджувати статтю відомостями про автора, де повинні бути
повністю вказані прізвище, ім'я, по батькові, посада, учений
ступінь, учене звання автора, поштова адреса, службовий і
(або) домашній телефони.

Стаття подається роздрукованою на папері в одному при-
мірнику з обов'язковим додатком диска, перевіреного на
відсутність вірусів. Формат копії файлу — RTF.

Рукопис статті (не більше 15 сторінок) друкується на арку-
шах формату А4 кеглем 14 гарнітурою Times New Roman. Для
підготовки рукопису зазвичай використовується текстовий про-
цесор MS Word 6.0–7.0 (Під Windows 95). Поля: верхнє – 2 см,
нижнє – 2 см, лівє – 3 см, правє – 1,5 см. Міжрядковий інтервал
– полуторний.

Інформація про УДК розташовується у верхньому лівому
кутку без відступів (шрифт нежирний).

Посилання на цитовані джерела подаються у квадратних
дужках після цитат. Перша цифра – номер джерела в списку

літератури, що додається до статті, друга – номер сторінки,
наприклад: [1, с. 21].

Література й при необхідності примітки подаються в кінці
статті після слова «Література» в порядку цитування й офор-
млюються відповідно до загальноприйнятих бібліографічних
вимог, що висуваються при оформленні кандидатської або док-
торської дисертації. Бібліографічні джерела подаються з абза-
цу; ім'я автора (або перше слово назви) виділяється жирним.
Зразок оформлення літератури:

Література

1. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної
роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоре-
тико-методичні основи : монографія / О. В. Безпалько. — К. :
Наук. світ, 2006. — 363 с.

2. Стишов О. А. Українська лексика кінця XX століття (на
матеріалі мови засобів масової інформації) / Олександр Ана-
толійович Стишов. — 2-ге вид., переробл. — К. : Пугач, 2005.
— 388 с.

3. Бурдіна С. В. Система підготовки магістрів управління
освітою у вищих навчальних закладах США : автореф. дис. на
здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.06. «Тео-
рія і методика управління освітою» / С. В. Бурдіна. — Лу-
ганськ, 2008. — 20 с.

4. Рижанова А. О. Розвиток соціальної педагогіки в соціо-
культурному контексті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.05 /
Рижанова Алла Олександрівна. — Луганськ, 2005. — 442 с.

Статтю закінчують 3 анотації обсягом 8 рядків українською,
російською та англійською мовами із зазначенням прізвища,
ім'я та по батькові автора, назви статті та ключовими словами
(3–5 термінів).

Статті, що не відповідають установленим вимогам оформ-
лення й подання, не розглядаються й не публікуються. Редак-
ція зберігає за собою право на редагування та скорочення ста-
тей.

ПРОФІЛАКТИКА

девіантної поведінки учнівської молоді як науково-педагогічна проблема

Савченко С. В.

УДК 373

НА СУЧАСНОМУ етапі розвитку української держави проблема профілактики девіантної поведінки молодого покоління набуває особливої гостроти, оскільки молодь формується в складних соціокультурних умовах економічних і політичних суперечностей, неврівноваженості соціальних процесів, криміногенності суспільства.

З огляду на це, мета статті полягає в аналізі основних напрямів дослідження питань профілактики девіантної поведінки учнів.

Вивчення сучасної історико-педа-

гогічної, науково-методичної літератури та інших джерел показує, що проблема профілактики девіантної поведінки учнів привертала й привертає увагу багатьох учених і педагогів-практиків.

Зазначимо, що перші науково-педагогічні праці вітчизняних фахівців, присвячені проблемі зміцнення здоров'я, формування здорового способу життя в дітей шкільного віку взагалі та профілактики шкідливих звичок зокрема, з'явилися в кінці XIX – на початку XX ст. (А. Бутовський, А. Вереніус, В. Гориневський, Є. Демет'єв, П. Лесгафт, Є. Покровський, М. Фелітіс та ін.).

Для кінця 20 – 30-х рр. XX ст. характерна активізація науково-методичної діяльності з питань профілак-

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ

тики девіантної поведінки школярів. Аналіз педагогічних видань та архівних джерел свідчить, що біля витоків розробки питань організації профілактичної діяльності з підлітками стояли відомі вітчизняні педагоги та діячі народної освіти: В. Арнаутов, М. Бердяєв, П. Блонський, Г. Ващенко, А. Ганжій, А. Гергет, А. Залкінд, О. Залужний, І. Зеленський, В. Зеньковський, М. Іорданський, О. Калашников, П. Каптерев, А. Макаренко, Я. Мамонтов, О. Попов, Я. Різник, С. Русова, Я. Ряппо, С. Сірополко, І. Соколянський, П. Сорокін, В. Сорока-Росинський, С. Шацький та деякі інші.

Ці вчені здійснили наукові пошуки щодо організації педагогічної діяльності в мікросоціумі з різними категоріями дитячого населення, визначили провідні поняття та чинники формування особистості, з'ясували зміст профілактичної діяльності в молодіжному оточенні.

У процесі дослідницької роботи виявилися такі напрями розкриття сутності профілактичної діяльності з дітьми девіантної поведінки, як зв'язок шкільної та позашкільної роботи (В. Арнаутов), вивчення психології самогубств (М. Бердяєв), робота з обдарованими дітьми (П. Блонський), вивчення форм і методів роботи лікарсько-педагогічних кабінетів (А. Ганжій), педагогічна діяльність з неповнолітніми правопорушниками (В. Дюшен), зміст діяльності кабінетів соціального виховання (А. Зайко, І. Зеленський, М. Струминський), зміст діяльності з безпритульними та бездоглядними підлітками (А. Макаренко), визначення змісту діяльності кабінетів соціальної педагогіки (Я. Різник), чинники соціалізації особистості (П. Сорокін), позашкільна освіта (С. Сірополко), зміст соціально-педагогічної діяльності з «дефективними» дітьми (І. Соколянський), діяльність з важковиховуваними підлітками (В. Сорока-Росинський).

Дослідження показало, що істотне підвищення інтересу вчених України та республік

колишнього Радянського Союзу до розробки проблем зміцнення здоров'я, формування основ здорового способу життя молодого покоління, профілактики асоціальних звичок та поведінки учнів основної школи припадає на другу половину ХХ ст. У цей період зазначені питання почали досліджувати філософи, медики, психологи, педагоги.

Так, філософські аспекти проблеми здоров'я стали предметом вивчення в дисертації Л. Сущенко «Здоровий спосіб життя людини як об'єкт соціального пізнання», а також публікаціях В. Єременко, Г. Коробейникова, Є. Кудрявцева, М. Ожеван, П. Тищенко, Г. Царегородцева. Питання теоретико-методологічного аналізу здоров'я з позицій медицини розкриті в працях М. Амосова, Г. Апанасенко, І. Брехмана, Є. Вайнруб, В. Войтенко, Г. Глуханової, А. Ізуткіна, В. Климової, І. Терешкової, А. Шадріної, З. Шкіряк-Нижник та ін. У публікаціях учених наголошено на тому, що здоров'я людини – це динамічний стан і саме воно визначає життєздатність індивіда й стійкість до протидії різним чинникам. Загальнотеоретичні питання здоров'я людини як умови її нормальної життєдіяльності й засоби профілактики різних захворювань, зокрема серцево-судинної системи, стали предметом вивчення А. Карасьова, В. Поліського, А. Прохорова та ін.

У численних дисертаційних працях і досліджуваного періоду, і початку ХХІ ст. проблема профілактики девіантної поведінки учнівської молоді стала предметом психолого-педагогічних пошуків. Так, теоретико-методологічні засади цього феномена, зокрема обґрунтування особистісно орієнтованого підходу для виховання молодого покоління сформульовані в наукових розробках І. Беха, А. Бойко, С. Гончаренка, В. Євдокимова, В. Лозової, А. Троцько та ін. Особистісно орієнтоване виховання, за переконанням учених, забезпечує підліткові право на свободу вибору ціннісної позиції, на цінність життя зага-

лом, на можливість його здійснення за наявності в нього установки на подолання дисгармонії в досвіді, поведінці, спілкуванні, діяльності.

Загальнотеоретичні питання здоров'я, здорового способу життя як шляху подолання девіантної поведінки школярів, його компоненти, чинники впливу відображені в публікаціях А. Бутенко, Н. Ванзюк, В. Войтенко, А. Гудими, О. Довженка, О. Дубогай, С. Закопайло, В. Климової, Д. Колесова, В. Кондратюк, В. Курилова, Г. Куценко, Ю. Лисицина, О. Петришиної, А. Сахно, А. Степанова, О. Изуткіна, Г. Царегородцева, А. Цузмер, С. Шмалей та ін.

Аналіз проблеми профілактики девіантної поведінки учнівської молоді показав, що значна кількість сучасних досліджень присвячена:

- загальнотеоретичним питанням взаємозв'язку фізичної культури та здоров'я (В. Глухов, А. Корнілова, Л. Матвєєв, І. Петренко, Г. Рошупкін, З. Сахарова, М. Станкін, М. Хоменко, Т. Цюпак та ін.);

- формуванню в учнів позитивного ставлення до здорового способу життя (В. Білик, С. Ігнатенко та ін.);

- позаурочній та позашкільній роботі зі школярами (Г. Богданов, В. Бондаренко, Б. Ведмеденко, М. Жаворонкова, О. Леонов, В. Лобанєва, Р. Ракітіна, І. Терешкова та ін.);

- удосконаленню процесу навчання та фізичного розвитку дітей в умовах школи (В. Белінович, В. Белорусова, Г. Васильків, Е. Вільчковський та ін.);

- підготовці вчителя до роботи з формування здорового способу життя в учнів та профілактики їхньої девіантної поведінки (С. Балбенко, О. Безпалько, І. Богданова, Г. Литовченко, І. Максимова);

- використанню інформаційних технологій для пропаганди здорового способу життя (П. Виноградов).

У згаданих вище працях зроблено акцент на необхідності формування здорового спо-

соби життя школярів як основного шляху профілактики девіантної поведінки і пріоритетній ролі навчального курсу «Фізична культура» у вирішенні цього завдання. Крім того, підкреслено ефективність інших форм фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи у зміцненні здоров'я учнівської молоді.

Деякі роботи присвячено питанням організації профілактичної діяльності у процесі валеологічної, екологічної, гігієнічної освіти та виховання. Так, гігієнічні аспекти проблеми відображені в роботах М. Антропової, С. Бриля, Є. Вайнруб, В. Кардашенко, Є. Стромської, А. Малькова. У зазначених працях підкреслена важливість знань про організм людини й норми особистої гігієни для її нормальної життєдіяльності.

Проблеми екологічного виховання та освіти школярів у контексті організації профілактичної діяльності розкриті в навчальних посібниках А. Захлебного «Екологічна освіта школярів у позакласній роботі», А. Сухомлинова, П. Сухомлинова, О. Микитюка «Екологія та здоров'я людини», публікаціях Г. Будаг'янца, В. Казначєєва, Т. Каленікової, С. Крилова, Г. Царегородцева, Ю. Цюпака та ін.

Проблема профілактики шкідливих звичок у процесі виховання школярів стала предметом дослідження А. Пилипенко «Педагогічна профілактика вживання наркогенних речовин учнями загальноосвітніх шкіл» і А. Турчака «Попередження шкідливих звичок у старших підлітків засобами фізичної культури», а також наукового пошуку В. Баранова, В. Бенюмова, В. Запорожченко, О. Костенко, К. Флоренсової, В. Оржеховської, В. Ягодинського та деяких інших.

Серед досліджень, які опосередковано стосуються питань профілактики девіантної поведінки учнів основної школи, можна назвати докторські праці І. Козубовської «Рання профілактика протиправної поведінки неповнолітніх (психолого-педагогічні аспекти)»

(1996 р.), В. Оржеховської «Соціально-педагогічні основи профілактики правопорушень важковиховуваних учнів» (1995 р.), М. Фіцули «Теория и практика перевоспитания несовершеннолетних осужденных в воспитательно-трудовых колониях» (1991 р.), Б. Чердрецької «Соціально-педагогічні основи попередження відхилень у поведінці дітей молодшого шкільного віку (на матеріалах Польщі)» (1997 р.) та кандидатські дисертації Т. Андронюк «Пропедевтична робота з підлітками, схильними до девіантної поведінки, на уроках трудового навчання в загальноосвітній школі» (2002 р.), М. Окаринського «Формування в підлітків несприйнятливості до вживання наркогенних речовин у діяльності пласту» (2000 р.), Н. Онищенко «Корекція девіантної поведінки молодших школярів у процесі діяльності дитячих громадських організацій» (2003 р.), Г. Пономаренко «Профілактика девіантної поведінки учнівської молоді у системі діяльності правоохоронних органів» (1998 р.), М. Попова «Педагогічні умови корекції поведінки важковиховуваних старшокласників у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи» (2006 р.), В. Приходька «Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей» (2004 р.), А. Свасьєва «Соціально-педагогічні умови формування фізичного здоров'я підлітків у позашкільній роботі» (2001 р.), В. Терещенка «Система профілактики правопорушень серед дітей і підлітків засобами гуманізації сучасної школи» (1997 р.), Г. Товканець «Корекція відхилень у поведінці важковиховуваних учнів молодшого шкільного віку засобами професійно-педагогічного спілкування» (1999 р.), О. Удалової «Профілактика асоціальної поведінки учнів закладів профтехосвіти» (2002 р.), І. Шишової «Профілактика наркоманії серед підлітків у виховному процесі загальноосвітньої школи» (2004 р.).

2001 рік був ознаменований виходом з друку праці колективу вчених із Луганська – «Методика роботи соціального педагога», у якій визначено основні напрями соціально-педагогічної діяльності з підлітками девіантної поведінки та проаналізовано методику корекційної роботи з дітьми й підлітками групи ризику на сучасному етапі розвитку суспільства.

Розкриттю окремих аспектів проблеми, яку запропоновано для розгляду, присвячені й інші наукові праці: З. Зайцевої – з'ясовані причини виникнення відхилень у поведінці підлітків та проаналізовані провідні напрями й методика організації виховної роботи з «важкими» учнями; А. Мудрика – розроблені фактори соціалізації особистості; М. Фіцули – обґрунтовано ефективні методи й прийоми перевиховання педагогічно занедбаних учнів; Г. Юн – визначено зміст консультаційної та допоміжної роботи з батьками, які мають дітей з певними відхиленнями в розвитку.

Обґрунтуванням змісту профілактичної соціально-педагогічної діяльності, визначенням «активних» форм і методів цієї роботи з «важкими» у виховному плані дітьми займалася В. Оржехівська.

Окремі аспекти змісту педагогічної діяльності з дітьми девіантної поведінки, безпритульними, правопорушниками й дітьми-сиротами також розкрито в кандидатських та докторських дисертаціях В. Виноградової-Бондаренко, Б. Кобзаря, А. Наточого, Г. Пономаренко, В. Прокопенко, П. Середи, В. Слюсаренка та деяких інших.

Варто наголосити на тому, що важливе значення в сучасних дослідженнях приділено підготовці вчителя до роботи з організації профілактичної діяльності в учнівському оточенні. Такій проблематиці присвячені монографії В. Бобрицького «Формування здорового способу життя майбутнього вчителя», Ю. Бойчука «Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні

аспекти», дисертації Н. Урума, А. Заїкіна, статті М. Горбенко, В. Крамар, П. Ярошенко. Учені акцентують на тому, що, з одного боку, майбутній учитель повинен мати професійну підготовку щодо проведення роботи з формування здорового способу життя в учнівському оточенні взагалі та профілактики девіантної поведінки зокрема, а з іншого – сам бути зразком для своїх підлеглих щодо здорового способу життя.

Таким чином, узагальнений історіографічний огляд дозволяє стверджувати, що проблему організації профілактичної діяльності з дітьми девіантної поведінки на сьогодні комплексно вивчають філософи, медики, психологи та педагоги.

Література

1. Бабич В. Сучасні підходи до профілактичної роботи з девіантної поведінки учнів / В. Бабич, Л. Павленко // Директор школи. – 2007. – № 44 (листопад). – С. 24 – 27.

2. Безпалько О. В. Девіантна поведінка дітей та молоді як прояв соціальної дезадаптації / О. В. Безпалько // Соціальна педагогіка в схемах і таблицях / О. В. Безпалько. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – С. 93 – 119.

3. Богданова І. М. Характеристика різних форм девіації неповнолітніх / І. М. Богданова // Соціальна педагогіка : навч. посіб. / І. М. Богданова. – К. : Знання, 2008. – С. 319 – 332.

4. Давиденко О. Профілактика девіантної поведінки підлітків / О. Давиденко // Соціальний педагог. – 2010. – № 3 (березень). – С. 45 – 51.

5. Денисов І. Г. Профілактика девіантної поведінки підлітків у роботі практичного психолога / І. Г. Денисов // Наука і освіта. – 2004. – № 3. – С. 65 – 67.

* * *

Савченко С. В. Профілактика девіантної поведінки учнівської молоді як науково-педагогічна проблема

У статті проаналізовано основні праці філософів, медиків, психологів та педагогів, присвячені питанням профілактики девіантної поведінки учнів основної школи. У досить великому масиві наукових робіт із зазначеної тематики виділяємо два відносно самостійні напрями – експериментальний та історико-педагогічний.

Ключові слова: школярі, основна школа, девіації, девіантна поведінка, профілактика.

Савченко С. В. Профілактика девіантного поведіння учасейся молодежи как научно-педагогическая проблема

В статье анализируются основные работы философов, медиков, психологов и педагогов, посвященные вопросам профилактики девиантного поведения учащихся основной школы. В достаточно большом массиве научных работ с данной тематики выделяются два относительно самостоятельных направления – экспериментальное и историко-педагогическое.

Ключевые слова: учащиеся, основная школа, девиации, девиантное поведение, профилактика.

Savchenko S. V. Preventive measures against student's deviant behavior as a pedagogical problem

The article deals with the analysis of works by philosophers, doctors, psychologists and teachers, devoted to the prophylaxis of deviant behavior among secondary school pupils. Two relatively independent directions – experimental and historical-pedagogical – are singled out in a wide majority of scientific works.

Key words: pupils, secondary school, deviations, deviant behavior, prophylaxis.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

ПРОЕКТ СТВОРЕННЯ інформаційно-ресурсного центру школи

Жучок В. Г.,
Жучок Л. Д.

УДК 373.1

У ПРОЕКТІ представлено організаційні основи дій щодо створення шкільного інформаційно-ресурсного центру.

Основні цілі проекту

1. Створення шкільного інформаційно-ресурсного центру як чинника єдиного інформаційного середовища школи.
2. Координація процесу інформатизації в школі.
3. Накопичення та поширення досвіду в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, поновлення освітнього процесу шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій.
4. Науково-методична та консультативна підтримка учасників навчально-виховного процесу щодо впровадження сучасних інформаційних технологій.

Основні завдання проекту

1. Навчання педагогічних працівників роботи на персональному комп'ютері.
2. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі.
3. Забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій.
4. Підтримка системи доступу до ресурсів мережі Інтернет усіх учасників навчально-виховного процесу.
5. Поширення досягнень роботи педагогічних працівників, їхня професійна взаємодія з метою формування стійкого інтересу вчителів до розвитку інформаційної культури.
6. Виявлення пріоритетних напрямків розвитку інформаційного простору.

7. Взаємодія з інформаційно-ресурсними центрами шкіл району, відділом освіти, обласним ІППО та ін.

8. Технічна підтримка функціонування інформаційно-освітніх ресурсів шкільної комп'ютерної мережі.

1. Актуальність проекту

Указом Президента України № 926/2010 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» передбачено впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій, єдиної інформаційної системи управління освітою, створення єдиної електронної бази освіти. У розвинутих державах світу інформатизація школи є основною сферою освітніх інновацій. Інформаційно-комунікаційні технології не тільки підтримують, а й стимулюють появу інноваційних освітніх розробок. Але частина педагогів ще не повністю розуміє, який потужний вплив мають інформаційні технології на підвищення якості навчально-виховного процесу. Наявні програмні продукти з базових предметів ще важко адаптувати в освітньому процесі, їх використовують фрагментарно, адже вони потребують доопрацювання або змін. Використання окремих програмних продуктів неможливе через їхню високу вартість. Упродовж багатолітньої роботи з комп'ютеризації школи накопичено певний практичний досвід із утілення інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес. Визначено проблеми, розв'язання яких дозволить створити єдине освітнє інформаційне середовище в школі.

Запропонований Проект шкільного інформаційно-ресурсного центру містить такі управлінські рішення, які дозволять координувати процес інформатизації, накопичувати,

поширювати й упроваджувати в навчально-виховний процес сучасні інформаційні технології.

2. Очікувані результати реалізації проекту

Науково-теоретичні:

- розробка пакету нормативної документації, що регулює питання організації й роботи шкільного інформаційно-ресурсного центру;
- розробка моделі створення шкільного інформаційно-ресурсного центру;
- уточнення та коректування нормативів забезпечення шкільного інформаційно-ресурсного центру комп'ютерною технікою.

Освітньо-кваліфікаційні:

- забезпечення вчителями школи розширення та поглиблення змісту предметів, які вони викладають.

Змістовно-технологічні:

- набуття педагогічними працівниками вмінь і навичок роботи на персональному комп'ютері;
- засвоєння та використання вчителями інформаційно-комунікаційних технологій;
- розробка, реалізація та впровадження інформаційних ресурсів: програмних продуктів, електронних навчальних засобів, баз даних;
- створення, реалізація й супроводження веб-сайтів, електронних засобів масової інформації;
- здійснення видавничої та поліграфічної діяльності школи;
- організація та підтримка дискусій, відео-конференцій, Інтернет-олімпіад, форумів тощо;
- дистанційна освіта через мережу Інтернет:

- а) міжшкільні курси за вибором,
- б) індивідуальні та групові консультації з базових дисциплін,
- в) очно-заочна багатoproфільна школа,
- г) центр довузівської підготовки;
- курси підвищення кваліфікації педагогічних і непедагогічних працівників.

Змістовно-виховні:

- формування в учнів свідомої мотивації

навчальної діяльності, інформаційної та самоосвітньої компетентностей;

- орієнтація виховної системи школи на максимальне врахування потреб, інтересів і нахилів дітей;
- організація профорієнтаційної роботи для створення в учнів можливості зробити свідомий вибір професії.

3. Механізми виконання проекту

Для реалізації проекту передбачено ряд комплексно-цільових заходів.

Під час реалізації проекту можливе корегування окремих заходів.

Виконувати проект необхідно, реалізуючи цілі, які є контрольними показниками його результативності.

Проект передбачає:

- створення інформаційно-ресурсного центру школи;
- розробку нормативної бази (локальні акти, які регулюють організацію роботи центру);
- створення нових підрозділів центру;
- приєднання створених робочих місць учнів, учителів, адміністрації до внутрішньої локальної мережі;
- підключення всіх підрозділів центру до мережі Інтернет;
- залучення всіх суб'єктів навчально-виховного процесу до роботи в інформаційно-ресурсному центрі;
- систему заходів щодо мотивації учасників проекту та їх заохочення.

Виконавцями проекту є:

- педагогічний колектив школи;
- відділ освіти.

4. Опис проекту

4.1. Предмет розробки

Проект розроблений на основі використання електронно-обчислюваної техніки, програмного забезпечення та інформаційних технологій з урахуванням досвіду інформатизації навчально-виховного процесу в школі.

Предмет розробки: шкільний інформаційно-ресурсний центр як чинник створення єдиного інформаційного середовища школи.

4.2. Інноваційний потенціал проекту

Реалізація проекту дозволить розв'язати комплекс проблем, що супроводжують упро-

вадження інформаційних технологій у навчально-виховний процес.

Важливими проблемами є:

- протиріччя між декларацією адаптивної функції школи як соціального інституту, який повинен підготувати людину до життя, максимально сприяти самовираженню особистості, сприяти соціальній мобільності випускників, адекватності їхніх можливостей вимогам навколишньої дійсності, і реальною освітньою ситуацією зі слабко вираженою реалізацією соціальних потреб сучасного суспільства – суспільства нових інформаційних технологій;

- інформатизація навчально-виховного процесу безпосередньо на уроці та в позаурочний час;

- інформатизація управлінської діяльності;

- зниження рівня мотивації навчальної праці школярів, особливо старшокласників.

Реалізація проекту, узагальнення та поширення досвіду побудови шкільного інформаційно-ресурсного центру як чинника створення єдиного інформаційного середовища школи, опрацювання нормативів фінансового, матеріально-технічного та ресурсного забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів можуть надати певну допомогу в реалізації єдиної освітньої політики в межах школи та району з питань утілення інформаційних технологій у всі сфери навчально-виховного процесу, організації дистанційної освіти (міжшкільні курси за вибором, індивідуальні та групові консультації, очно-заочна багато-профільна школа, Інтернет-олімпіади, форуми, довузівська підготовка, курси підвищення кваліфікації педагогічних і непедагогічних працівників, утілення різних форм мережевої співпраці з іншими загальноосвітніми навчальними закладами, відділом освіти, обласним ІІПО, ВНЗ тощо).

5. Науково-методичне забезпечення проекту

5.1. Опис аналогічних досліджень і розробок за кордоном і в Україні

Результати розвитку сучасного суспільства суттєво залежать від стану системи освіти, її

можливості задовольнити потреби суспільства й особистості в якісних освітянських послугах. Розробка комп'ютерних технологій в Україні почалася в середині 70-х рр. Найбільшого поширення набули алгоритмізовані комп'ютерні системи (довідкові та тестувальні). Точкою відліку появи нових інформаційних технологій навчання в загальноосвітній школі вважають постанову Кабміну СРСР «Про заходи щодо забезпечення комп'ютерної грамотності учнів середніх навчальних закладів і широкого впровадження електронно-обчислювальної техніки в навчальний процес», прийняту в 1985 р. У 1988 р. робоча група під керівництвом академіка АН СРСР А. Єршова запропонувала для обговорення Концепцію інформатизації освіти. Дидактичні проблеми й перспективи використання інформаційних технологій досліджувала академік І. Роберт. Систему підготовки вчителя до впровадження інформаційних технологій запропонував академік НАПН України М. Жалдак. Американському вченому С. Пейперу належить ідея «комп'ютерних навчальних середовищ», на яких побудована більшість сучасних комп'ютерних програм.

5.2. Нормативно-правова база реалізації проекту

1. Концепція Національної програми інформатизації, схвалена Законом України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР.

2. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 рр., затверджені Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» від 09.01.2007 р. № 537-V.

3. Указ Президента України № 926/2010 від 30.09.2010 р. «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні».

4. Постанова КМУ від 28.02.2010 року № 307 «Про затвердження порядку використання у 2011 році коштів, передбачених у державному бюджеті на інформатизацію та комп'ютеризацію загальноосвітніх навчальних закладів».

5.3. Література до теми проекту

1. Аверянова Н. Інформаційний простір у системі освіти / Н. Аверянова // Рідна шк. – 2001. – № 2. – С. 33.

2. Дрібниця В. Електронний підручник – сучасний засіб навчання / В. Дрібниця // Історія України. – 2004. – № 14. – С. 11 – 13.

3. Мадзігон В. Підручник нового покоління: яким йому бути / В. Мадзігон // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. – К. : Пед. думка, 2003. – Вип. 3. – С. 3 – 5.

4. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології : підр. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О. І. Пушкаря. – К. : Вид. центр «Академія», 2002. – 704 с.

5. Круглик В. С. Сучасні підходи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні / В. С. Круглик // Інформаційні технології в освіті : зб. наук. пр. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. – Вип. 2. – С. 114 – 120.

6. Інтернет-ресурс: sc64.ucoz.ru/program/irc.doc. Інформаційно-ресурсний центр МОУ гімназія №64 г. Липецка Російської Федерації.

6. Фінансово-економічне обґрунтування проекту

6.1. Реалізація проекту буде здійснюватися за рахунок:

- бюджетних коштів, які виділяють згідно з чинними нормативами фінансування загальноосвітніх навчальних закладів;
- позабюджетних коштів (добровільні внески батьків учнів, юридичних і фізичних осіб, гранти від реалізації міні-проектів тощо).

6.2. Кошти, які будуть отримані для фінансування проекту, планується використовувати:

- на придбання комп'ютерної техніки, мультимедійного проєктора, переносного екрану, програмного забезпечення;
- на створення комп'ютерних баз даних;
- на обладнання шкільної комп'ютерної мережі;
- на підключення шкільної комп'ютерної мережі до мережі Інтернет;
- на випуск поліграфічної продукції.

7. Форми представлення результатів проекту

У процесі реалізації проекту будуть створені:

- шкільний інформаційно-ресурсний центр;

- медіотека;

- комп'ютерні бази даних, пов'язані з утіленням інноваційних комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес;

- сайт школи.

Передбачена підготовка:

- методичних рекомендацій з питань утілення інноваційних комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес;

- методичних рекомендацій щодо організації на базі центру дистанційної освіти;

- методичних рекомендацій щодо організації на базі центру курсів підвищення кваліфікації педагогічних і непедагогічних працівників.

Звіт про результати реалізації проекту буде регулярно розміщуватися на сайті школи.

* * *

Жучок В. Г., Жучок Л. Д. Проект створення інформаційно-ресурсного центру школи

У проєкті представлені організаційні основи дій щодо створення шкільного інформаційно-ресурсного центру.

Ключові слова: інформаційно-ресурсний центр, інформаційно-комунікаційні технології, дистанційне навчання.

Жучок В. Г., Жучок Л. Д. Проект создания информационно-ресурсного центра школы

В проекте представлены организационные основы создания школьного информационно-ресурсного центра.

Ключевые слова: информационно-ресурсный центр, информационно-коммуникационные технологии, дистанционное обучение.

Zhuchok V. G. Zhuchok L. P. The project of creation of school information and resource centre

The project focuses on organization and creation of school information and resource centre.

Key words: information and resource centre, information and communication technologies, distance learning.

Стаття надійшла до редакції 21.11.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

Інформаційно-комунікаційні технології у виховній роботі зі студентами

*Адаменко О. В.,
Ваховський Л. Ц.*

УДК 378.091.2:004

ВИХОВАННЯ молоді – важливий складник діяльності навчальних закладів. Проблеми виховання молодого покоління в різні роки вивчали українські та російські дослідники: І. Бех, О. Вишневський, Т. Гребеник, О. Дубасенюк, В. Кравець, В. Оржеховська, М. Поташник, В. Сухомлинський, О. Сухомлинська, В. Струманський, Т. Шамова, Г. Шевченко та багато інших. У роботах цих авторів обґрунтовано напрями, зміст, форми й методи виховання учнів і студентів, шляхи підготовки педагогів до виховної роботи.

Однією з умов ефективності виховного процесу є його відповідність рівню розвитку суспільства, а це дозволяє стверджувати, що в інформаційному суспільстві не можна не використовувати новітні інформаційно-комунікаційні технології у виховному процесі, оскільки для сучасної молоді Інтернет і мультимедіа є звичними, а їх застосування в усіх сферах життя – природним.

На сьогодні існує суперечність між значними потенційними можливостями сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і недостатнім рівнем використання цього потенціалу у виховній роботі зі студентами.

Під інформаційно-комунікаційними технологіями ми розуміємо технології, пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, опрацюванням інформації, побудовані на використанні апаратних засобів (комп'ютери, сервери тощо) та програмному забезпеченні (операційні, пошукові системи, мережеві протоколи тощо).

В останні роки окремі аспекти використання інформаційно-комунікаційних технологій у вихованні учнів і студентів досліджували В. Волков, О. Гапеева, О. Жбанков, Т. Івчато-ва, В. Кашуба, М. Колос, В. Мазін, І. Малинський, І. Нізамутдінов, К. Сергієнко, В. Стасюк, А. Сторожик, М. Швець, В. Шевчук, І. Шкільна, В. Яременко та ін. У роботах названих науковців розглянуто методику використання комп'ютерних програм у фізичному вихованні, музичному, естетичному, патріотичному вихованні учнів загальноосвітніх шкіл, студентів вишів, курсантів воєнних навчальних закладів.

Мета нашої статті – проаналізувати можливості інформаційно-комунікаційних технологій у виховній роботі зі студентами.

Як і в будь-якій діяльності, у реалізації завдань виховання студентів можна виділити три етапи: підготовчий, етап здійснення виховних заходів, етап аналізу результатів. Розглянемо шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій на кожному з цих етапів.

На етапі підготовки до реалізації завдань виховання інформаційно-комунікаційні технології стануть в нагоді для ознайомлення з відповідною літературою через Інтернет, відбору не лише основного, а й різноманітних ілюстративних аудіовізуальних матеріалів для майбутніх заходів, а також для діагностики рівня сформованості особистісних якостей студентів та виявлення їх інтересів і потреб за допомогою анонімного опитування через сайт навчального закладу. Технології мережевих опитувань (їх часто називають «on line»-опитувань або Інтернет-опитувань) на сьогодні добре розроблені й безперервно вдосконалюються [1, с. 9–11]. Переваги таких технологій опитування – дешевизна та висока оперативність, що робить їх привабливими для організаторів опитування. За бажанням

студенти можуть брати участь в опитуванні під своїми «ніками» або зовсім не ідентифікувати себе, тобто за своєю суттю таке опитування є анонімним, що забезпечує вільне висловлення респондентами своїх думок. Крім того, на підготовчому етапі варто скористатися можливостями ІКТ з метою поширення інформації про заплановані заходи через розміщення відповідних оголошень та анонсів на сайті ВНЗ.

Зазначимо, що і на підготовчому, і на інших етапах реалізації завдань виховання інформаційно-комунікаційні технології не замінюють традиційні, а органічно доповнюють останні. Так, наприклад, розміщення оголошень та анонсів запланованих виховних заходів на сайті ВНЗ мають не замінювати, а доповнювати рекламу й оголошення, розміщені на відповідних стендах у приміщеннях закладу.

На підготовчому етапі за допомогою ІКТ студентів можна залучити до моделювання запланованих виховних заходів через прийом пропозицій, обговорення сценаріїв на чатах, у соціальних мережах, звичайне Інтернет-голосування за той чи той захід або за ту чи ту модель його проведення. Зазвичай, у підготовці виховних заходів бере участь студентський актив. Застосування ІКТ дозволяє залучити до цієї діяльності широкий студентський загал. За умови врахування результатів обговорення планів та сценаріїв майбутніх заходів така віртуальна співучасть студентського співтовариства в підготовці виховних заходів сприятиме формуванню корпоративної культури, відчуття патріотизму щодо своєї «Альма-матер», формуванню демократичної культури особистостей студентів. ІКТ дає можливість кожному студенту зробити свій маленький внесок в організацію студентського життя, створення розвивального середовища. Саме в цьому ми вбачаємо один із шляхів реалізації синергетичного принципу у вихованні.

На етапі здійснення виховних заходів широко застосовують мультимедійні засоби з метою ілюстрації виступів учасників заходу, посилення емоційного впливу на слухачів/гля-

дачів. На особливу увагу заслуговують презентації Microsoft Power Point, які широко використовують для супроводу тематичних вечорів, концертів, зустрічей з випускниками тощо у формі комп'ютерного слайд-шоу. Як правило, слайди демонструють на великому екрані за допомогою спеціальних проекторів, сполучених із комп'ютером. Програма створення презентацій Power Point є досить простою й доступною, вона містить 24 типи шаблонів слайдів, готових до використання. Ці слайди мають місця, зарезервовані для заголовка, списку, малюнка, діаграми та інших об'єктів. Користуючись такою програмою, можна створити яскраву презентацію з певною кольоровою гамою, різноманітними шрифтами, зі смаком підібраним фоновим зображенням, зворушливою музикою. Простота роботи з програмою створення презентацій Power Point робить її незамінною для більшості виховних заходів.

Серед безлічі можливостей використання ІКТ на етапі здійснення виховних заходів не можна обійти увагою можливості, які надають музеї в Інтернеті та віртуальні музеї (ці поняття дослідники розводять).

Останнім часом в Інтернеті з'являються численні сайти, що презентують музеї. Так, наприклад, за даними Д. Іванова, уже більше 500 музеїв Росії мають власні сайти [4]. Музеї України дещо відстають у плані представлення в усесвітній павутині. Найбільш «просунутим» виглядає Національний художній музей України (<http://namu.kiev.ua/>). На рис. 1 представлено зовнішній вигляд сайту цього музею.

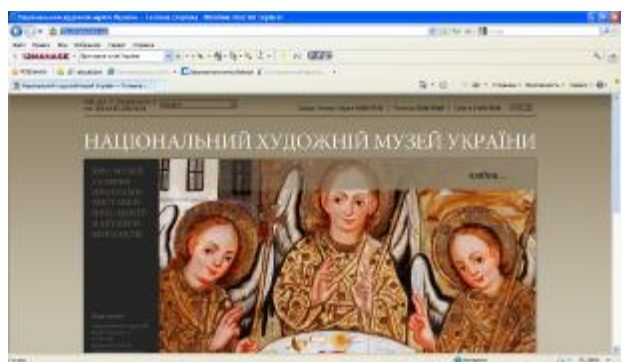

Рис. 1. Сайт Національного художнього музею України

На рис. 2 представлено сайт музею Ермітаж (Санкт-Петербург, Росія) (www.hermitagemuseum.org/html_Ru/08/hm88_0.html), а на рис. 3 – сайт Лувра (Париж, Франція) (www.louvre.fr).

На впорядкування віртуального музейного співтовариства спрямована діяльність пошукових серверів (наприклад, сервер «Музеи России»), функціонують Інтернет-каталоги, ресурсні центри, зведені бази даних колекцій музеїв тощо. Як зазначають Д. Іванов, М. Кононіхін, Л. Нургалєєва та ін., швидкими темпами відбувається самоорганізація музейного співтовариства, яке функціонує «поверх» групових, адміністративних і навіть державних кордонів [4; 6; 7 та ін.].

Характер презентації скарбниць музеїв в Інтернеті постійно вдосконалюють за рахунок ускладнення організаційної структури їхніх сайтів, усе більшого поширення нових інтерактивних форм, зокрема використання ігрових елементів (анімації, пазлів тощо), захоплювальних віртуальних екскурсій.

Віртуальні музеї відрізняються від віртуальних представництв реальних музеїв в Інтернеті тим, що це нова реальність, яка є не лише носієм інформації, а її першоджерелом. На відміну від реального музею з постійною експозицією та тимчасовими виставками, експозиція віртуального музею постійна лише у своєму розвитку, час дії виставок може тривати роками, а їхня кількість не регламентується ні площею приміщень музею, ні чим іншим, крім концептуальних задумів організаторів [4; 7].

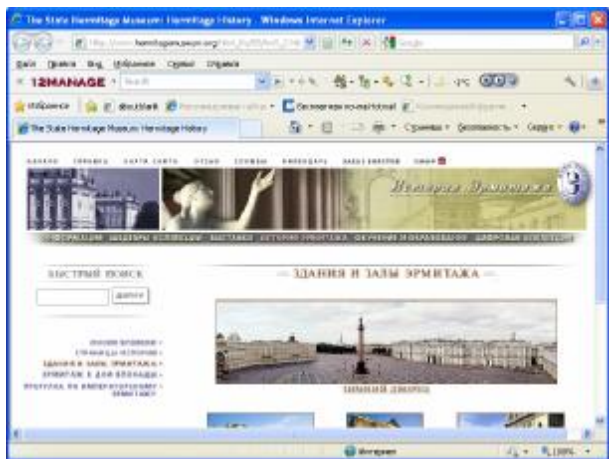

Рис. 2. Сайт Ермітажу

На думку Л. Нургалєєвої, мережа віртуальних музеїв – це нова просторово-часова модель зберігання й трансляції історико-культурних цінностей, сформована завдяки впровадженню електронних засобів ресурсифікації інформації. Віртуальний музей учена вважає важливим компонентом принципово нового обмінного середовища, яке презентує не самі об'єкти історичної спадщини, а їхні структурні образи [7].

Не так давно корпорація Google запустила міжнародну художню онлайн-виставку Art Project. На офіційному сайті виставки (googleartproject.com) можна подивитися колекцію фотографій тисяч творів мистецтва або здійснити віртуальну екскурсію 17-ма відомими музеями світу. Проект реалізований на численних технологіях Google, зокрема Street View і Maps.

Крім художніх музеїв, в Інтернеті представлено мережу музеїв історії техніки, історії інформатики, військові та інші музеї. Таким чином, використовувати можливості ІКТ можливо для розв'язання завдань не лише естетичного, а й патріотичного, національного виховання студентів тощо.

Дуже цікавим було б залучити студентів до створення засобами ІКТ віртуального музею свого ВНЗ. Ця проектна робота сприяла б об'єднанню студентів навколо спільної ідеї, розвитку в них відчуття єдиної родини, оволодінню ними важливими знаннями та вміннями. Вони стають не об'єктами виховання, а суб'єктами самовиховання. Доцільним було б залучення до створення віртуального музею ВНЗ його випускників різних років, тим більше, що сучасні ІКТ розширюють просторові межі спілкування й співтворчості. Про створення віртуальних музеїв можна прочитати в роботах, авторами яких є П. Жежнич, Ю. Ришковець, В. Тригуб та ін. [3; 8 та ін.].

Рис. 3. Сайт Лувра

Інформаційно-комунікаційні технології розширюють можливості для реалізації такої забутої форми виховної роботи, як обговорення книг і фільмів. Часто ми чуємо від викладачів, що студенти мало читають художню літературу, дивляться лише «мільні опери» та серіали. Справді, сучасні молоді люди здебільшого не беруть в бібліотеці художню літературу, якщо і ходять в кінотеатри, то не на серйозні культові фільми. Інтернет дає змогу безкоштовно скачати й прочитати гарні книги (<http://flibusta.net/>), подивитися високохудожні фільми. Доцільно радити студентам скористатися цією можливістю й організувати обговорення якоїсь книги або якогось фільму.

На етапі аналізу результатів виховного заходу варто здійснювати опитування студентів з метою виявлення рівня їхнього задоволення від цього заходу, систематизації їх зауважень та побажань на майбутнє. І тут на допомогу також приходять інформаційно-комунікаційні технології – он-лайн питальники, чати, соціальні мережі. На сайті ВНЗ доцільно після проведеного заходу публікувати відеозвіт про нього – студенти із задоволенням передивляються такі звіти.

Таким чином, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у виховній роботі зі студентами, їх гармонійне поєднання з традиційними формами й методами виховання

дає можливість зробити виховне середовище співзвучним часу й адекватним потребам студентів.

Перспективним напрямом подальших досліджень ми вважаємо пошук шляхів реалізації потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій в організації виховання студентів через зв'язок з випускниками вишу.

Література

1. Адаменко О. В. Нові технології опитування в педагогічних дослідженнях / О. В. Адаменко // Освіта Донбасу. – 2002. – № 4. – С. 90 – 94.
2. Гапєєва О. Л. Застосування інформаційних технологій у військово-патріотичному вихованні курсантів вищих військових навчальних закладів / О. Л. Гапєєва // Вісник Нац. академії оборони. – 2009. – № 5 (13). – С. 27 – 29. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnaou/2009_5/Gapeewa.pdf
3. Жежнич П. Структурна та формальна моделі віртуального музею / П. Жежнич, Ю. Ришковець. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/ISM/2008_631/12.pdf
4. Иванов Д. Музеи в сети Интернет / Д. Иванов. – Режим доступу : http://www.maecenas.ru/doc/2005_1_15.html
5. Івчатова Т. В. Інформаційні технології у фізичному вихованні студентської молоді / Т. В. Івчатова // Проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 5. – С. 32 – 33.
6. Кононихин Н. Виртуальный музей современного искусства – новая реальность? / Н. Кононихин. – Режим доступу : http://old.russ.ru/netcult/19991110_konon.html
7. Нургалеева Л. В. Виртуальный музей: новая коммуникационная модель / Л. В. Нургалеева. – Режим доступу : http://huminf.tsu.ru/kaf/sotr/kaf/scientworks/nurgaleeva/4_virtmuseum.doc

8. Тригуб В. Як створити віртуальний музей / В. Тригуб. – Режим доступу : <http://zamok-porova.ucoz.ua/publ/1-1-0-116>

9. Филиппова Т. В. Интернет как инструмент социологического исследования / Т. В. Филиппова // СоцИс. – 2001. – № 9. – С.115 – 122.

10. Batinic B. How to make an Internet Based Survey? / B. Batinic. – Режим доступу : http://194/77/76/10/index.htm/texte/how_to.html

11. Dillman Don A. Mail and Internet Surveys The Tailored Design Method / Dillman Don A. – Режим доступу : <http://survey.sesrc.wsu.edu/dillman/>

* * *

Адаменко О. В., Ваховський Л. Ц.
Інформаційно-комунікаційні технології у виховній роботі зі студентами

Проаналізовано можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у виховній роботі зі студентами. Виокремлено три етапи в реалізації завдань виховання студентів: підготовчий, етап здійснення виховних заходів, етап аналізу результатів. Розглянуто шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій на кожному з цих етапів. Обґрунтовано висновок про доцільність інтеграції традиційних та інформаційно-комунікаційних технологій у системі виховної роботи вищого навчального закладу.

Ключові слова: виховна робота, інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет-опитування, презентація Microsoft Power Point, віртуальний музей, інтеграція технологій виховної роботи.

Адаменко Е. В., Ваховский Л. Ц.
Информационно-коммуникационные технологии в воспитательной работе со студентами

Проанализированы возможности ис-

пользования информационно-коммуникационных технологий в воспитательной работе со студентами. Выделено три этапа в реализации воспитательных задач: подготовительный этап, этап осуществления воспитательных мероприятий, этап анализа результатов. Рассмотрены пути использования информационно-коммуникационных технологий на каждом из этих этапов. Сформулирован вывод о целесообразности интеграции традиционных и информационно-коммуникационных технологий в системе воспитательной работы высшего учебного заведения.

Ключевые слова: воспитательная работа, информационно-коммуникационные технологии, Интернет-опрос, презентация Microsoft Power Point, виртуальный музей, интеграция технологий воспитательной работы.

Adamenko O. V. Vakhovsky L. C.
Informational communicative technologies in educational work with students

The possibilities of usage of informational communicative technologies in educational work with students were analyzed. Three stages of realization of educational purposes were defined: preparation stage, stage of the educational measures, and stage of the results analysis. The ways of the usage of informational communicational technologies at every stage were examined. The conclusion about the expediency of integration of the traditional and informational communicative technologies in the system of educational work of the higher educational establishment was defined.

Key words: educational work, informational communicative technologies, Internet-questioning, presentation Power point, virtual museum, integration of the technologies in educational work.

*Стаття надійшла до редакції 23.11.2011 р.
Прийнято до друку 25.11.2011 р.*

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ

письмової подачі проблемних (творчо-пошукових) текстів

*з курсу історії України загальноосвітньої школи
в технології особистісно-орієнтованого навчання*

Байкеніч Г. В.

УДК 373.016:94(477)(075.3)

У СУЧАСНІЙ системі освіти у зв'язку з її ціннісною переорієнтацією розвиток творчих здібностей та нахилів постає чи не найголовнішим пріоритетом історичної освіти. Словесно-друковані засоби навчання в системі особистісно-орієнтованої освіти мають не лише виконувати інформаційно-пізнавальну функцію, а ще й забезпечувати морально-естетичне, ціннісне виховання та творчий розвиток кожної особистості. Забезпечення психологічно стабільної освіти та адекватного до сучасного стану науки рівня знань є запорукою успішного формування та розвитку гармонійно розвиненої особистості.

Успішне формування теоретичного та практичного досвіду щодо розвитку творчого історичного мислення на основі словесно-друкованих засобів навчання побудоване на коректному доборі й професійному використанні відповідних прийомів подачі текстів, які надають у шкільних навчальних виданнях. Саме тому найбільшої гостроти в авторській і викладацькій практиці набула проблема забезпечення навчальних текстів залежно від видів (словесно-друкованих засобів навчання) відповідними прийомами їх подачі, оскільки саме за умови

грамотного добору останніх шкільна освіта здатна виконувати найголовніші свої функції.

Аналізуючи актуальні дослідження з обраної тематики, можна чітко визначити, що такі вітчизняні дослідники, як О. Турянська [1], О. Пометун [5; 10], К. Баханов [8] приділяли багато уваги методиці викладання історії. Так, О. Турянська, видатна дослідниця особистісно-орієнтованого навчання, окреслила провідні засади цієї системи освіти, з огляду на які ми висунули вимоги до проблемних текстів. Крім того, авторка визначила систему успішних прийомів методу організації творчо-пошукової діяльності, завдяки яким ми запропонували письмові прийоми конструювання проблемної ситуації [1]. О. Пометун чітко визначила алгоритм і структуру такого прийому творчо-пошукової діяльності, як міркувальний виклад [5], а також сформулювала зміст поняття «аргумент», його структуру, види й можливі алгоритми його побудови [10]. К. Баханов в системі особистісно-орієнтованого навчання визначив види, засади й поняття проблемних завдань з історії [8]. Радянські вчені П. Гора [2] і В. Цетлін [3] охарактеризували прийоми створення проблемної ситуації за допомогою наочності й засади естетичної діяльності. Російські сучасні дослідники Є. Вяземський та О. Стрелова док-

МЕТОДИКА. ПРАКТИКА. ДОСВІД

ладно описали прийоми організації проблемного навчання [4].

Однак, незважаючи на значні досягнення в методичній науці з досліджуваної тематики, можемо чітко сказати, що наявна певна прогалина, яку не висвітлили видатні методисти-науковці: це спроба поєднати усні прийоми викладання матеріалу (якими користується вчитель) з письмовою формою їхньої подачі (якими мають користуватися автори текстів, створюючи різні види словесно-друкованих засобів навчання).

Завданням дослідження є формулювання й аналіз вимог до проблемних текстів з огляду на провідні принципи особистісно-орієнтованої системи освіти; розробка та характеристика письмових прийомів конструювання проблемної ситуації в навчанні (прийомів письмової подачі проблемних текстів).

Мета нашої статті – розробка теоретичних і методичних основ застосування письмових прийомів моделювання проблемної ситуації на уроках історії України у словесно-друкованих засобах навчання (наразі – у проблемному тексті). Предмет – методика використання прийомів письмової подачі історичного матеріалу в словесно-друкованих засобах навчання (у цьому випадку – у проблемному тексті) у системі особистісно-орієнтованого навчання.

Серед видів словесно-друкованих засобів навчання, які ми ототожнюємо з текстами, оскільки останні мають у своїй основі головний інструмент – слово, що виражається у письмовій (друкованій) формі, поряд з навчально-пізнавальними, інструктивними, ціннісно-орієнтованими й інтерактивно-спрямованими ми виділяємо і проблемні тексти. Саме останні повинні забезпечувати високий рівень творчого історичного мислення в учнів, успішно моделювати проблемну ситуацію, ситуацію морального вибору, успіху в навчанні й особистісної оцінки, створювати гідні умови для саморозвитку, самоактуалізації й самовизначення кожного школяра.

Найголовнішим, на нашу думку, є те, що втілює в життя та реалізує основні функції проблемного тексту: цей вид словесно-друкованих засобів навчання для комплексної реалізації творчо-пошукової спрямованості тексту має використовувати *інструмент*, без допомоги якого він перетвориться, у кращому випадку, на репродуктивний навчально-пізнавальний, а в гіршому – створить незворотній ефект відрази учнів від історії у зв'язку з її цілковитим нерозумінням. Відомий науковець О. Турянська також зазначала, що завдання особистісно-орієнтованого процесу навчання дуже потребують такої організації процесу, який був би скерований на актуалізацію пошукової діяльності, творчих здібностей та потреб особистості, на виконання не лише освітньої, а й розвивальної функції навчання [1, с. 249]. Такий процес навчання можна організувати лише за допомогою прийомів письмової подачі проблемних текстів (інструментів), здатних реорганізувати сам процес їхнього створення авторами.

Переважає більшість науковців цієї галузі говорять саме про прийоми усного викладацького моделювання проблемної ситуації. Так, П. Гора на методичному рівні визначає особливості організації творчо-пошукового вивчення історії та моделювання вчителем проблемних ситуацій. Серед прийомів створення таких ситуацій учителем учений виділяє *поєднання умовонографічної і художньої наочності з простим повідомленням і описовими прийомами викладення, а також з евристичною бесідою і груповими або колективними дослідженнями*. На думку дослідника, учитель, удаючись до цих методів, створює такі проблемні ситуації, які допомагають учням зрозуміти конкретні історичні факти [2, с. 153 – 159].

Радянський дослідник В. Цетлін переконаний, що творчі здібності та можливості найкраще розвиваються за допомогою естетичної діяльності (оцінка та розуміння фактів мистецтва). Для такого творчого сприйняття характерна синтетичність, образність, особистісна

оцінка, емоційність, виражена за допомогою провідного компонента у структурі навчання – *творчих завдань* [3, с. 31].

Є. Вяземський та О. Стрелова визначили такі прийоми організації проблемного навчання в школі: *проблемне викладення* (монологічне викладення фактів без подальшого їхнього пояснення), *евристична бесіда*, *індивідуальне або групове дослідження і проектна діяльність*, яка передбачає осмислення підлітками самостійно добутої інформації крізь призму особистого ставлення до неї [4, с. 246 – 248]. Не важко здогадатися, що ці прийоми вимагають лише вчительського моделювання проблемних ситуацій, а про застосування їх на практиці авторами шкільних навчальних видань при складанні проблемних текстів мова, на жаль, не йде.

Вітчизняна вчена О. Турянська також визначає систему прийомів єдиного методу організації творчо-пошукової діяльності школярів. Вимогами до прийомів авторка називає розв'язання з їх допомогою розвивальної функції навчання, забезпечення засвоєння єдиного компонента змісту історичної освіти (досвід творчості та пошуку), однакові засоби їхньої організації й загальні для всіх прийомів результати [1, с. 258]. Керуючись саме цими принципами й вимогами, дослідниця стверджує, що вчитель організовує, а учень виконує творчо-пошукову діяльність за допомогою таких прийомів, подібних до вищевизначених: *проблемне викладення* – конструювання проблемної ситуації й розв'язання проблеми прийомом міркувального викладу з боку вчителя; *евристична бесіда* – розв'язання проблеми шляхом поступової постановки системи запитань евристичного характеру вчителем і подальшого її розв'язання учнями; *навчальне дослідження* – учитель конструє проблемну ситуацію й висуває учням проблему, яка вимагає самостійного дослідження [1, с. 258].

Отже, проаналізувавши наукову літературу з досліджуваного питання, в особистісно-

орієнтованій технології навчання вважаємо за потрібне виділити такі **письмові прийоми моделювання проблемної ситуації** (іншими словами – прийоми подачі проблемного тексту, який відповідає творчо-пошуковому компоненту змісту історичної освіти):

1. *Проблемне висвітлення матеріалу за допомогою міркувального викладення.*

2. *Творчо-пошукова система вправ і завдань:*

а) *проблемні завдання загального характеру;*

б) *вправи й завдання креативно-пошукового характеру, спрямовані на навчальне групове або індивідуальне дослідження;*

в) *креативно-евристична система запитань.*

3. *Пам'ятки для розвитку творчих здібностей, умінь, креативного інтелекту.*

Творчо-пошукові (проблемні) тексти разом з тим, що вони «не відмовляються» від розвитку академічного інтелекту підлітків, вдало справляються і з креативним його видом, а також з низкою вмінь, навичок і мислинних операцій. За таких умов вважаємо за потрібне більш детально охарактеризувати кожен з прийомів письмового проблемного викладення історичного матеріалу (у рамках проблемного тексту).

1. Проблемне висвітлення матеріалу за допомогою міркувального викладення.

Міркувальне викладення в системі особистісно-орієнтованого навчання – це один з небагатьох прийомів діалогічного спілкування автора тексту з адресатом (учнем) за допомогою друкованого слова. Перевагою саме міркувального викладення є наявність у ньому несподіваних оригінальних запитань і кількох імовірних відповідей, зіставлення можливих варіантів, версій та оцінок. Таким чином, учень вступає у приховану співбесіду з автором (діалог), і разом з активним залученням до роботи й напруженою увагою за логікою викладення інформації школяр намагається висунути власні гіпотези, механізми й варіанти їх вирішення, запропонувати свої версії

розв'язання наявних і запропонованих автором проблем.

Особливістю структури міркувального викладення є структура, протилежна доведенню. Матеріал викладають за алгоритмом: добір аргументів, що розкривають загальні ознаки явища або процесу; формулювання суджень, які витікають із аргументу; побудова тез, що ґрунтуються на дібраних аргументах і сформульованих судженнях [5, с. 118]. Міркувальний виклад ґрунтується на такому прийомі письмового викладення матеріалу, як міркування. Останнє являє собою ланцюжок умовиводів на будь-яку історичну тему, викладених у логічній послідовності [6, с. 220]. Отже, цей прийом висвітлення проблемних текстів у своїй основі однозначно має діалогічний характер і в певних моментах зростається з міркуванням.

Автори педагогічного енциклопедичного словника зазначають, що мислення людини набуває форми роздуму зазвичай у тих випадках, коли необхідно дізнатися щось нове, аналізуючи вже відомі факти й положення (задовольняється потреба в радості пізнання), а також тоді, коли істинність будь-яких суджень і тверджень (теорій, понять, фактів, подій тощо) викликає сумніви й потребує додаткового підтвердження або спростування [7, с. 236]. Таким чином, міркувальне викладення досить вдало здатне поєднувати більшість основних методів пізнання (дедукцію, індукцію, аналогію, порівняння тощо), забезпечуючи тим самим ще об'ємніший спектр текстуального впливу на підлітків, ніж звичайний опис і його види або ж пояснення, які мають на меті збагачення пізнавально-інформаційної сфери учнів. Міркувальне викладення за допомогою проблемного підходу здатне вдало конструювати більшість з наявних педагогічних ситуацій (проблемну ситуацію, ситуацію вибору, ситуацію зацікавленості й успіху в навчанні, рольову ситуацію й навіть ситуацію особистісної оцінки). Водночас, проблемне міркувальне викладення актуалізує увагу й мислення підлітків, розширюючи тим самим їх світогляд,

запобігає поширенню таких понять, як «історичний нігілізм» і «втома від історії», допомагає школярам самоствердитися й самоорганізуватися, активно формує та розвиває предметні й загальні вміння. Але така результативність вимагає від авторів проблемних текстів безперечно більшої професійної підготовки та кропіткої роботи в імітації розв'язання важкої гіпотези або проблеми, ніж при використанні будь-якого іншого прийому в підготовці словесно-друкованих текстів. Саме тому міркувальний виклад – досить не частий «гість» на сторінках підручників.

2. Творчо-пошукова система вправ і завдань:

а) *Проблемні завдання загального характеру.* Проблемні завдання (за К. Бахановим) – різноманітні за змістом і обсягом види самостійної навчальної роботи з розв'язання конкретної проблеми, які виконують за вказівкою вчителя [8, с. 117]. Наша думка полягає в тому, що **проблемні завдання** – це не лише ті, які виконують за вказівкою вчителя, а й ті, які цілком можуть бути окремим найвищим рівнем у системі перевірки знань і вмінь школярів, що розміщується у підручниках (наприклад, після міркувального викладення) після параграфів або безпосередньо в проблемному тексті; у хрестоматіях як прийом, який конструє проблемну ситуацію або рольову ситуацію; у робочих зошитах тощо. Крім того, проблемні завдання повинні містити реальне протиріччя між вже відомим учню знаннями й щойно отриманою інформацією, викликати ускладнення під час обдумування відповіді на нього, потребує не пригадування готових знань, а роздуму, міркування й виконання певних мисленнєвих операцій: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, аналогії тощо.

Проблемні (творчо-пошукові) запитання відрізняються від репродуктивних і продуктивно-пізнавальних значно більшою творчою спрямованістю й пошуковим характером, тоб-

то для відповіді на подібне запитання необхідно провести міні-дослідження (а в деяких випадках і справжнє дослідження) з пошуку відповідної інформації і з прямих джерел знань, і виконуючи певні мисленнєві операції. Пошукові завдання спрямовані на пошук сутності, структури, естетичних та етичних смислів історичних фактів, подій, понять, зв'язків, конкретно-історичних смислів минулого, на пошук нового способу дії. Головним критерієм, який має забезпечувати результативність та продуктивність творчого пошуку підлітків, повинна стати готовність останніх до обґрунтованої особистісної оцінки подій минулого, до формування власної незалежної думки щодо них у результаті власного дослідження кількох джерел тощо.

Проблемні завдання загального характеру мають величезний спектр дії, оскільки можуть постати і як окрема система оцінювання знань (у робочих зошитах), і як доповнювальні тексти, документи й матеріали з історії України. До функціональних результатів виконання таких завдань слід віднести варіанти розв'язання учнями цих запитань і завдань, які можуть виражатися в будь-якій формі (стислі письмові або усні відповіді, есе, малюнки, графічні схеми тощо). Крім того, подібний вид роботи неодмінно супроводжується активними мисленнєвими процесами, такими, як аналіз, синтез, порівняння, аналогія, узагальнення тощо. До цього виду результатів також можна віднести і прийоми, які використовують підлітки для успішного формулювання своїх думок (обґрунтування, доведення або роздум), а також предметні й загальні вміння, які формуються й розвиваються разом із виникненням думок, теорій і мисленнєвих операцій. Психологічними результатами опрацювання проблемних завдань на рівні творчо-пошукової діяльності можна вважати надбуття особистісного досвіду саме цієї діяльності, тобто важливе не правильне рішення завдання як такого, а сам процес активного залучення підлітків до його розв'язання, не стільки цінно «знайти» правильну відповідь, скільки важливо «відшука-

ти», усвідомити, запропонувати, обґрунтувати й відстояти «свою» оригінальну думку, «свої» аргументи й власну теорію [1, с. 259].

б) Вправи й завдання креативно-пошукового характеру, спрямовані на навчальне групове або індивідуальне дослідження. Для того, щоб дитина росла й розвивалася як високоосвічена самодостатня людина, необхідно розвивати, удосконалювати її дослідницькі вміння й здібності [9, с. 57]. У зв'язку з цим актуальною стає, на нашу думку, організація дослідницької діяльності підлітків не лише вчителем або педагогічним колективом, а й авторами підручників, робочих зошитів, хрестоматій тощо безпосередньо за допомогою спеціальної систем запитань і завдань. Ми вважаємо, що всі усні творчі завдання на виконання дослідження треба неодмінно супроводжувати письмовим варіантом пояснень та допоміжними запитаннями і вправами, що значно полегшило б роботу й викладачів, й учнів.

П. Гора зазначає, що дослідницька діяльність – одна з найскладніших видів діяльності, яка містить формулювання навчальної проблеми, визначення робочої гіпотези, пошук оптимальних прийомів розв'язання й додаткового матеріалу, вирішення проблемного завдання, оформлення результатів і їх обговорення. Висновки розгорнутих досліджень, зазначає видатний учений, мають бути оформлені як стислі усні або письмові повідомлення, есе, обґрунтована аргументація тощо. Кожне з перерахованих ланок розгорнутого дослідження потребує здійснення конкретних мисленнєвих операцій [2, с. 158].

Індивідуальне або групове дослідження (за визначенням Є. Вяземського та О. Стрелової) – спосіб самостійної роботи учнів над проблемним завданням, до якого входять усі етапи проблемного навчання [4, с. 248]. Ми вважаємо, що для полегшення роботи молодих дослідників їм необхідно спиратися на

конкретні допоміжні запитання та пам'ятки для виконання дослідження. Отже, система проблемних запитань повинна не тільки активізувати інтерес до пошуку, а й допомогти учневі з визначенням напрямку пошуку, адже він, отримавши творчо-дослідницьке завдання від учителя, може розгубитися в подальших етапах проблемного дослідження.

Передусім, якого б характеру не було дослідження, воно неможливе без конструювання дослідником аргументацій і доказів, які доводять обрану ним позицію або гіпотезу. Саме аргументація постає твердженням, яке обґрунтовує певну ідею з метою переконати когось іншого в її істинності [10, с. 140]. Простіше кажучи, учню, окрім підбору інформації з теми або проблеми дослідження, необхідно обдумати, зрозуміти та сконструювати свого роду аргументацію для доведення саме *власної*, а не чийсь позиції або думки.

Комплекс визначених нами завдань повинен через коректно поставлені запитання щодо здійснення дослідження дати дітям можливість правильно побудувати аргументацію через наявну структуру: *теза* – твердження, яке повинно підтримати інші й має чітку й стислу форму; *докази* – пояснення, факти, приклади, статистичні дані й посилання на відомих дослідників, за допомогою яких і доводиться істинність тези; *висновок* – повернення до тези, її розширення (ухвалення рішення) [10, с. 141].

За умови стислого завдання кожен учень має самостійно знати й виконувати всі алгоритми розв'язання проблеми: актуалізація проблеми, визначення сфери дослідження, вибір теми дослідження, визначення послідовності проведення дослідження, аналіз та узагальнення одержаних матеріалів і підготовка презентації [9, с. 58 – 59]. Однак такі дослідження можуть виконувати учні з надзвичайно високими показниками рівня знань і ті, хто повністю оволодів схемою дослідження на рівні навичок.

Провідною метою дослідницької діяльності є формування культури історичного

мислення, розвиток творчо-пошукових здібностей, основних мисленнєвих операцій і можливість самоствердження й самореалізації. Також підлітки виробляють здатність обґрунтовано аналізувати джерела, застосовувати свої знання та вміння в новій ситуації, аргументувати власні погляди, з величезного потоку інформації виділяти необхідні події, факти та явища, описувати їх і критично оцінювати.

в) *Креативно-евристична система запитань*. *Евристичний метод* навчання – частково-пошуковий метод навчання, такий, що організовує творчо-пошукову діяльність на основі теорії поетапного засвоєння знань і способів діяльності. Науковці зазначають, що найбільш виразною формою евристичного методу навчання є *евристична бесіда*, що складається з низки взаємопов'язаних запитань, кожне з яких слугує кроком до розв'язання домінантної проблеми і які вимагають для їхнього розв'язання від підлітків невеликого пошуку. Учитель направляє пошук, послідовно ставить проблемні запитання, формулює протиріччя тощо [7, с. 321].

Переважає більшість науковців-методистів зазначають, що *евристична бесіда* – діалогова форма усного спілкування вчителя з учнями, у процесі якої цілісна система поділяється на складники й розв'язується послідовно, поетапно, зусиллями всього класу лише під керівництвом вчителя [4, с. 247; 1, с. 258].

Усупереч існуючим негласним загальноприйнятим канонам у методиці викладання історії, ми вважаємо, що серед письмових прийомів подачі проблемних текстів можна виділити і *креативно-евристичну систему запитань*, яка виражається не в діалозі вчителя з учнем, як при усному варіанті організації творчо-пошукової діяльності, а здебільшого – автора тексту зі школярем, який працює «тут і зараз» з наявним проблемним текстом. Така система запитань може бути розташована і безпосередньо в тексті-міркуванні, і окремо до або після параграфів. Ми не виключаємо ролі вчителя в конструюванні та

контролі подібного прийому організації творчо-пошукової діяльності. Письмові креативно-евристичні запитання цілком вільно можуть існувати й самостійно (тобто виконуватися учнями без допомоги вчителя, наприклад, як домашнє завдання), і підпорядковуватися та «підлаштовуватися» під перебіг уроку (використовуватися на власний розсуд учителя залежно від особливостей організації навчального процесу). Успішно виконуючи систему креативно-евристичних завдань, підліток не лише *розвиває* свої *вміння* аналізувати, синтезувати, узагальнювати, аналогізувати та порівнювати отриману інформацію та критично ставитися до неї, не лише шляхом досить складних умовиводів, пройшовши через низку взаємопов'язаних запитань, отримує можливість здобути *нову фактичну інформацію*, «знайти» та визначити ціннісні смисли минулого, а ще й виробляє власний алгоритм і *набуває* безцінного особистого *досвіду з розв'язання проблеми* подібним шляхом.

Отже, креативно-евристична система завдань за умови коректного й професійного використання її в авторській і викладацькій практиці здатна успішно моделювати більшість педагогічних ситуацій, таким чином вдало задовольняючи пізнавальні, практичні, творчо-пошукові, емоційні й комунікативні потреби особистостей [1, с. 217]. Крім того, завдяки активізації всіх видів інтелекту (академічного, практичного, креативного, емоційного і соціального [1, с. 207] – залежно від виду завдань, які використовують) розв'язання проблеми відбувається на якісно новому, комплексному рівні.

Таким чином, творчо-пошукова діяльність, яка організована за допомогою прийому креативно-евристичних запитань і завдань, стає засобом не лише для вдалого інтелектуального розвитку, а й для успішної самореалізації учня в навчанні, додає позитивних рис до його реального образу «Я» [1, с. 259].

3. Пам'ятки, спрямовані на розвиток

творчих здібностей, умінь, креативного інтелекту. Єдиною відмінною рисою пам'яток, що спрямовані на розвиток творчих здібностей, умінь і креативного інтелекту від інших пам'яток, є проблемний характер, який вони мають.

З огляду на попередні прийоми подачі проблемних текстів, вважаємо за потрібне запропонувати варіанти відповідних пам'яток: *пам'ятка на дослідження історичного джерела, пам'ятка на коректну побудову аргумента, пам'ятка на індивідуальне розгорнуте дослідження, пам'ятка на розв'язання проблемного завдання.* Ми вважаємо, що всі пам'ятки й інструктивного характеру, і творчо-пошукового (хоча всі творчо-пошукові пам'ятки є інструктивними, оскільки формують і розвивають низку вмінь і навичок) залежно від інших прийомів викладення історичної інформації й видів словесно-друкованих засобів навчання повинні бути на сторінках підручників, хрестоматій і робочих зошитів.

Основним видом діяльності, що безпосередньо використовують при застосуванні учнями джерел, є дослідницький, який у старших класах набуває нових рис: умотивованості (усвідомлення необхідності власного дослідження історичних фактів та формування на цьому фоні відповідних умінь), системності (перетворення дослідження на постійний фактор навчання та формування у зв'язку з цим нових системних умінь) і ґрунтовності (розширення джерельної бази, що використовують учні під час вивчення певних історичних подій). Алгоритм пошуку – не обмеження дослідницької діяльності учнів, а елемент навчання, який спонукає школярів уважно й послідовно вивчати певне джерело знань. Пам'ятки надають учням можливість відкрити для себе нову, раніше приховану інформацію й смисли минулого, які надані в документах, але які треба «відшукати» та зрозуміти. Під час опрацювання історичних джерел, на нашу думку, найбільш продуктивною та ефективною в допомозі підліткам, поряд із системою завдань,

яка здебільшого концентрує увагу на конкретному об'єкті або факті, є пам'ятки, що надані для їхнього комплексного, розгорнутого дослідження. Головне, щоб пам'ятки відповідали вимогам особистісно-орієнтованого навчання, були доступними для розуміння учнями й допомагали розкрити не лише конкретно-історичні, а й естетичні, ціннісно-спрямовані смисли і зв'язки.

Залежно від основного *напрямку історичної дослідницької діяльності* (використовується при побудові й індуктивних, і дедуктивних логічних аргументів) автор системи креативно-проблемних завдань повинен для більшої ефективності, функціональності та результативності використовувати (надавати для опрацювання учням) разом з ними (завданнями) відповідні письмові *алгоритми (пам'ятки)* з *коректної побудови аргументів*. Знаючи і вміючи, як правильно розробити, довести і структурувати власний аргумент, учень значно спростить дослідницьку роботу.

Такими чином, ми вважаємо, що алгоритм з коректної побудови аргументу має входити до складу *пам'ятки на розгорнуте історичне дослідження*, яке обов'язково повинне бути доступним для всіх учнів (мається на увазі їхнє безпосереднє розташування на сторінках підручника з історії України або в робочому зошиті). Подібний прийом подачі проблемних текстів, який мають використовувати автори шкільних навчальних видань, значно спростив би і методичні аспекти дослідження, і сам його процес та вніс би певну ясність до роботи і вчителя, і учнів.

Пам'ятка на загальне розгорнуте індивідуальне історичне дослідження має так само, як і пам'ятка на коректне конструювання аргументів, відображати всі етапи його здійснення, які, на нашу думку, вдало висвітлив П. Гора [2, с. 158]. З огляду на це, ми пропонуємо таку пам'ятку дослідницького характеру:

1. Уважно *прочитайте* проблему, яку вам пропонує розв'язати вчитель або автор тек-

сту. У чому, на вашу думку, полягає протиріччя або проблема?

2. Спробуйте *визначити* або хоча б припустити вашу гіпотезу або ідею щодо вирішення цієї проблеми. Які напрямки роботи ви б обрали? Як ви можете пояснити вибір саме цієї гіпотези, а не іншої.

3. За допомогою необхідної додаткової літератури з досліджуваної проблеми (*відшукайте* її у хрестоматіях, бібліотеках або інтернет-ресурсах та *опрацюйте*) *визначте*, які докази та факти ви зможете надати для підтвердження гіпотези, висунутої вами з метою розв'язання проблеми.

4. На базі проведеного дослідження *зробіть відповідні висновки*: докази й факти, які ви відшукали в додатковій літературі, підтвердили або спростували висунуту вами ідею або гіпотезу щодо розв'язання запропонованої проблеми? Які уроки минулого ви засвоїли, провівши це дослідження? Що нового для себе й оточення ви змогли з'ясувати, дослідивши конкретну «білу» сторінку з історії України тощо?

5. Ретельно продумане, обґрунтоване дослідження *оформіть* у письмовій або усній формі (як того вимагає ситуація), дотримуючись логіки викладення матеріалу.

6. Після завершення логічного оформлення роботи, *додатково перевірте* результати дослідження: чи відповідають наведені вами докази запропонованій на початку гіпотезі? Чи досить розгорнуто та влучно сформувані висновки за результатами дослідження? Чи взаємопов'язані всі структурні елементи вашого дослідження?

Як бачимо, до складу загальної пам'ятки дослідження обов'язково має входити й алгоритм побудови аргументу, оскільки без нього неможливе будь-яке дослідження.

Пам'ятка на розв'язання проблемного завдання обов'язково повинна надаватися не тільки в усній формі, а й у письмовій (здебільшого в підручниках і робочих зошитах), актуалізуючи всі творчо-пошукові можливості й

мисленнєві операції, які необхідні для їхнього розв'язання. Вони обов'язково мають бути наявними на сторінках навчальних видань як проблемні тексти з інструктивним характером, оскільки вони, крім того, що вдало моделюють проблемну ситуацію, не менш успішно формують та розвивають усі загальні та предметні вміння і здібності, які безпосередньо пов'язані з творчо-пошуковою діяльністю. Таким чином, пам'ятки інструктивного характеру, які спрямовані на розв'язання учнями конкретної проблеми, можна цілком вважати повноцінними прийомами подачі і проблемних текстів, і інструктивних, ідентифікувати їх і до операційного компонента змісту історичної освіти в системі особистісно-орієнтованої освіти, і до творчо-пошукового.

Аналізуючи вищесказане, зазначимо, що проблемні тексти як один з видів словесно-друкованих засобів навчання можуть цілком вдало відповідати вимогам системи особистісно-орієнтованого навчання. Але за однієї умови: якщо, залежно від мети, що має автор тексту (у цьому випадку мова йде про розвиток творчо-пошукових здібностей, креативного інтелекту й набуття підлітками досвіду розв'язання проблемних завдань), будуть підібрані ним відповідні прийоми подачі цього виду тексту. Лише завдяки конкретним інструментам (прийомам) текст може набути проблемного характеру, провідною діяльністю учнів може стати не лише пізнавальна, практична й пошукова, а ще й творча. Таким чином, проблемні тексти, які виражаються за допомогою відповідних прийомів подачі, акцентують увагу не на результаті, який підлітки отримують, досліджуючи певну проблему або працюючи з міркувальним викладенням (оскільки діяльність творчо-пошукового характеру власне індивідуальна й залежить від багатьох особистісних чинників, її оцінка за чітко визначеними критеріями була б досить не доречна), а на самому процесі дослідження, на високо-

му рівні учнівської мисленнєвої, діяльнісної, пошукової активності, на вдалому залученні їх до процесу самоперевірки, самоконтролю й самоактивізації, на набутті школярами власного досвіду з вирішення певних навчальних проблем, алгоритм розв'язання яких він досить вдало надалі зможе перенести на побутові, особистісні протиріччя, з якими він стикатиметься протягом усього життя.

При застосуванні активних і емоційно забарвлених методів, форм і прийомів навчання культуровідповідно структурований навчальний матеріал забезпечує привласнення й «олюднення» знань та формування цінностей і творчих здібностей. Лише тоді, коли автори підручників, хрестоматій і робочих зошитів зважатимуть не тільки на обсяг інформації, яку вони надають учням через тексти, а ще й враховуватимуть залежно від видів текстів і цілей, які вони ставлять, ті прийоми письмового викладення матеріалу, які адекватні «тут і зараз» для конкретної вікової аудиторії, можливо, доречно буде говорити про повне переформатування шкільних навчальних видань, про зміну державних стандартів щодо поставленого питання, і, можливо, про появу якісно нових підручників з історії України і робочих зошитів, які створюватимуть умови для саморозвитку, самовдосконалення й самореалізації сучасної молоді нашої держави.

Отже, подальше, більш глибоке вивчення цього напрямку сприятиме й розвитку методичної науки в цілому, і можливого розв'язанню проблеми підручникотворення в Україні.

Література

1. Турянская О. Ф. Теория и практика личностно-ориентированного обучения в школе / Ольга Федоровна Турянская. – Луганск : Изд-во ГУ «ЛНУ имени Тараса Шевченко», 2009. – 378 с.
2. Гора П. В. Методические приемы и средства наглядного обучения истории в

средней школе / П. В. Гора. – М. : Просвещение, 1971. – 238 с.

3. Цетлин В. С. О структуре учебника / В. С. Цетлин // Теоретические проблемы современного школьного учебника : сб. статей. – М. : Просвещение, 1989. – С. 22 – 34.

4. Вяземский Е. Е. Теория и методика преподавания истории : учеб. для студ. пед. вузов / Е. Е. Вяземский, О. Ю. Стрелова. – М. : ГИЦ ВЛАДОС, 2003. – 384 с.

5. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.

6. Степанищев А. Т. Методический справочник учителя истории / А. Т. Степанищев. – М. : ГИЦ ВЛАДОС, 2003. – 352 с.

7. Педагогический энциклопедический словарь / ред.-состав. Б. М. Бим-Бад и др. – М. : Н. И. «Большая российская энциклопедия», 2002. – 525 с.

8. Баханов К. О. Організація особистісно-орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії / Костянтин Баханов. – Х. : ВГ «Основа», 2008. – 159,[1] с. – (Бібліотека журналу «Історія та правознавство» ; вип. 1 (49)).

9. Левітас Ф. Л. Методика викладання історії : практикум для вчителя / Ф. Л. Левітас, О. О. Салата. – Х. : ВГ «Основа», 2007. – 112 с. – (Бібліотека журналу «Історія та правознавство» ; вип. 6 (42)).

10. Основы критического мышления : навч. посіб. для учнів старш. класів загальноосв. шк. / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатина, І. М. Сущенко, І. О. Баранова. – Тернопіль : Навч. книга – БОГДАН, 2010. – 216 с.

* * *

Байкєніч Г. В. Методичні прийоми письмової подачі проблемних (творчо-пошукових) текстів з курсу історії України загальноосвітньої школи в технології особистісно-орієнтованого навчання

У статті надано аналіз загальноприйнятої в методичній науці класифікації усних прийомів моделювання проблемної ситуації; запропоновано розробку теоретичних і методичних основ застосування письмових прийомів подачі проблемних текстів у системі особистісно-орієнтованого навчання.

Ключові слова: прийоми письмової подачі проблемних текстів, шкільні навчальні видання, особистісно-орієнтоване навчання.

Байкєніч А. В. Методические приёмы письменной подачи проблемных (творческо-поисковых) текстов курса истории Украины общеобразовательной школы в технологии личностно-ориентированного обучения

В статье приведён анализ общепринятой в методической науке классификации устных приёмов моделирования проблемной ситуации; предлагается разработка теоретических и методических основ применения письменных приёмов подачи проблемных текстов в системе личностно-ориентированного обучения.

Ключевые слова: приёмы письменной подачи проблемных текстов, школьные обучающие издания, личностно-ориентированное обучение.

Baykienich A. V. Methodical receptions of written giving of problem texts of a course of history of Ukraine of comprehensive school in technology of especially-personally education

In article the analysis of the standard methodical science of classification verbal's receptions of modeling of a problem situation is resulted; working out of theoretical and methodical bases of application of written receptions of giving of problem texts in system especially-personally training is offered.

Key words: receptions of written presenting for problem texts, school training publication, especially-personally training.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД до організації навчального процесу курсу

«Методика викладання математики в початкових класах»

Довгопола О. В.

УДК 372.47 +371:51

ЦЯ СТАТТЯ розкриває технологію організації навчання з курсу «Методика викладання математики в початкових класах» у Лисичанському педагогічному коледжі, пріоритетними складниками якої є самостійна діяльність студентів та інформатизація процесу навчання. Аналіз результатів готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи в нових освітніх умовах переконує нас у тому, що потрібна спеціальна підготовка як один із компонентів професійної діяльності вчителя початкових класів.

Викладачі розуміють, що і вони самі, і їхні студенти повинні добре володіти новітніми технологіями. Необхідний пошук шляхів і засобів, які дають змогу зробити новий крок у методичній підготовці майбутнього вчителя початкової школи, тобто вивести його на рівень професійної компетентності.

Дослідженню готовності викладача до різних видів педагогічної праці приділено увагу в роботах таких дослідників, як А. Деркач, Г. Костюк, Д. Мазоха, В. Моляко, І. Пастир, В. Чайка та ін. Очевидною є актуальність проблеми формування технологічної готовності студентів до майбутньої професійної діяльності, але, як показує аналіз, увагу приділяють лише окремим проблемам і аспектам педагогічної діяльності.

Мета статті полягає в тому, щоб на оригі-

нальному прикладі педагогічного досвіду Лисичанського педагогічного коледжу розкрити специфічні складники процесу формування в студентів педагогічного коледжу готовності до впровадження сучасних педагогічних технологій під час професійно-педагогічної підготовки.

Сучасна технологія навчання передбачає нові взаємодії викладача та студентів, а також нову систему діагностики та контролю навчального процесу. Її характерною ознакою є пріоритетність самостійної діяльності студентів та інформатизація процесу навчання.

Це зумовило мету нашої статті – на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та результатів власних досліджень представити систему організації навчання студентів спеціальності «Початкова освіта» з курсу «Методика викладання математики в початкових класах».

З огляду на це, ми виділили такі кроки, якими під час занять послідовно оволодівають студенти:

- 1) постановка цілей і максимальне їх уточнення;
- 2) орієнтація всього процесу навчання на навчальні цілі;
- 3) орієнтація навчальних цілей, а разом з ними й усього процесу навчання на гарантоване досягнення результатів;
- 4) оцінка поточних результатів, корекція навчання, спрямована на досягнення поставлених цілей;
- 5) остаточна оцінка результатів [3, с. 80].

Викладачами коледжу розроблено теоретико-практичний курс «Методика викладання математики в початкових класах». За основу взято дослідження з цього питання професорсько-викладацького колективу Миколаївського державного університету під керівництвом О. Пехоти.

Складниками нової технології навчання є:

- модульна організація навчання;
- програмне та інформаційне забезпечення аудиторної та самостійної роботи студентів;
- систематичний контроль навчальної діяльності студентів;
- рейтингова система оцінювання знань.

Відповідно до цього побудована програ-

ма, кожен модуль якої містить поряд з інваріантними компонентами й варіативні, що постають як дослідницькі методики, завдання для самостійної роботи, література для самостійного вивчення [3, с. 81].

Основна мета нових технологій навчання – перехід у навчальному процесі від накопичення інформації до набуття навичок та вмінь розв'язання проблемних задач. На першому занятті кожного модуля викладач знайомить з навчальними завданнями, тематикою практичних та семінарських занять, цілями та змістом самостійної роботи студентів, основною та допоміжною літературою. Рейтингова система оцінювання знань сприяє гуманізації процесу навчання та стимулює самостійність студентів, привчає до свідомої та продуктивної праці.

Основні компоненти курсу «Методика викладання математики в початкових класах» – загальнопедагогічний та фаховий.

Загальнопедагогічний складник курсу передбачає вивчення загальних питань навчання математики молодших школярів, створює необхідну теоретичну базу для подальшої педагогічної діяльності. Форма проведення заняття – лекції, на яких розглядають питання фундаментальних основ та актуальних проблем викладання математики в початкових класах. Проводячи лекції, перевагу надаємо заняттям аналітичним, оглядовим, проблемним, замість власне інформативних.

У практику роботи ввійшло проведення лекцій із опорними аркушами, які містять основні поняття, правила, визначення. Структурований матеріал легше сприймають та опрацьовують студенти. Результативними є і лекції, проведені в мультимедійних аудиторіях, із застосуванням телекомунікаційних технологій. Вони відкривають нові можливості для студентів та викладачів. Спостереження фахівців показали, що ці технології сприяють підвищенню інтересу до навчання, а відтак, і підвищенню рівня успішності. Використання Інтернету, навчальних програм, електронних підручників, словників, енциклопедій робить процес навчання надзвичайно ефективним та цікавим. Так, під час проведення лекції на

тему «Взаємозв'язок компонентів та результатів дій додавання та віднімання» маємо можливість продемонструвати відеоматеріал уроку з відповідною темою, проаналізувати його, вивести на екран сторінки підручників 1-го класу різних авторів та колективно обговорити проблему послідовності виконання вправ з цієї теми. Продовжити роботу можна порівняльним аналізом методик традиційного та розвивального видів навчання, а закінчити лекцію – невеликою письмовою роботою, яка водночас є і перевіркою, і творчою. Питання роботи:

– придумати завдання та ілюстрації, які ви могли б запропонувати учням для вивчення теми «Взаємозв'язок компонентів та результатів дій додавання та віднімання»;

– визначити шляхи, якими можна організувати діяльність учнів із запропонованими ілюстраціями та завданнями.

Другий компонент змісту підготовки майбутніх учителів – це фахова підготовка. Основними формами реалізації цього компонента стають традиційні: семінарські, лабораторні та практичні заняття, кожне з яких спрямоване на формування методичних та професійних умінь та навичок.

Семінари ставлять за мету поглиблення, конкретизацію та аналіз знань, отриманих на лекціях. Найрезультативніша форма роботи на семінарах – групова. Малі групи можуть готувати окремі теоретичні питання до заняття, у групах можна організувати ділові ігри, діалоги та диспути з окремих питань. Конкурентність серед груп є стимулюючим чинником для розв'язання практичних задач. Крім того, передбачається обов'язкове конспектування методичної літератури та статей фахових видань. Усе це повинно забезпечувати технологічну підготовку майбутнього вчителя початкових класів.

Продовженням семінарських занять є практичні заняття. Професійну підготовку тільки тоді можна вважати успішною, якщо знання стали вміннями [3, с. 73]. Саме на цих заняттях удосконалюють необхідні практичні навички. Під час підготовки до практичного заняття студенту необхідно здійснити пошу-

кове дослідження, на занятті – висловити свою думку та позицію з проблемного питання.

Тематика практичних робіт дозволяє охопити широкий спектр проблем:

- Розробка позакласного заходу з математики для учнів 1 – 4 класів.

- Виготовлення необхідної наочності до уроків математики у 1 класі.

- Розробка конспекту уроку з формування поняття про число в центрі «Десяток».

- Розробка творчих завдань до теми «Множення та ділення».

- Різні підходи у вивченні алгоритмів письмового додавання та віднімання чисел, складання завдань, за допомогою яких формуються ці вміння.

У новій програмі курсу «Методика викладання математики в початкових класах» передбачено вироблення в студентів навичок створення електронних дидактичних матеріалів. Практичні заняття, поєднані єдиною тематикою «Застосування комп'ютерних технологій на уроках математики в початкових класах. Створення дидактичних матеріалів для уроку», допомагають з'ясуванню місця та ролі комп'ютерних технологій в освітньому процесі, розвитку навичок роботи з програмою *Microsoft Office Power Point* та табличним процесором *Microsoft Office Excel*, вихованню творчого підходу до викладання в школі.

Лабораторні роботи є логічним вираженням зв'язку між обома компонентами навчання – загальнопедагогічним та фаховим. Студенти спостерігають і аналізують уроки математики в початкових класах, упевнюються в дієвості теоретичних знань та їх практичним застосуванням, учаться писати конспекти уроку, виготовляють та збирають комплекти наочності.

Проаналізувавши основні підходи до організації та вдосконалення викладання курсу «Методика викладання математики в початкових класах», ми дійшли висновку: щоб готувати майбутніх учителів на рівні сучасних вимог, викладачі повинні розуміти, що прищеплення студентам власне теоретичних знань є в сучасних умовах недостатнім. Студент повинен оволодіти системою професій-

них умінь, які забезпечать успішне здійснення педагогічних функцій навчання молодших школярів. Викладач має постійно вдосконалювати свою педагогічну та професійну майстерність, самостійно здійснювати пошук науково-педагогічної інформації, нових освітніх технологій. Особливу роль при цьому матимуть інформаційно-комунікаційні технології, бо саме сучасним студентам доведеться вирішувати проблему адаптації до життя в цьому суспільстві, де вирішальну роль буде грати не речовина й енергія, а інформація й наукові знання.

Отже, комп'ютерні технології можна розглядати як один із чинників, які сприяють функціонуванню цілісної педагогічної системи навчання. Подальші дослідження пов'язані зі створенням електронних посібників, що будуть результатом узагальнення передового педагогічного досвіду й новітніх технологій у галузі педагогіки.

Література

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 218 с. – (Серія «Альма-матер»).

2. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.

3. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. / О. М. Пехота, В. Д. Будак, І. В. Манькусь та ін. / за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. – К. : Вид-во А. С. К., 2003. – 240 с.

* * *

Довгопола О. В. Технологічний підхід до організації навчального процесу курсу «Методика викладання математики в початкових класах»

Ця стаття розкриває технологію організації навчання з курсу «Методика викладання математики в початкових класах» у Лисичанському педагогічному коледжі, складниками якої є самостійна діяльність студентів та інформатизація процесу навчання.

Аналіз результатів готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи в нових освітніх умовах переконує нас у тому, що потрібна спеціальна підготовка як один із компонентів професійної діяльності вчителя початкових класів.

Ключові слова: технологія навчання, комп'ютерні технології, фахова підготовка студентів.

Довгополая Е. В. Технологический подход к организации учебного процесса курса «Методика преподавания математики в начальных классах»

Эта статья раскрывает технологию организации преподавания предмета «Методика обучения математике в начальных классах» в Лисичанском педагогическом колледже, составными элементами которой являются самостоятельная работа студентов и информатизация процесса обучения. Анализ результатов готовности будущих учителей начальных классов к работе в новых образовательных условиях убеждают нас в том, что нужна специальная подготовка как один из компонентов профессиональной деятельности учителя начальных классов.

Ключевые слова: технология обучения, компьютерные технологии, профессиональная подготовка студентов.

Dovgopolaya E. V. The technological approach to the organization of educational process of course «Method of teaching of mathematics in primary classes»

This article exposes technology of organization of teaching of object «Method of teaching mathematics in initial classes» in the Lisichansk pedagogical college, the component elements of which is independent work of students and informatization of teaching process. Analysis of results of readiness of future teachers of initial classes to work in new educational terms satisfy us of that the special preparation is needed as one of components of professional activity of teacher of initial classes.

Key words: teaching technology, computer technologies, professional preparation of students.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

КОМУНІКАТИВНА ПЕДАГОГІКА ДЛЯ БАТЬКІВ: концепція Томаса Гордона

Ісаєва С. Д.

УДК 37.018.262(7/8)

СІМ'Я є найважливішим осередком вивчення та засвоєння правил людського співжиття. У родині має панувати довіра, відкритість. Батьки своєю діяльністю сприяють гуманізації внутрішнього світу дитини, утверджують ідеал добра, справедливості, честі, милосердя, любові. Від цього залежить моральне здоров'я сім'ї, суспільства, держави. Власне сформовані морально-етичні цінності виконують важливу роль інтегрувальних, соціалізуючих, комунікативних засад у житті людини, забезпечують її духовно-вольову єдність, високий рівень самосвідомості й організовану діяльність [2, с. 70 – 74].

Однією з особливостей сьогодення є зміцнення статусу дитинства в суспільстві. З огляду на це актуалізована необхідність нового підходу в системі знань про дитину та дитинство, що потребує розроблення й обґрунтування інноваційних підходів до життєзабезпечення дитинства з урахуванням усіх парадоксів і протиріч, характерних для сучасних взаємин дітей і дорослих. Процес зміни освітніх орієнтацій, відродження найвищих цінностей – духовних і моральних, їх переоцінки здійснюються повільно й непросто. Але освіта постійно оновлюється, рухаючись у напрямі духовності й гуманітаризації, пошуку систем розвитку особистості дитини, сприяння становленню шляхетної людини шляхом розкриття її особистісних якостей [3, с. 4 – 8].

Пошуками умов і механізмів усебічного розвитку дитини та формування надійних і стійких сімейних взаємовідношень між батьками й дітьми займалися й займаються багато відомих вітчизняних і зарубіжних учених. Так, значний внесок у розробку питань батьківства та сімейного виховання зробили такі вітчизняні вчені, як О. Духнович, А. Макаренко, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Дослідженню проблем становлення та розвитку сім'ї, батьківства, педагогічної культури батьків, а також просвітницької роботи з батьками, зокрема з молодими сім'ями, присвятили свої роботи Т. Алексеєнко, І. Гребенніков, З. Зайцева, М. Лещенко, Р. Овчарова, О. Песоцька, І. Трубавіна та ін. Проблема теорії та практики сімейного виховання в зарубіжних країнах відображена в дисертаційних і монографічних роботах вітчизняних науковців (О. Демченко, М. Тадеєва, Г. Фінчук, Т. Швець).

На жаль, поза увагою вчених залишилася педагогічна спадщина Томаса Гордона (11.03.1918 – 26.08.2002) – видатного американського вченого, який приділив значну увагу дослідженню взаємовідносин батьків та дітей.

Мета статті – охарактеризувати концепцію комунікативної педагогіки Томаса Гордона, яка обґрунтовує альтернативні стереотипним сучасні методи спілкування й вирішення конфліктів між батьками й дітьми.

Томас Гордон широковідомий і визнаний як людина, яка запропонувала цілком нові методи спілкування й вирішення конфліктів для батьків, учителів, керівників і т. ін. Модель, яку

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ТА ПСИХОКОРЕКЦІЇ

він розробив і запропонував, є повною й інтегрованою системою побудови й збереження ефективних людських взаємовідносин.

Томас Гордон – один із перших консультантів, який навчав батьків навичкам спілкування зі своїми дітьми та методам вирішення конфліктів з ними. Доктор Гордон був упевнений, що використання примусової сили руйнує взаємовідносини між батьками й дітьми. Як альтернативу він пропонував такі навички спілкування й розв'язування конфліктів, які можна використовувати для того, щоб, навпаки, установити гарні відносини або навіть покращити їх. Серед таких методів, наприклад, широко відомі в усьому світі «Активне слухання», «Я-повідомлення», «Розв'язання конфліктів без поразок» тощо.

Програма «Ефективна підготовка батьків», яку він запропонував у 1962 р., визнана першою програмою для батьків, за основу якої бралися зовсім нові спеціальні навички для батьків. Спочатку така програма приваблювала здебільшого батьків, чиї взаємини з дітьми вже почали погіршуватися і створювали проблеми. З часом вона змінилася й набула нових рис. Її визнали як програму, яка допомагала батькам оволодіти навичками запобігання проблемі (a program for parents to learn skills that would help prevent problems). Один із дипломованих консультантів охарактеризував цю програму як можливість «навчитися, доки не пізно» ('training before trouble'), підкресливши тим превентивний аспект програми. На сьогодні в роботі цієї програми задіяно понад мільйон людей з 45 країн світу [4].

У статті увага зосереджена на тих методах спілкування, які Томас Гордон запропонував у програмі «Ефективна підготовка батьків».

Для багатьох сімей процес спілкування між батьками та дітьми є проблемою, адже діти неминуче час від часу турбують і доводять до відчаю своїх батьків. Дотримуючись порад Томаса Гордона, зупинимось детальніше на тому, яким саме чином батьки повинні розмовляти з дітьми, щоб ті прислухалися до їх почуттів і були уважними до їхніх потреб (how to talk so kids will listen to you).

Цілком очевидно, що для випадків, коли

дитина створює проблему для своїх батьків і коли вона створює проблему сама собі, потрібні зовсім різні навички спілкування (communication skills). Адже коли дитина створює проблему сама собі, проблема «належить» дитині; коли ж дитина створює проблему батькам, вона «належить» батькам.

Однак багатьом батькам спочатку важко зрозуміти концепцію належності проблеми (concept of ownership of problem). Як правило, вони звикають думати в межах поняття «проблема дитина», що завжди припускає, ніби проблема міститься в дитині, а не в батьках. Тому важливим моментом є те, щоб батьки бачили різницю. Найбільш сприятливий момент для цього той, коли батьки починають усвідомлювати власні внутрішні почуття, наприклад, неприйняття, роздратованості, розчарування або обурення. У цей час батьки стають напруженими й відчують дискомфорт. «Неприємна» поведінка дітей безпосередньо впливає на них. У результаті, зіштовхуючись з подібною поведінкою, батьки шукають спосіб допомогти собі, а не дитині.

Зазначимо, що 99 % батьків перебувають у ситуаціях, коли поведінка дітей суперечить їх інтересам, використовують неефективні методи спілкування. Як правило, вони звертаються до дитини зі словами, що можуть: 1) спровокувати дитину на опір батьківським спробам змінити її поведінку; 2) змусити дитину думати, що батьки вважають її не дуже розумною; 3) змусити дитину думати, що батькам не важливі її потреби; 4) викликати в дитини почуття провини; 5) уразити почуття власної гідності дитини; 6) спровокувати дитину на напад у відповідь або на спробу будь-яким чином помститися батькам [1, с. 120].

Зрозуміло, що рідко хто з батьків свідомо хотів би викликати в дитині подібні реакції. Більшість батьків навіть ніколи не думали про те, як їхні слова можуть вплинути на дітей.

Крім цього, Томас Гордон також зазначає, що всім батькам доводилося, звичайно, потрапляти в таку ситуацію, коли саме в той час, як вони збиралися зробити щось важливе для іншої людини (можливо, навіть змінити свою поведінку для задоволення її потреб), раптом та людина починала сама наставляти й повчати їх, переконувати або радити зробити саме

те, що вони збиралися зробити власної ініціативи. Можливо, дехто приходив навіть у роздратування від усвідомлення того, що та людина недостатньо довіряє або віднімає можливість зробити для неї щось важливе з власного бажання.

На жаль, подібним чином часто поведуться батьки щодо своїх дітей. Вони не чекають, поки дитина розпочне якісь значущі дії; вони говорять їй, що вона повинна або зобов'язана робити. Прикладами «передачі рішень» є повідомлення, що виражають: 1) наказ, указівку, команду; 2) попередження, настанову, загрозу; 3) умовляння, проповідування, мораль; 4) пораду, пропозицію, підказку рішення [1, с.121 – 122].

Такі види вербальних реакцій повідомляють дитині про рішення батьків, про те, що, на їхню думку, вона повинна робити. Батьки керують ситуацією, домінують і забирають все під свій контроль. Батьки відсторонюють дитину від участі у прийнятті рішення. Перший із зазначених Томасом Гордоном типів повідомлень наказує дитині використовувати рішення батьків; другий – загрожує їй; третій – умовляє; четвертий – радить їй.

Результати подібних повідомлень дитині рішення батьківської проблеми можуть бути такими: 1. Дітям не подобається, коли їм наказують, що треба робити. Їм також може не подобатися й саме рішення. У будь-якому випадку діти чинять опір необхідності змінення своєї поведінки, коли їм вказують, як саме «треба» або «краще» зробити. 2. Передача дитині батьківського рішення містить у собі ще одне повідомлення типу «Я не впевнений, що ти зможеш вирішити мою проблему». 3. Передача рішення говорить дитині про те, що потреби батьків важливіші, ніж її власні, і що вона має робити саме те, що наказують батьки, без урахування її власних інтересів [1, с. 122 – 123].

Томас Гордон наголошує, що, спілкуючись з друзями або просто з дорослими, люди несвідомо утримуються від наказів, умовлянь, загроз і порад з метою змінення їх поведінки, хоча як батьки вони щоденно це роблять зі своїми дітьми. Тому не дивно, що діти чинять опір, відчуваючи себе приниженими й підвладними. Томас Гордон підкреслює, що

діти не можуть навчитися відповідальності, якщо батьки позбавляють їх усіх можливостей зробити що-небудь відповідальне з власної ініціативи через повагу до інтересів батьків. Регулярно «втрачаючи обличчя», дехто з дітей виростає покірливим виконавцем чужої волі.

Кожному відомо, що означає відчувати себе приниженим через повідомлення, що містять осуд, критику, насміхання, ганьбу. Між тим, у своєму протистоянні дітям батьки значною мірою покладаються саме на такі повідомлення. Томас Гордон розподілив «принижувальні повідомлення» на такі категорії: 1) осуд, критика, осудження; 2) обзивання, висміювання, ганьба; 3) інтерпретація, установлення діагнозу, психоаналіз; 4) повчання, наставляння [1, с. 124 – 125].

Усі ці фрази є принижувальними – вони ставлять під сумнів моральні якості дитини, принижують її як особистість, знижують її самоповагу, підкреслюють її недоліки та виносять судження про її особисті якості.

Томас Гордон демонструє наслідки подібних повідомлень: 1. Коли дітей критикують або соромлять, вони часто відчувають почуття провини й розкаяння; 2. Діти відчувають, що батьки несправедливі до них; 3. Діти часто відчувають, що їх не люблять і нехтують ними; 4. Діти часто реагують на такі повідомлення опором, тому що, на їхню думку, припинити спричинювати дії, що дратують батьків, означало б визнати справедливості осудження або оцінки з боку батьків; 5. Діти часто реагують за принципом бумерангу; 6. Такі повідомлення викликають у дитини відчуття її неспроможності. Вони зменшують її самоповагу [1, с. 125 – 126].

Принижувальні повідомлення можуть здійснювати руйнівний вплив на розвивальне уявлення дитини про саму себе. Дитина, яку «обстрілюють» повідомленнями, що принижують її гідність, учиться ставитися до самої себе як до поганої, нікчемної, безтурботної, неуважної, неспроможної тощо. Оскільки низька самооцінка, сформована в дитинстві, має тенденцію утримуватися й у зрілі роки, принижувальні повідомлення є насінням майбутніх життєвих невдач.

Томас Гордон переконаний, що саме так батьки щодня сприяють руйнуванню «єго»,

або самоповаги, своїх дітей. Як краплі води, що точать скелю, такі щоденні повідомлення поступово, майже непомітно залишають на дітях свій руйнівний відбиток.

Але, на думку Томаса Гордона, існують і ефективні способи протистояння дітям. Найпростіший спосіб побачити різницю між ефективним і неефективним протистояннями полягає в тому, щоб придивитися до всіх повідомлень з погляду їх розподілу на «я-повідомлення» і «ти-повідомлення» (I-Messages and You-Messages). Неефективні повідомлення орієнтовані на «ти»: «Припини», «Не роби цього», «Не можна так поводитися» і т. ін. Коли ж батьки лише говорять дитині, що саме їм не подобається, повідомлення, як правило, виявляються «я-повідомленнями»: «Я не можу відпочивати, коли хтось постійно бігає навколо», «Я така зморена, що не маю бажання грати» тощо.

Батьки без труднощів усвідомлюють різницю між «я-повідомленнями» і «ти-повідомленнями», але її повне значення оцінюють вони належним чином лише після того, як вони повертаються до схеми процесу спілкування, що використовують для пояснення суті активного слухання. Лише вона дає змогу батькам оцінити всю важливість «я-повідомлень».

На думку Томаса Гордона, «ти-повідомлення» – невдалі для передачі почуттів батьків, оскільки здебільшого вони розуміються дитиною або з погляду того, що вона повинна зробити (передача рішення), або в тому розумінні, наскільки вона погана (передача осуду або оцінки). «Я-повідомлення» більш ефективні в плані впливу на дитину з метою змінення її поведінки, неприйнятної для батьків, і більш добродійні для дитини та для стосунків між батьками й дитиною.

«Я-повідомлення» меншою мірою здатні спровокувати дитину на супротив і бунт. Чесно повідомити дитині про вплив її поведінки на батьків значно менш ризиковано, ніж дати їй зрозуміти, що її поведінка свідчить про щось погане в ній. Томас Гордон підкреслює, наскільки величезною є різниця в реакціях дитини, наприклад, на два повідомлення, які передають батьки після того, як дитина штовхнула їх у коліно: «Уф-ф! Як боляче! Не люб-

лю, коли мене штовхають» і «Ти що, з глузду з'їхав? Ніколи не штовхайся, ти чуєш?».

На думку Томаса Гордона, перше повідомлення лише підказує дитині те, яке почуття (у цьому випадку – почуття болі) викликала в батьків її дія, – факт, котрий він навряд чи зможе оскаржити. Друге повідомлення непрямим чином говорить дитині, що вона погана («з глузду з'їхала»), і попереджає її ніколи більше так не робити, тобто містить ствердження, з якими дитина може посперечатися і проти яких вона може навіть учинити опір.

«Я-повідомлення» більш ефективні й тому, що відповідальність за поведінку дитини вони розміщують усередині самої дитини. «Уф-ф! Як боляче!» і «Не люблю, коли мене штовхають» повідомляють дитині про почуття батьків і водночас залишають за нею відповідальність щодо прийняття будь-яких заходів у цьому випадку.

Відповідно «я-повідомлення» допомагають дитині зростати й дорослішати, учитися брати на себе відповідальність за власну поведінку. «Я-повідомлення» говорять дитині про те, що батьки залишають відповідальність за нею, довіряючи їй здатності конструктивно впоратися із ситуацією й довіряючи її почуттю поваги до потреб батьків.

Саме завдяки своїй щирості й відвертості «я-повідомлення» поступово спонукають дитину до передачі чесних повідомлень кожного разу, коли вона відчуває те або інше почуття. «Я-повідомлення» одного з учасників взаємодії викликають «я-повідомлення» іншого.

На переконання Томаса Гордона, якщо батьки посилають «я-повідомлення», то все відбувається плавно, рівно й безконфліктно. Дітям, звичайно ж, не подобається слухати про те, що їх поведінка створила проблему для батьків (так само, як і дорослим, котрим завжди стає незручно, коли хто-небудь ставить їх перед фактом негативних наслідків їх поведінки). І все ж повідомити будь-кого про свої почуття набагато менш ризиковано, ніж звинуватити в спричиненні цих болючих відчуттів.

Передача «я-повідомлень» вимагає деякої мужності. Відкрите вираження своїх внутрішніх почуттів у межах міжособистісних

взаємовідносин вимагає від людини впевненості в собі. Той, хто передає щире й відверте «я-повідомлення», ризикує відкритися перед іншим у тому, чим він насправді є. Він стає «прозоро реальним», розкриваючи свою сутність, оскільки повідомляє іншому про те, що є людиною, здатною відчувати біль, образу, переляк, розчарування, гнів тощо.

Розкрити перед іншим своє почуття – означає відкрити себе іншому. Батьки, як правило, бояться бути прозоро реальними для своїх дітей, оскільки хочуть виглядати непогрішливими – людьми без слабкостей, вразливих місць і недоліків. Для багатьох батьків набагато легше приховувати свої почуття за «типові повідомленнями», покладаючи провину на дитину, ніж розкривати свою сутність [1, с. 134 – 136].

На думку Томаса Гордона, цілком імовірно, що найбільш цінним з того, що дає батькам їх «прозорість», є ті відносини, які розвиваються між ними й дитиною. Чесність і відкритість сприяють розвитку близькості й істинно міжособистісного взаємозв'язку. Коли батьки й діти навчаються бути відвертими й чесними один з одним, вони перестануть бути «незнайомцями, що живуть під одним дахом». Одні відчуватимуть велику насолоду бути батьками реальної особистості, а інші будуть щасливими від того, що реальними особистостями є їхні батьки.

Отже, педагогічна спадщина Томаса Гордона заслуговує на величезну увагу, оскільки його методи спілкування посилюють сімейне виховання, навчають людей будь-якого віку створювати оптимальні умови для повноцінного сімейного життя, виховання дітей, нормального спілкування з батьками й іншими членами сім'ї, у набутті умінь, необхідних для вирішення складних проблем сімейного життя.

Література

1. Gordon Th. P.E.T. Parent effectiveness training / Th. Gordon. – New York : Three Rivers Press, 2000. – 365p.

2. Максимович О. Формування морально-етичних цінностей дитини в сім'ї: історико-педагогічна ретроспектива / О. Максимович // Обрії : наук.-пед. журнал. – Івано-

Франківськ, 2008. – № 2. – 96 с.

3. Ладивір С. Педагогіка розвитку – стратегічна лінія модернізації дошкільної ланки освіти / С. Ладивір // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009 – № 1. – 80 с.

4. Ефективна підготовка батьків. – Режим доступу : www.gordontraining.com.

* * *

Ісаєва С. Д. Комунікативна педагогіка для батьків: концепція Томаса Гордона

У статті презентовано програму «Ефективна підготовка батьків» Томаса Гордона. Охарактеризовано нову батьківську філософію, яка пропонує альтернативні стереотипним сучасні методи спілкування й розв'язування конфліктів між батьками й дітьми.

Ключові слова: Томас Гордон, комунікативна педагогіка, ефективні методи спілкування, неефективні методи спілкування.

Исаева С. Д. Коммуникативная педагогика для родителей: концепция Томаса Гордона

В статье презентуется программа «Эффективная подготовка родителей» Томаса Гордона. Характеризуется новая родительская философия, которая предлагает альтернативные стереотипным современные методы общения и решения конфликтов между родителями и детьми.

Ключевые слова: Томас Гордон, коммуникативная педагогика, эффективные методы общения, неэффективные методы общения.

Isaieva S. D. Communicative pedagogy for parents: Thomas Gordon's conception

In the article Thomas Gordon's program «Parent Effectiveness Training» is presented. New parenting philosophy with alternative-to-stereotype modern methods of communication and conflict resolution between parents and children is characterized.

Key words: Thomas Gordon, communicative pedagogy, effective methods of communication, non-effective methods of communication.

Стаття надійшла до редакції 29.09.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

УПРОВАДЖЕННЯ

досвіду організації профілактики девіантної поведінки учнів в умовах сучасної школи

Юшко О. В.

УДК 373(091)

АНАЛІЗ сучасних досліджень щодо проблеми організації профілактики девіантної поведінки учнів основної школи свідчить про те, що в них постійно порушували питання про необхідність формування покоління, для якого здоровий спосіб життя стане повсякденною нормою життєдіяльності, боротьби проти шкідливих звичок. Уважаємо за доцільне в цьому плані узагальнити історико-педагогічний досвід із цієї проблеми.

Мета статті – визначити шляхи творчого використання теоретичних ідей і практичного досвіду організації профілактики девіантної поведінки учнів в умовах сучасної основної школи.

Сьогодні в практику роботи основної школи широко впроваджують різні освітні й оздоровчі програми, що сприяють формуванню валеологічної грамотності, організації здорового способу життя, зміцненню здоров'я учнів, профілактиці їхньої девіантної поведінки.

У процесі організації профілактичної діяльності з учнями основної школи на сьогодні можна виділити три взаємопов'язані напрями:

- формування валеологічної грамотності;
- упровадження здоров'язберігаючих технологій та умов навчання;
- організація оздоровчої роботи в навчальний і в позанавчальний час [4].

Перспективним вважаємо організацію профілактичної роботи з учнями шляхом координації загальноосвітніх програм з різних предметів з виділенням у них валеологічного компонента, обліком міжпредметних зв'язків

та інтеграції скоригованих програм з курсом фізичної культури, котрі забезпечують цілісне сприйняття отриманих знань про здоров'я, формування ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя, спеціальних умінь і навичок збереження та зміцнення здоров'я.

Програмно-методичне забезпечення процесу навчання основ профілактики девіантної поведінки учнів, як підкреслюють учені, можливе за наявності валеологічного стандарту, у якому будуть представлені зміст і система вимог до школярів.

Найважливішим завданням у наш час є впровадження у практику шкільної освіти здоров'язберігаючих технологій. Сьогодні під поняттям «здоров'язберігаючі технології» розуміють психолого-педагогічні технології, програми, методи, які спрямовані на виховання у школярів культури здоров'я, особистісних якостей, що сприяють його збереженню і зміцненню, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, а також мотивації на здоровий спосіб життя. Реалізації технологій сприятимуть умови навчання в школі (відсутність стресів, адекватність вимог, методик навчання й виховання); оптимальна організація навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей і гігієнічних вимог); необхідний, достатній і раціонально організований руховий режим [4].

Доповненням до здоров'язберігаючих технологій є організація днів здоров'я, турпоходів, проведення шкільних спортивних свят та бесід про здоров'я і з учнями, і з їхніми батьками, випуск санбюлетенів і листків здоров'я тощо.

Не можна не відзначити важливість організації та проведення систематичних курсів підвищення кваліфікації вчителів з обов'язковим включенням до їх тематики незалежно від

змісту навчального предмета питань збереження і зміцнення здоров'я учнів, профілактики їхньої девіантної поведінки.

Необхідне чітке визначення функцій кожного вчителя й насамперед учителя фізичної культури як організатора оздоровчої роботи серед учнів, відповідального разом з педагогічним колективом за формування здоров'я учнів школи, виховання потреби у здоровому способу життя. Рішення цієї проблеми треба здійснювати в рамках предметних дисциплін основної школи, але безперечним є той факт, що найбільшим потенціалом у вирішенні проблеми збереження, зміцнення здоров'я школярів та усвідомлення його цінності має предмет «Фізична культура» – невід'ємна частина здорового способу життя, на яку покладена відповідальність за його формування.

Важливе значення має вивчення теоретичних основ здорового способу життя, профілактики девіантної поведінки учнів основної школи в поєднанні з практичною реалізацією його вимог у повсякденній життєдіяльності. Роботу з вивчення теоретичних відомостей доцільно проводити в двох напрямках: по-перше, це робота щодо їх тлумачення, роз'яснення, по-друге, це привчання школярів до їх реалізації в побуті. Вивчення теоретичних основ здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок повинно здійснюватися разом з практичним його впровадженням. Ця єдність буде сприяти формуванню не тільки переконаності в необхідності дотримуватися здорового способу життя, а й вироблення відповідних умінь і навичок підтримки і зміцнення свого здоров'я. Створення спеціальних ситуацій для практичного втілення правил і норм здорового способу життя, спілкування учнів у позакласних заходах дозволить побачити, як учень самостійно вибирає відповідну лінію поведінки, наскільки в нього сформовані навички і звички організації здорового способу життя [1; 3; 8].

Після вивчення окремих питань профілактики девіантної поведінки учнів до них необхідно якомога частіше повертатися на уроках, класних годинах, у побуті, постійно нагадувати їх зміст, значення.

Щоденні спостереження за своїм здоро-

в'ям, за змінами у фізичному й психічному стані можуть допомогти педагогам разом з учнем коригувати індивідуальну програму фізичного самовдосконалення, саморозвитку, привчання до здорового способу життя, але, на жаль, практика ведення учнями підліткового і старшого віку «Паспорта здоров'я» або «Щоденника здоров'я», запропонованих учнями в 90-ті роки ХХ ст., не набула поширення. Суттєву допомогу такий щоденник надав би в роботі вчителів з батьками учнів. На наш погляд, також заслуговує на увагу й досвід складання індивідуальної картотеки учнів, у якій представлений комплекс і індивідуальних загальнорозвивальних вправ, підібраних відповідно до потенційних фізичних можливостей учнів, і вправ з розвитку вмінь і навичок в обраному виді спорту з урахуванням перспективи їх розвитку [6].

Необхідно відновити роботу шкільних радіовузлів з пропагандою занять фізичною культурою й спортом, з інформацією оздоровчої спрямованості, інформацією про шкільні фізкультурно-оздоровчі заходи, відзначати й ушановувати переможців та призерів різних турнірів, конкурсів, спортивних змагань, олімпіад, присвячених здоров'ю, організовувати колективні перегляди телевізійних передач, відеофільмів, відеороликів, презентацій відповідної тематики.

Доцільно відновити випуск шкільних газет, відео- або рукописних журналів, бюлетенів з нотатками самих учнів про досягнення в галузі фізичної культури, спорту, здоров'я й організації здорового способу життя, боротьби проти шкідливих звичок. Створювати куточки або, якщо це можливо, кабінети здоров'я, які могли б стати своєрідними консультаційними центрами організації та пропаганди здорового способу життя учнів, профілактики девіантної поведінки, сприяти проведенню круглих столів, дискусій, зустрічей, конференцій із залученням фахівців-медиків, психологів, валеологів.

Особливого значення набуває відновлення й удосконалення учнівського самоврядування, яке розвиває організаторські здібності, почуття відповідальності, ініціативу, на яких можна побудувати роботу учнів школи з про-

філактики девіантної поведінки, формування здорового способу життя за участю вчителів та батьків. Особливе значення самоврядування має саме в підлітковому віці, коли потреба в самостійності, самоствердженні, позиціонуванні себе щодо інших учнів досягає максимуму. Підліткам можна довірити (за участю вчителів) контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних вимог у школі й удома (температура в класах, рівень вологості, освітленість, чистота класних кімнат); проведення фізкультурних п'ятихвилин на перервах після 2 – 3 уроку, ранкової гімнастики до занять для молодших школярів; випуск шкільних газет, бюлетенів, монтаж радіовиступів, відеофільмів, що пропагують здоров'я та здоровий спосіб життя, а також з метою профілактики алкоголізму, наркоманії, тютюнопаління [2; 5].

Проведене дослідження свідчить про те, що свого переосмислення й подальшого використання в організації профілактичної діяльності з дітьми, схильними до виявів девіантної поведінки, потребує принцип «утримувального виховання», суть якого полягає в необхідності утримувати вихованця від поганих вчинків.

Особливого значення в організації профілактичної роботи в школі набуває принцип особистісно орієнтованого підходу (В. Сухомлинський), згідно з яким учителям необхідно сприймати кожну дитину як неповторну особистість.

Краще вивчити учня основної школи й визначити ефективні засоби впливу на нього допоможуть порада вчених досліджуваного періоду щодо поєднання опитувальних методів з іншими методами наукового пізнання (аналіз письмових завдань, творами учнів, описом проведення вільного часу тощо).

Певне значення для здійснення ефективної профілактичної діяльності має і правильне визначення кола професійних знань педагога. До педагогічно цінних знань, які не втратили своєї актуальності й сьогодні, можна віднести знання правознавчих дисциплін, педагогічної неврології, прав та обов'язків дітей і методів вивчення їх соціального оточення.

Позитивної оцінки та подальшого творчого використання вимагає й досвід роботи школи не тільки з підлітками, але і з їхніми сім'ями. Спеціального вивчення потребує і зміст цієї діяльності, яка полягала в ознайомленні батьків з правами та обов'язками дітей, пропагуванні серед них питань здорового способу життя та профілактики шкідливих звичок, ознайомленні сім'ї з питаннями соціально-правової охорони неповнолітніх та з особливостями організації дозвілля дітей. З огляду на це, заслуговують на увагу проведення Днів здоров'я, шкільних та міських спортивних свят з обов'язковим залученням батьків, що було традиційним для досліджуваного періоду. У 70 – 80-ті рр. XX ст. популярними були спортивні змагання «Тато, мама і я – спортивна сім'я», які пропагували здоровий спосіб життя для всієї родини, сприяли її зміцненню та згуртуванню і, як наслідок, – створенню сприятливого клімату в сім'ї, що важливо для емоційного комфорту дітей, їх психічного здоров'я. Тільки тісна взаємодія сім'ї та школи сприятиме вихованню стійкої потреби в здоровому способі життя.

Спеціального всебічного вивчення заслуговує зміст діяльності волонтерів, а також зміст профілактичної діяльності з дітьми девіантної поведінки, зокрема з підлітками, схильними до вживання алкоголю й наркогенних речовин, а також неповнолітніми правопорушниками.

До педагогічно цінних напрямів профілактичної роботи попередніх етапів належать: організація профілактики, яка полягала у своєчасному виявленні дітей, схильних до вживання наркогенних речовин, та масовому залученні їх до роботи різноманітних гуртків; організації педагогічної просвіти дітей і батьків (робота кінолекторію); проведення лікування дітей та створення здорового мікросоціуму.

Ефективність профілактичної діяльності залежить від правильного вибору форм і методів впливу. Дійову допомогу в їх визначенні може надати вивчення та творче використання педагогічно цінної спадщини попередніх років. Серед форм і методів, які вимагають свого подальшого використання в сучасних

умовах, можна назвати: проведення з бездоглядними дітьми роботи, що здійснювали переважно при клубах і гуртках; використання зарубіжного досвіду – створення готельних будинків для дітей, які втекли з сім'ї через погане ставлення до них батьків; започаткування шкіл соціотерапії для неповнолітніх, що залишили рідний дім унаслідок конфліктів з батьками [1; 7; 8].

До методів, які потребують подальшого творчого використання в сучасних умовах розвитку України, можна віднести метод створення «ситуації успіху», «метод вибуху», «реконструкції характеру» та «перебудови свідомості», методи медико-психологічного впливу – «психодрама» та «консультація-розмова».

Проведений аналіз свідчить про те, що позитивний досвід з питань формування здорового способу життя учнів, профілактики їхньої девіантної поведінки, накопичений у другій половині ХХ ст., необхідно творчо використовувати для вдосконалення сучасної системи роботи шкіл щодо збереження та зміцнення здоров'я молодого покоління, профілактики шкідливих звичок та правопорушень.

Таким чином, до основних напрямів роботи з питань профілактики девіантної поведінки учнів основної школи можна віднести:

- валеологізацію всіх напрямів навчально-виховної роботи шкіл на основі: введення самостійного валеологічного навчального предмета в навчальний план; збагачення різних навчальних предметів відомостями про здоровий спосіб життя; оптимізація тижневого рухового режиму підлітків за рахунок використання різних форм фізкультурно-оздоровчої роботи; упровадження технології побудови уроку як шляху до здоров'я; упровадження різних інтегральних моделей, педагогічних технологій, заснованих на створенні на базі загальноосвітньої школи комплексного навчального закладу, пронизаного ідеєю оздоровлення нації й формування культури здоров'я, основ здорового способу життя учнів основної школи («Школяр», «Здоров'я школяра», «Школа здоров'я»); доповнення традиційних засобів фізичного розвитку, визначених на-

вчальною програмою, вправами на тренажерах, нетрадиційними засобами оздоровчої фізкультури, а також видами фізичних вправ на вибір школярів;

- використання різноманітних методів і прийомів формування системи валеологічних знань, умінь, навичок і досвіду поведінки: емоційно забарвлені розповіді педагогів, лекції, уроки питань і відповідей, евристичні бесіди з елементами диспуту, дискусії, прес-конференції, проблемно-пошуковий метод, тестування та анкетування на визначення стану здоров'я, психологічних та особистісних якостей, характеру, звичок, рівня комунікативності; ведення паспорта або щоденника здоров'я; повідомлення результатів медичного обстеження учням; ігри (рольові, ігри-змагання, колективні творчі, інтелектуально-рухливі, народні, рухливі); інсценування; дослідно-експериментальні методи; зустрічі з фахівцями, відомими людьми; моделювання; вирішення проблемних ситуацій; спостереження за поведінкою інших людей і аналіз їхнього способу життя; оцінка навколишнього середовища на відповідність санітарно-гігієнічним нормам; перегляд телепередач оздоровчої тематики з їх обговоренням; «круглі столи»; комунікативні тренінги, колективні творчі справи;
- залучення до роботи з формування здорового способу життя учнів основної школи всього персоналу школи, фахівців медичного, психологічного, екологічного, культурно-просвітницького профілю, а також організація додаткової спеціальної підготовки педагогічного персоналу.

Вивчення прогресивних педагогічно цінних ідей щодо організації профілактичної діяльності з учнями основної школи, накопичених в другій половині ХХ ст., дозволяє зробити такі висновки:

- сучасна профілактична робота вже збагатилася окремими педагогічно цінними положеннями, накопиченими на попередніх етапах розвитку суспільства, а саме: педагогічними принципами, змістом роботи дитячих закладів, методами педагогічного та медико-психологічного впливу, видами профілактичної діяльності;

– подальшого творчого використання в сучасних умовах розвитку української держави потребують питання педагогізації населення, виховання в дітей соціальних почуттів, вивчення дитячого руху, окремі педагогічні принципи та рекомендації вчених щодо поєднання опитувальних методів з іншими методами наукового пізнання;

– педагогічно цінними для діяльності провідного суб'єкта профілактичного впливу є й методи вивчення особистості дитини, досвід роботи з сім'єю, досвід роботи установ, які займалися питаннями профілактики дитячої безпритульності й бездоглядності, зміст профілактичної діяльності з дітьми девіантної поведінки, зокрема з підлітками, схильними до вживання алкогольних напоїв й наркотичних речовин, а також неповнолітніми правопорушниками.

Література

1. Бойченко Т. Є. Формування в учнів середньої школи знань про здоров'я людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Т. Є. Бойченко. – К., 1994. – 40 с.

2. Боярська Л. Програма «Школа і здоров'я» / Л. Боярська, Л. Овдієнко, О. Синьогіна // Рідна шк. – 2003. – № 1. – С. 55 – 58.

3. Будаг'янц Г. М. Здоровий спосіб життя – основна умова профілактики девіантної поведінки підлітка (історичний аспект) / Г. М. Будаг'янц // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 6. – С. 25 – 29.

4. Вайнер Э. Н. Формирование здоровьесберегающей среды в системе общего образования / Э. Н. Вайнер // Валеология. – 2004. – № 1. – С. 21 – 26.

5. Власюк Г. І. Учніське самоврядування у формуванні здорового способу життя засобами фізичної культури / Г. І. Власюк // Фізичне виховання в шк. – 2002. – № 2. – С. 38 – 42.

6. Дубогай О. Д. Щоденник здоров'я / О. Д. Дубогай // Валеология. – 1999. – № 7. – С. 2 – 3.

7. Жабокрицька О. В. Педагогічні умови виховання основ здорового способу життя

підлітків у позакласній діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / О. В. Жабокрицька. – К., 2003. – 20 с.

8. Оржехівська В. М. Соціально-педагогічні основи профілактики правопорушень важковиховуваних учнів : дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / В. М. Оржехівська. – К., 1995. – 440 с.

* * *

Юшко О. В. Упровадження досвіду організації профілактики девіантної поведінки учнів в умовах сучасної школи

У статті розглянуто теоретичні ідеї та практичний досвід організації профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки, формування здорового способу життя учнів, а також шляхи його творчого використання в умовах сучасної основної школи України.

Ключові слова: профілактика шкідливих звичок, девіантна поведінка, здоровий спосіб життя.

Юшко А. В. Внедрение опыта организации профилактики девиантного поведения учащихся в условиях современной школы

В статье рассматриваются теоретические идеи и практический опыт организации профилактической работы с детьми, склонными к девиантному поведению, формирования здорового образа жизни учащихся, а также пути его творческого использования в условиях современной основной школы Украины.

Ключевые слова: профилактика вредных привычек, девиантное поведение, здоровый образ жизни.

Yushko O. V. Introduction of the Experience of Preventive Measures against Student's Deviant Behavior in Modern Schools

The article is dealt with the theoretical ideas and practical experience of organization of preventive work with children, which are inclined to deviant behavior. The formation of the healthy lifestyle of students and the ways of its creative usage are also considered.

Key words: the prevention of unhealthy habits, deviant behavior, healthy lifestyle.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

Використання новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді

Кільова Г. О.

УДК 37.018.43:004

ВОСТАННЄ десятиріччя в системі української освіти відбуваються реформаційні процеси, спрямовані на досягнення виконання важливих завдань Болонського процесу. Ефективним шляхом вирішення цих завдань є різноманітне використання можливостей дистанційної освіти.

У ряді документів, прийнятих у Європі за останнє десятиріччя, зокрема в Резолюції Ради Європи від 13 липня 2001 р. «Про електронне навчання» [1], перед країнами-учасниками, а насамперед перед Україною як учасницею Болонського процесу, поставлено завдання «використовувати потенційні можливості мережі інтернет, мультимедійних і віртуальних засобів для більш успішної й швидкої реалізації навчання протягом життя як основного принципу освіти, а також забезпечення доступу до освіти й підготовки для всіх осіб, зокрема для тих, чий доступ обмежений через соціальні, економічні, географічні або інші причини». Саме тому використання сучасних інформаційних технологій у навчально-пізнавальній діяльності студентів підвищує ефективність і оптимізує процеси викладання й навчання.

Якщо Україна обрала шлях модернізації навчального процесу шляхом впровадження новітніх технологій, дистанційного навчання, комунікаційних технологій та комп'ютерних навчальних систем, то маємо підхо-

дити до розуміння цих технологій у системі навчання та виховання студентської молоді на якісному рівні, які б відповідали вимогам Болонського процесу й були рівними щодо найкращих європейських вищих навчальних закладів.

Таким чином, актуальність обраної теми зумовлює доцільність мети цієї статі: висвітлити досвід та окреслити напрями використання інформаційних технологій навчання та виховання студентської молоді.

Зміст інформаційних технологій навчання, дистанційного навчання та особливості їх використання в навчальному та виховному процесі розглядали такі вітчизняні дослідники, як М. Анісімова, В. Балабін, В. Глушков, А. Єршов, М. Жалдак, Є. Клементьєва, В. Лавринєць, Є. Машбиць, В. Монахов, О. Пехота, І. Підласий, Є. Полат, О. Плахотнік, І. Синельник, С. Смирнов та ін.

Важливий внесок у використання новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді зробили відомі зарубіжні науковці: Д. Кіган, М. Мур, О. Петерс, Дж. Ботат, Дж. Даніель, К. Сміт, Д. Гаррісон та Т. Андерсон, М. Аллен.

У педагогічній літературі під новими інформаційними технологіями розуміють «методологію і технологію навчально-виховного процесу з використанням новітніх електронних засобів навчання й у першу чергу ЕОМ» [3, с. 170].

Технологія навчання як окремий напрямок педагогічної теорії має більш ніж 30-річну історію. Вона була досить поширеною, її застосовували в захід-

ВИЩА ШКОЛА

ноєвропейських країнах, США та країнах Латинської Америки. Національна комісія з технології навчання, яку було створено в США в 1960 р., узагальнюючи досвід уживання терміна «технологія навчання» протягом десяти років, у доповіді президенту і конгресу США зазначала: найчастіше цей термін тлумачать як певні засоби, які з'явилися внаслідок революційних звершень у засобах комунікації і які можуть застосовуватися в навчальних цілях поряд із педагогом, підручником, дошкою [6, с. 5].

Комп'ютерні технології навчання – це насамперед комп'ютер та комп'ютерні навчальні програми. Ці програми називають також електронними посібниками або мультимедійними комп'ютерними посібниками. Електронний посібник (ЕП) принципово відрізняється від звичайного текстового. Навчальний матеріал в ЕП представлено по-іншому, із використанням комп'ютерної графіки, відеофрагментів та аудіосупроводу, а також повнотекстового пошуку та словника незнайомих термінів, існує зручна система навігації по підручнику. Це допомагає кращому засвоєнню матеріалу завдяки використанню різних видів пам'яті: зорової, слухової, асоціативної. Основу навчального матеріалу складає гіпертекст. Від звичайного тексту він відрізняється чіткою структурою, можливістю практично миттєвого доступу до будь-якої частини навчального матеріалу. Гіпертекст може містити посилання на різні об'єкти. Об'єктами можуть бути:

- будь-який текст;
- графічні ілюстрації;

- анімація, аудіо- та відеофрагменти;
- емітаційні програми.

В ЕП закладені можливості для самостійного відпрацювання навичок та вмінь. У склад ЕП можуть входити тести для поточного або підсумкового контролю знань. ЕП – це закінчений навчальний модуль. Комп'ютерні технології використовують для підвищення ефективності таких форм навчання, як стаціонарної, вечірньої, заочної та дистанційної, яку можна назвати однією з найприоритетніших технологій.

Основна мета впровадження сучасних технологій навчання – сприяти не тільки ефективному опануванню навчального матеріалу й виробленню системи знань, а й умінню застосувати набуте в подальшій професійній діяльності, створити умови для активної самореалізації особистості і викладача, і студента. Необхідно уважно обирати оптимальні для процесу навчання новітні технології, а та-

кож урахувати багато чинників, зокрема особливості можливостей студентів (вік, рівень знань, життєвий досвід), специфіку навчального закладу, рівень його матеріально-технічного забезпечення, завдання й особливості системи навчання та виховання.

Дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) – така організація освітнього процесу, коли основною є самостійна робота людини, яка навчається. Сутність цього виду навчання полягає у використанні дистанційних технологій, що застосовують для подання лекційного матеріалу та практичних

робіт. Серед цих технологій найвагомішими на цей час є:

- мультимедійні демонстраційні досліди;
- ілюстративні аудіо- та відеоматеріали;
- бази даних та знань;
- міжнародні стандарти та системи;
- он-лайн відеоконференції (відеоконференції в реальному часі).

Засвоєння нового матеріалу відбувається за рахунок практичних та лабораторних робіт, самостійного опрацювання лекційного матеріалу, що подаються як:

- електронні підручників за матеріалами лекцій;
- електронні методичні розробки для підготовки до семінарів та практичних занять;
- електронні лабораторні практикуми;
- комп'ютерні тренажери.

Поточне та підсумкове контролювання результатів засвоєння матеріалу здійснюється за допомогою тестових програм. Дистанційні технології створюють інформаційний простір, у якому студент працює за складеною з урахуванням рівня підготовки кожного індивіда програмою навчання, яка пристосована для комп'ютера. Процес оволодіння знаннями приходить самостійно. Рівень знань студент визначає самостійно, тому, урешті-решт, відповідальний за якість набутих знань він сам.

Крім того, дистанційне навчання має велику перевагу над рештою форм у тому, що цей метод дозволяє навчатись у зручний для студента час та в зручному місці. Ще одним плюсом цієї системи навчання є відсутність ряду соціальних та географічних обмежень, що раніше відігравали значну роль у здобутті освіти: вікових, обмежень рівня освіти країни проживання, мови викладання та ін. Ефективність самостійного навчання залежить від засобів надання навчальних матеріалів, контролювання роботи та контакту з викладачем. Тому не дивно, що розвиток цього типу навчання насамперед зумовлений упровадженням новітніх інформаційних технологій та засобів комунікації.

Мультимедіа – це сучасна комп'ютерна інформаційна технологія, що дає змогу об'єднувати в одній комп'ютерній програмно-

технічній системі текст, звук, відеозображення, графічне зображення та анімацію (мультиплікацію). Кожен із застосовуваних інформаційних компонентів має власні виражальні засоби та дидактичні можливості, спрямовані на забезпечення оптимізації процесу навчання [2, с. 12].

Теоретичні дослідження з проблеми інформатизації освіти дозволяють констатувати, що включення комп'ютера в навчальний процес впливає на роль засобів навчання, які використовують для викладання того чи того предмета, а безпосереднє застосування інформаційних технологій реформує традиційну структуру навчального процесу, відсутність комплексного підходу до проблеми використання новітніх інформаційних технологій (далі НІТ) в освітніх цілях, недооцінка того, що застосування комп'ютера окремо від інших засобів навчання, поза спеціалізованим кабінетом, не може слугувати позитивним зрушенням у галузі підвищення ефективності процесу навчання, спричинило поширення практики використання комп'ютера як засобу, призначеного для подолання недоліків традиційної методики навчання. Таке часткове уявлення про можливості використання НІТ, зокрема комп'ютера, дискредитує саму ідею інформатизації освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив зробити висновок про те, що НІТ і, наприклад, комп'ютер, потрібно розглядати лише як елемент системи засобів навчання. При цьому під системою засобів навчання розуміється сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих (у рамках методики їх використання) елементів і (або) компонентів, які утворюють певну цілісність, єдність. До них належать: автоматизація процесів обробки й передачі інформації, організація інформаційно-навчальної й експериментально-дослідницької діяльності, організація самостійної навчальної роботи учнів [4, с. 57].

Отже, мультимедіа, маючи особливий вплив на сфери навчання й виховання, дає змогу інтенсифікувати процес навчання, на-

дати йому динамізму, гнучкості, посилити його прикладну спрямованість, а тому актуальним є питання відбору інформації, правильного та своєчасного її подання.

Використання електронних технологій у сфері освіти дозволяє значно зменшити витрати на підготовку спеціалістів. За даними ЮНЕСКО, електронне навчання одного студента приблизно втричі дешевше за навчання в системі традиційної освіти тієї ж країни [7]. Це дозволяє зменшити навантаження на державний бюджет з одного боку, а з іншого – полегшує отримання освіти представникам соціально вражених верств населення, а також особам з особливими потребами. Крім того, гнучкість електронного навчання, можливість працювати в асинхронному режимі й різноманітні методики представлення навчальних матеріалів імпонують дорослим студентам, які не мають можливостей увесь свій час присвячувати навчанню.

Інтеграція освіти й науки є важливим фактором підвищення ефективності та якості вищої освіти, а відтак її конкурентоспроможності на європейському та міжнародному ринку освітніх послуг. Поєднання дослідницьких і навчальних програм у сучасному університеті є важливим принципом Болонського процесу й реалізується в кількох аспектах:

- підвищення якості навчання (навчання через дослідження);
- отримання ВНЗ альтернативних джерел прибутку;
- перехід до «діалогового» процесу навчання (реалізація моделі «суб'єкт-суб'єкт» у взаємовідносинах «викладач-студент»);
- розширення можливостей працевлаштування для випускників ВНЗ, які брали участь у дослідницьких проектах на замовлення суб'єктів різних секторів економіки (державного, підприємницького чи неприбуткового).

Зовнішнє оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти та бажаючих вступити до вищих навчальних закладів здійснюється більш ніж у 150 країнах світу та характеризується розмаїттям підходів. У багатьох країнах свідоцтво про повну загальну

середню освіту видається на основі підсумкового іспиту, який проводить зовнішня інституція, зокрема в Чехії, Франції, Ірландії, Угорщині, Австрії, Португалії, Словенії, Словаччині, Фінляндії, Румунії тощо. У деяких країнах свідоцтво видається на основі кінцевого іспиту й оцінок, отриманих протягом року або кількох останніх років (Бельгія, Данія, Німеччина, Греція, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Польща, Велика Британія, Ісландія, Норвегія, Болгарія та ін.).

Щодо України, то 23 вересня 2003 р. постановою Кабінету Міністрів України прийнято Програму розвитку системи дистанційного навчання на 2004 – 2006 рр. На виконання цієї постанови 21 січня 2004 р. наказом Міністерства освіти і науки України затверджене Положення про дистанційне навчання. Метою Програми визначено забезпечення широкого доступу населення до освітніх ресурсів і створення умов для безперервного навчання впродовж усього життя шляхом розвитку системи дистанційного навчання на основі новітніх педагогічних, інформаційних та телекомунікаційних технологій. Також надалі ця Програма продовжує свою дію.

Важливим кроком стало прийняття в 2005 р. Державної програми «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006 – 2011 рр., яку було розроблено Міносвіти і науки України на виконання указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні». Проте в цій програмі основну увагу приділено вирішенню технічних аспектів (оснащення технікою, розробка програмного забезпечення тощо), що не вирішує проблеми загалом, хоча є важливим.

На сьогодні розвиток дистанційної освіти в Україні поки що відстає від світового та європейського рівня, залишаючись переважно у сфері спеціалізованих курсів за окремими напрямками (мовні, бухгалтерські тощо), а на рівні вищої освіти – у зародковому стані в компетенції окремих ВНЗ. Водночас спостерігаємо значне збільшення кількості студентів ВНЗ в Україні. За період 1990 – 2008 рр.

кількість студентів вищих навчальних закладів зросла в Україні більш ніж у 1,7 рази [5]. Тоді як в період з 2009 – 2011 рр. цей показник значно знизився [8].

Нові технології навчання, котрі стали можливими завдяки Інтернету, вимагають також нових стандартів вимірювання якості, які дещо відрізняються від стандартів, що використовують для традиційних програм.

Аналіз застосування новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді дозволив зробити такі висновки:

1. Для того, щоб в Україні вдало розвивалася система дистанційної освіти, необхідно розробити і прийняти відповідну Програму на наступні роки, у якій необхідно передбачити виконання таких завдань, як здійснення насамперед нормативно-правового, фінансового, матеріально-технічного та кадрового забезпечення системи дистанційного навчання; розширення мережі центрів дистанційного навчання для вдосконалення її структури; упровадження технологій дистанційного навчання для забезпечення якості контролю; забезпечення професійної підготовки окремих груп населення, які потребують допомоги (безробітні військовослужбовців строкової служби, громадян з особливими потребами).

2. Для кращого інтегрування науки й освіти до студентської молоді необхідне створення нового покоління підручників, упровадження Internet-ресурсів, мультимедійних програм у бібліотечно-інформаційну базу вищих навчальних закладів. Також необхідна адаптація міжнародного досвіду до національних і культурних особливостей, формування інформаційної бази фундаментальних досліджень з метою вдосконалення навчального процесу у вищих навчальних закладах, розвиток дослідно-експериментальної і прикладної баз фундаментальних досліджень для спільного використання науковцями, викладачами, студентами й аспірантами університетів і науково-дослідних організацій; розробку ефективних механізмів упровадження результатів науково-дослідницької роботи ВНЗ в суспільне виробництво на взаємовигідних засадах.

3. Необхідне використання ІТ під час навчальних занять з метою підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів. ІТ активно впроваджують у навчально-виховний процес і на лекційних, і на практичних та семінарських заняттях різного типу (вивчення нового матеріалу, узагальнення та систематизації знань, підсумкових тощо). Так, під час проведення лекцій дієвим є використання інтерактивної дошки, мультимедійного супроводження, що дозволяє не тільки унаочнити процес навчання, а й викласти максимальну кількість інформації за обмежений час. На практичних заняттях студенти активно застосовують наявні електронні посібники, електронні словники, а також оригінальні, самостійно створені разом з викладачем навчальні матеріали з використанням універсальних інструментальних комплексів для розробки та редагування різних навчальних програм (наприклад, текстовий редактор Word, програми Excel, Power Point). За допомогою комп'ютерних технологій і розробленої системи різних за рівнем складності завдань стає можливим оперативне проведення контролю знань, що виконує і діагностичну, і коригувальну функцію.

Використання ІТ відкриває широкі можливості для науково-дослідної роботи студентів. Однією із сучасних форм комунікації стає проведення Інтернет-конференцій, організація форумів з обговорення проблемних питань. Такі заходи дозволяють значно заощадити кошти на проїзд, проживання та друк матеріалів, натомість відкривають широкі можливості для обміну досвідом, збагачення знань, спілкування з цікавими людьми тощо.

Отже, упровадження інформаційних технологій навчання є пріоритетним напрямом реформування вітчизняної системи вищої освіти. Виконуючи навчальну, виховну й дослідну функції, зазначені технології можуть бути застосовані і на етапі підготовки до проведення занять, створенні навчально-методичного забезпечення, і під час навчально-виховного процесу та в позааудиторній роботі. Використання інформаційних технологій дозволяє

створити принципово нову інформаційну освітню сферу, що надає широкі можливості для навчальної діяльності, значно впливає на перерозподіл ролей між її учасниками, підвищує мотивацію, розвиває самостійність, забезпечує індивідуалізацію та диференціацію освітнього процесу, сприяє модернізації традиційної системи навчання.

Література

1. Основи нових інформаційних технологій навчання : посіб. для вчит / Машбиць Ю. І., Горкуль О. О., Жалдак М. І. та ін. ; за ред. Ю. І. Машбиця. – К. : ІЗМН, 1997. – 264 с.

2. Основи нових інформаційних технологій навчання : посіб. для вчит. / Машбиць Ю. І., Горкуль О. О., Жалдак М. І. та ін. ; за ред. Ю. І. Машбиця. – К. : ІЗМН, 1997. – 217 с.

3. Освітні технології : навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за ред. О. М. Пехоти. – К. : АСК, 2004. – 256 с.

4. Мультимедійні засоби навчання / уклад. П. Ротаєнко та ін. // Інформатика. – 2003. – № 6. – С. 11 – 15.

5. Статистичний бюлетень за січень – червень 2008 року. – К. : Держ. комітет статистики України. – С. 229.

6. Режим доступу : http://europa.eu/documents/index_en/htm

7. Режим доступу : <http://www.UNESCO.org/education/information/wer/index/htm>

8. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

* * *

Кільова Г. О. Використання новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді

У статті проаналізовано основні напрями і проблеми запровадження новітніх технологій у системі навчання та виховання студентської молоді в Україні, визначено основні напрямки використання новітніх технологій: інтеграція освіти й науки, освіта з використанням дистанційних методів навчання, удосконалення сучасних методів оці-

нювання знань, що сприятиме об'єктивному оцінюванню та рівному доступу до державної освіти в Україні.

Ключові слова: дистанційне навчання, нові інформаційні технології навчання, інформаційні комунікаційні технології, комп'ютерні навчальні системи, Internet-технології, мультимедійні технології.

Килевая А. А. Использование новейших технологий в системе обучения и воспитания студенческой молодежи

В статье осуществляется анализ основных направлений и проблем внедрения новейших технологий в системе обучения и воспитания студенческой молодежи в Украине, определены основные направления использования новейших технологий: интеграция образования и науки, образование с использованием дистанционных методов обучения, совершенствования современных методов оценки знаний, которая будет способствовать объективному оцениванию и равному доступу к государственному образованию в Украине.

Ключевые слова: дистанционное обучение, новые информационные технологии обучения, информационные коммуникационные технологии, компьютерные обучающие системы, Internet-технологии, мультимедийные технологии.

Kiliova H. O. The Implementation of Advanced Technologies in Students Training and Education System

The article analyze major trends and challenges of introducing new technologies in the education system and education of students in Ukraine. The basic directions for using the latest technology: integration of education and science education using distance learning methods, improvement of modern methods of assessment that will facilitate objective evaluation and equal access to public education in Ukraine.

Key words: distance learning, new information technology training, information communication technology, computer learning systems, Internet-technology, multimedia technology.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ВОЛОДІННЯ ІНШОМОВНИМ ЧИТАННЯМ на старшому ступені навчання у вищій школі

Малюга О. С.

УДК 371.315.6:378.147

ОЦІНЮВАННЯ рівня володіння професійно орієнтованим читанням (ПОЧ) посідає провідне місце в курсі навчання іноземної мови (ІМ), оскільки, як відомо, недостатньо лише сформулювати в студентів навички та вміння ПОЧ іншомовних текстів, необхідно також визначити рівень володіння ними відповідними навичками й уміннями. Для цього має бути чітко визначена система оцінювання рівня володіння іншомовним читанням на відповідному етапі навчання ІМ.

Проблема оцінювання рівня володіння іншомовним читанням висвітлена в численних роботах методистів. Це і фундаментальні праці [5; 6], і велика кількість дисертаційних робіт [1; 3; 4; 7; 8]. Утім, на жаль, система оцінювання рівня володіння іншомовним читанням на старшому ступені навчання у вищій школі все ще залишається недостатньо дослідженою, оскільки у вищезгаданих працях не враховано специфіки підготовки студентів магістратури (магістрантів) з ІМ. Таким чином, метою цієї статті є визначення й обґрунтування системи оцінювання рівня володіння іншомовним читанням на старшому ступені навчання у вищій школі з урахуванням специфіки підготовки магістрантів з ІМ.

Для досягнення поставленої мети необхідно насамперед установити об'єкти контролю ПОЧ. У процесі визначення таких об'єктів вважаємо за доцільне звернутися до аналізу досліджень, у яких частково або повністю розкрито проблему контролю в навчанні іншомовного читання. Деякі методисти вважають, що показниками рівня володіння іншомовним читанням є швидкість та розуміння прочитаного [5; 6; 8]. На нашу думку, швидкість читання не є принциповим показником рівня володіння ПОЧ у магістрантів, оскільки вона має бути

сформована в основному курсі навчання ІМ (для бакалаврів та спеціалістів). Необхідно також урахувати той факт, що в процесі наукової діяльності магістранти не лімітовані в часі, а відтак, ми не вважаємо за необхідне включати швидкість читання до об'єктів контролю рівня володіння ПОЧ.

Методисти виділяють розуміння як важливий об'єкт контролю володіння іншомовним читанням [4; 5; 6; 7]. Так, С. Фоломкіна називає основні характеристики розуміння, до яких належать повнота, точність та глибина [6]. Ступінь повноти розуміння відображає кількість інформації, вилученої читачем із тексту. Точність розуміння характеризує якісну сторону сприйняття інформації тексту читачем. Глибина розуміння виявляється в інтерпретації вилученої інформації [6, с. 13]. На думку М. Мосіної, важливими є всі три характеристики розуміння, що мають підлягати контролю [4], оскільки автор оцінює їх з позиції читання-діалогу.

Беззаперечним постає той факт, що до об'єктів контролю необхідно віднести ступінь повноти розуміння магістрантом іншомовного тексту залежно від мети, яку він ставить перед собою, а також точність розуміння, оскільки наукова проза презентує конкретні наукові відомості. Точність, на нашу думку, є необхідним критерієм оцінки прочитаного, оскільки висока точність розуміння знижує вірогідність помилковості магістрантів під час читання тексту. Щодо глибини розуміння, то ми не вважаємо за необхідне виділяти цю характеристику обов'язковим об'єктом контролю, оскільки магістрант обробляє наукову інформацію з позиції власних фонових знань і власного наукового дослідження, а головним для цього є повне й точне її розуміння залежно від мети, яку він ставить. Отже, на наш погляд, необхідними критеріями оцінки рівня володіння магістрантами ПОЧ мають бути повнота й точність розуміння тексту.

Разом із думкою методистів, які пропонують перевіряти розуміння тексту, інші дотри-

муються погляду щодо того, що рівень володіння іншомовним читанням визначається рівнем сформованості вмінь, які є необхідними для читання тексту певного жанру [1; 3]. Так, С. Мерцалова виділяє групи вмінь, що є необхідними для власного дослідження, а об'єктами контролю, у свою чергу, постають ці вміння [3]. Вищезгадане є логічним, оскільки розуміння тексту забезпечується належним рівнем сформованості навичок та вмінь ПОЧ. С. Фоломкіна виділяє два підходи до отримання даних, на підставі яких виводиться судження про стан уміння іншомовного читання [6]. Перший підхід включає гнучкість і передбачає перевірку розуміння конкретних текстів, на основі якої виводиться оцінка вміння читати. При другому підході виділяються окремі аспекти / компоненти читання, що є об'єктами контролю. Висновок про вміння читати ґрунтується на сумарній оцінці володіння цими компонентами. Таким чином, розуміння тексту може бути перевірено шляхом контролю сформованості в магістрантів навичок та вмінь ПОЧ. Ураховуючи вищесказане, вважаємо за доцільне віднести до об'єктів контролю рівня володіння магістрантами ПОЧ мовленнєві навички та компенсаційні вміння, що забезпечують точність розуміння тексту, та вміння, що забезпечують повноту розуміння тексту. Ми поділяємо думку С. Фоломкіної, що рівень сформованості навичок та вмінь ПОЧ доцільно перевіряти за допомогою належним чином укладених тестів [6], оскільки тести дозволяють перевірити велику кількість об'єктів контролю, зекономити час, ставлять в однакові умови всіх студентів.

У процесі створення тестових завдань ми спирались на вже наявні тести для визначення рівня володіння іншомовним читанням, оскільки комплексну перевірку рівня володіння ПОЧ доцільно здійснювати за допомогою спеціально розроблених тестів. На сьогодні існує низка спеціально розроблених тестів, за допомогою яких можна точно встановити рівень володіння іншомовним читанням. До таких належать тести для складання Кембриджських екзаменів «UCLES Main Suit», оскільки вони розроблені з урахуванням рівнів володіння ІМ, установлених комітетом з питань освіти та культурного співробітництва Ради Європи [10].

У попередньо проведених нами дослідженнях було визначено, що початковий рівень володіння ПОЧ у магістратурі повинен відповідати рівню B2 (Незалежний користувач) [2]. Цьому рівню відповідають тести ВЕС 2 (Vantage) [9] та FCE [11]. Нами було проаналізовано структуру цих двох тестів. Аналіз тесту FCE [11] показує, що його завдання переважно спрямовані на перевірку рівня сформованості вмінь читання, які забезпечують повноту розуміння. Утім, тест не містить завдань для контролю рівня сформованості мовленнєвих навичок читання, що зумовлює недостатню перевірку точності розуміння тексту. Зважаючи на важливість перевірки точності розуміння магістрантами наукового тексту, тест FCE не може повною мірою визначити рівень володіння магістрантами ПОЧ. Проаналізувавши тест ВЕС 2 [9], ми дійшли висновку, що він є найбільш прийнятним для встановлення рівня володіння магістрантами ПОЧ, оскільки разом із завданнями, спрямованими на перевірку повноти розуміння тексту, тест містить і такі, що дозволяють перевірити точність розуміння.

Розглянемо структуру тесту ВЕС 2 докладніше. Так, тест складається з п'яти частин, кожна з яких є завданням [9]. Перше завдання спрямоване на вибір тексту, що відповідає окремому реченню. Друге завдання передбачає заповнення наявних у кожному абзаці прогалин запропонованими реченнями. Третє завдання включає вибір відповіді на запитання з кожного абзацу тексту. Четверте завдання полягає у виборі одного з чотирьох варіантів слів для заповнення прогалин лексичними одиницями в тексті. П'яте завдання спрямоване на знаходження мовної або смислової помилки в рядку тексту [9]. Детальний розгляд структури тесту ВЕС 2 надає нам можливість зробити висновок про те, що перше, друге і третє завдання фактично забезпечують контроль повноти розуміння магістрантами наукового тексту. Четверте та п'яте завдання спрямовані на перевірку рівня сформованості мовленнєвих навичок ПОЧ. Ці завдання допомагають здійснити контроль точності розуміння магістрантами наукового тексту.

Розгляд завдання тесту згідно з вимогами до рівня володіння іншомовним читанням, що

передбачені рівнем В2, попередньо визначеними видами читання та вміннями ПОЧ, що є необхідними магістранту для розуміння наукового тексту [2], дають нам можливість виділити критерії оцінювання розуміння прочитаного. Так, перше завдання дозволяє перевірити рівень володіння пошуково-переглядним читанням, що включає такі вміння: переглядати текст з тим, щоб отримати загальне уявлення про його зміст, здійснювати пошук та виділяти з тексту потрібну інформацію, прогнозувати зміст тексту за його назвою.

Друге завдання надає можливість перевірити рівень володіння навчальним читанням, що включає такі вміння: установлювати смислові зв'язки між реченнями й об'єднувати їх у смислові частини, максимально повно й точно вилучати з іншомовного тексту інформацію, що міститься в ньому, співвідносити окремі смислові частини тексту, прогнозувати зміст тексту за його назвою, використовувати наявні фонові знання для розуміння тексту.

Третє завдання спрямоване на контроль рівня володіння ознайомлювальним читанням, що передбачає перевірку сформованості таких умінь: прогнозувати зміст тексту за його назвою, сприймати речення / абзац як смислове ціле й визначати головне та другорядне в ньому, узагальнювати інформацію, отриману з тексту, використовувати наявні фонові знання для розуміння тексту, ігнорувати слова, що не потрібні для загального розуміння тексту, швидко читати текст для загального ознайомлення з інформацією, що міститься в ньому.

Четверте та п'яте завдання спрямовані на контроль рівня сформованості мовленнєвих навичок ПОЧ. Перевірка рівня сформованості мовленнєвих навичок ПОЧ є необхідною, оскільки вони забезпечують точність розуміння тексту, що є важливим для читання магістрантами тексту НАС. Так, четверте завдання дозволяє перевірити сформованість лексичних навичок ПОЧ, а саме: співвідносити значення слова з контекстом речення, прогнозувати вживання слів, здогадуватися про значення

слова за граматичним та / або синтаксичним ключами. П'яте завдання спрямоване на перевірку сформованості граматичних навичок читання, до яких належать такі: установлювати смислові зв'язки між словами, прогнозувати вживання синтаксичних структур.

Отже, ми можемо зробити висновок, що тест дозволяє перевірити переважну кількість виділених нами вмінь, які, у свою чергу, об'єднані в групи, що складають об'єкти контролю володіння магістрантами ПОЧ. Кожне окреме завдання тесту є відповідним критерієм оцінки володіння магістрантами ПОЧ. Проведемо уточнення п'яти критеріїв оцінки володіння магістрантами ПОЧ. Перші три критерії спрямовані на перевірку повноти розуміння тексту і включають контроль сформованості мовленнєвих умінь читання, а саме контроль рівня володіння пошуково-переглядним читанням, рівня володіння навчальним читанням, рівня володіння ознайомлювальним читанням. Два останні критерії дозволяють перевірити точність розуміння тексту і включають контроль сформованості мовленнєвих навичок читання, а саме сформованості лексичних граматичних навичок читання.

Необхідно також урахувати той факт, що для контролю початкового та підсумкового рівнів володіння магістрантами ПОЧ слід використовувати професійно-орієнтовані тексти, передбачені програмою. Такі тексти треба добирати з відповідних підручників та автентичних джерел, зважаючи на професійний предметний зміст фахових дисциплін, який наведено в освітньо-професійних програмах підготовки бакалавра та спеціаліста за відповідною спеціальністю.

З огляду на вищесказане, перспективою подальших досліджень є вивчення професійних інформаційних потреб студентів старшого етапу у вищому навчальному закладі, дослідження жанрових особливостей наукових англомовних текстів різноманітної тематики та укладання методичних рекомендацій щодо перевірки рівня володіння іншомовним читанням.

Література

1. Кушнарьова Т. І. Тестовий контроль рівня володіння майбутніми ветеринарними лікарями вміннями читати англійські тексти за фахом : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Тетяна Іванівна Кушнарьова. – К., 2006. – 348 с.

2. Малюга О. С. Експериментальна перевірка методики навчання професійно орієнтованого читання наукових англійських текстів магістрантів аграрних спеціальностей / Олександр Сергійович Малюга // Вісник Київськ. нац. лінгв. ун-ту : Серія Педагогіка та психологія. – 2005. – Вип. 9. – С. 61 – 71.

3. Мерцалова С. Л. Методика обучения чтению аутентичных текстов по специальности «Технология продуктов общественного питания» (на материале англ. яз.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Светлана Леонидовна Мерцалова. – Орел, 2000. – 203 с.

4. Мосина М. А. Обучение профессионально-ориентированному информативному чтению-диалогу англоязычных научно-методических текстов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Маргарита Александровна Мосина. – Пермь, 2001. – 229 с.

5. Серова Т. С. Психологические и лингводидактические аспекты обучения профессионально-ориентированному чтению в вузе / Т. С. Серова. – Свердловск : Изд-во Уральского ун-та, 1988. – 227 с.

6. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / С. К. Фоломкина. – М. : Высш. шк., 1987. – 207 с.

7. Шаповалова Т. Р. Методика тестирования уровня обученности учащихся иноязычному чтению и письму в условиях дистанционного обучения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Татьяна Романовна Шаповалова. – М., 2002. – 211 с.

8. Шевченко С. І. Формування комунікативної компетенції в читанні англійською мовою із застосуванням комп'ютерних технологій у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Світлана Іванівна Шевченко. – К., 2004. – 343 с.

9. BEC : Business English Certificate : Vantage : Practice Tests : Four tests for the Cambridge Business English Certificate. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 104 p.

10. Common European Framework of Reference For Languages : Learning, Teaching, Assessment. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 260 p.

11. First Certificate in English : handbook for teachers. – Cambridge : University of Cambridge ESOL Examinations, 2005. – 60 p.

* * *

Малюга О. С. Оцінювання рівня володіння іншомовним читанням на старшому ступені навчання у вищій школі

У статті досліджено систему оцінювання рівня володіння іншомовним читанням на старшому ступені навчання у вищій школі; виділено об'єкти контролю й критерії оцінювання, запропоновано види завдань для визначення рівня володіння студентами магістратури професійно орієнтованим іншомовним читанням за виділеними критеріями.

Ключові слова: критерії оцінювання, об'єкти контролю, рівень володіння іншомовним читанням.

Малюга А. С. Оценивание уровня владения иноязычным чтением на старшем этапе обучения в высшей школе

В статье исследуется система оценивания уровня владения иноязычным чтением на старшем этапе обучения в высшей школе; выделены объекты контроля и критерии оценивания, предложены виды заданий для определения уровня владения студентами магистратуры профессионально ориентированным иноязычным чтением по выделенным критериям.

Ключевые слова: критерии оценивания, объекты контроля, уровень владения иноязычным чтением.

Malyuga O. S. Assessing the ability to read foreign texts at the senior stage of higher schools

Assessing the ability to read foreign texts at the senior stage of higher schools is investigated in the article; objects of control and criteria of assessment are singled out and some patterns of tasks are offered to determine master's ability to read profession oriented foreign texts.

Key words: criteria of assessment, objects of control, ability to read foreign texts.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

Візуалізація навчального матеріалу

з комп'ютерної графіки за допомогою асоціативних зображень-образів

Брянцева Г. В.

УДК 378.147.5:004.92-026.12

ТВОРЧИЙ педагог перебуває у постійному пошуку нових способів використання методів і прийомів навчання студентів. Проте, хай який метод чи прийом обере викладач, головна дидактична мета залишається незмінною: створити сприятливі дидактичні умови для засвоєння навчального матеріалу студентами. Утім, як показує навчальна практика, створити такі умови стає дедалі складніше – даються взнаки зміни в способах опрацювання інформації в ХХІ ст. Так, російський дослідник Д. Фельдштейн у статті «Приоритетные направления развития психологических исследований в области образования и самообразования современного человека» зазначає, що сучасна учнівська й студентська молодь потрапляє до своєрідних ножиць, коли структуровані й унормовані знання, набуті в навчальному закладі, перебиваються потоками хаотичної, невпорядкованої інформації від ЗМІ й Інтернет. І що важливо, у цій інформації, наголошує науковець, принципово змінюється поєднання зорового й слухового сприймання [1, с. 13]. Відомий російський соціолог О. Новиков теж звертає увагу на превалювання зорового сприймання над іншими видами: «Культура PowerPoint майже цілком знищила культуру доповідей. Ми не можемо говорити, а аудиторія просто слухати – нам потрібно обов'язково показувати, мають бути картинки, відео... Люди втрачають здатність сприймати більш складну інформацію, віддають перевагу ток-шоу перед дискусіями» [2]. Змінилися також підхо-

ди до процесів отримання й опрацювання інформації. Американський дослідник Н. Кар у статті «Is Google Making Us Stupid? What the Internet is doing to our brains» («Google нас робить безглуздими? Що Інтернет робить з нашим мозком») констатує: «Колись мені було геть нескладно зануритися в книгу або довгу статтю. Історія або розмірковування полонили мій розум, і я година за годиною поглинав довгі шматки прози. Таке стається все рідше і рідше. Нині після двох-трьох прочитаних сторінок моя увага починає розсіюватися. Я відволікаюся, втрачаю провідну нитку оповідання, починаю підшукувати собі нове заняття... Судячи з усього, Інтернет зменшує мою здатність концентруватися й споглядати. Мій мозок тепер чекає надходження інформації в тому вигляді, у якому її поширює мережа – як стрімкий потік частинок. Раніше я, мов аквалангіст, занурювався в глибини океану слів. Нині я ковзаю поверхнею, мов водний лижник» [3]. Таким чином, сучасний студент очікує, що йому не тільки «розкажуть», а й обов'язково «покажуть», «продемонструють». В умовах переобтяженості навчального матеріалу абстрактними термінами, поняттями та явищами перед викладачем постає складна проблема: «Як наблизити навчальний матеріал до інтересів студента, зробити захопливим, зримим, забарвити позитивними емоціями?». Одне з можливих рішень цієї проблеми полягає в тому, щоб використати образні засоби, адже образ нарівні з поняттям постає на кожному, зокрема й на найвищому, рівні мислення, як зазначає С. Рубінштейн. Дослідники по-різному пояснюють силу впливу образів. Так, М. Аткінсон вважає, що образні засоби, серед яких і образна мова, здатні так сильно впливати на аудиторію тому, що аудиторії хоча й

доводиться вдаватися до розумових зусиль, але вона відчуває при цьому задоволення від розуміння того, що малося на увазі [4, с. 171]. Образи містять граничну концентрацію контенту, що для сучасної людини, яка віддає перевагу простоті і ясності, становить неабиякий практичний інтерес. Зауважимо, що образні засоби, окрім того, що створюють ефект ситуативної експресії, атмосферу невимушеності, спільної зацікавленості тощо, також сприяють гармонійному розвитку особистості суб'єкта навчального процесу: збагачують його новими смислами через виявлення нових «ниточок» від світу внутрішнього до світу зовнішнього.

У сучасній педагогічній практиці напрацьований чималий досвід використання прийомів образного викладення навчального матеріалу. До найпоширеніших прийомів створення образності в мові традиційно відносять метафори, порівняння, аналогії. Так, уведення термінів до пояснення часто супроводжене залученням метафори. Прагнучи зробити виклад навчального матеріалу доступним, викладач вдається до мовних засобів інших сфер спілкування, пов'язує нове зі старим, використовує приклади з повсякденного життя. Метафора корисна для формування нових уявлень, роз'яснення абстрактних понять, у разі нових трактувань відомого. Проілюструємо метафору на прикладі корекції зображення у графічному редакторі Adobe Photoshop: «Хірург роздивляється рентгенівський знімок: – Що тут? Ключиця зламана, два ребра строшені, тріщина у малій гомілковій кістці. Ну, нічого, у Photoshop все виправимо». Образність мови педагога, словесну наочність, а отже, популярність викладу навчального матеріалу створюють, як і метафори, порівняння. На відміну від метафор, які досягають ефекту порівняння в неочевидний спосіб і ставлять слухача перед необхідністю самому робити висновки, порівняння прямо вказує на те, що одна річ уподібнена іншій, наприклад, порівняння, до якого вдаються під час вивчення архітектури комп'ютера – «Якщо

процесор – це серце персонального комп'ютера, то шини – це артерії та вени, якими прямують електричні сигнали» [5]. Одним з найбільш часто вживаних у поясненні викладача, поряд із метафорою і порівнянням, є прийом аналогії. Аналогія – це розгорнуте порівняння, у якому абстрактні наукові поняття, не завжди зрозумілі й доступні, співвідносяться з наочними і зрозумілими прикладами. Аналогія – це створення образної наочності, основу якої становить конкретна картина з життя студента. Конкретна картина – ключ до розуміння навчального матеріалу. За вгадування в незнайомому знайомого у слухача створюється враження відкриття, співтворчості у процесі пізнання. Пояснення із залученням аналогії розгортається як два мікротексти: перший – з опорою на образ, добре знайому картину (це і є аналогія), другий – суть досліджуваного явища. Приклад аналогії: Rational Unified Process (RUP) – методологія розробки програмного забезпечення, створена компанією Rational Software, нагадує відвідини буфету. У вас є вимоги, вам пропонують відповідне рішення. Вимоги диктує потреба (голод), а рішення (їжу) пропонує буфет. Доправляння цього рішення до шлунку називається процесом. Якщо їжа в буфеті припаде Вам до смаку, Ви навідуєте цей буфет ще кілька разів (це ітерації) і скористаєтеся кількома інструментами й операціями, щоб скуштувати різні страви (фази) [6].

Таким чином, аналіз навчальної практики показує, що викладачі активно практикують в усному мовленні образну мову – «картини, намальовані словами». Проте з появою у вишах комп'ютерів (з відповідним програмним забезпеченням) і потужної демонстраційної техніки (мультимедійний проектор, мультимедійна дошка) у викладача з'явилася реальна можливість разом з образною мовою, використовувати прийоми візуальної образної подачі навчального матеріалу, насамперед за допомогою слайдів комп'ютерних презентацій, ілюстрованих асоціативними зображеннями-образами. У зв'язку з цим виникає актуальна педаго-

гічна проблема опрацювання методики застосування візуальної образної подачі навчального матеріалу за допомогою електронних слайдів комп'ютерної презентації з асоціативними зображеннями-образами.

У сучасній літературі існує певний досвід розвитку проблеми візуалізації інформації за допомогою асоціативних зображень-образів, розміщених на електронних слайдах комп'ютерних презентацій. Проте наявні публікації (М. Аткинсон, А. Бергер, Д. Вайсманн, К. Галло, Р. Гандапас, Е. Джей, Г. Кавасакі, Д. Лазарев, Д. МакВейд, Г. Рейнольдс, А. Скворцов) стосуються переважним чином візуалізації інформації для засобів масової інформації й бізнес-сфери. Водночас питання проектування й застосування електронних слайдів для візуалізації навчального матеріалу в професійній підготовці майбутніх фахівців залишається малодослідженим і потребує всебічного розгляду й детального аналізу.

Метою статті є організація методичної допомоги викладачеві у візуалізації навчального матеріалу з комп'ютерної графіки за допомогою комп'ютерних слайдів з асоціативними зображеннями-образами. У сучасному суспільстві більшість інформації має візуальний характер. При цьому візуалізація сягнула таких масштабів, що дає підстави сучасним дослідникам комунікаційних процесів класифікувати нинішню комунікацію як візуальну. У зв'язку зі зростанням ролі візуальної комунікації перед викладачем постає актуальне завдання вміти візуалізувати навчальний матеріал. Нижче описано методичні прийоми, які можуть бути використані для опрацювання асоціативних зображень-образів для проекційних слайдів комп'ютерної слайд-презентації. Приклади використаних у статті асоціативних зображень-образів застосовуються на лекційних заняттях з комп'ютерної графіки у МДПУ імені Богдана Хмельницького під час навчання студентів спеціальності 6.040302 «Інформатика».

Згідно з навчальним планом для дисципліни «Комп'ютерна графіка» вивчення студентами комп'ютерної графіки передбачає опанування ними широкого спектру інструментальних засобів з опрацювання растрових об'єктів у сучасних растрових редакторах. З огляду на це лекційні електронні слайд-презентації обов'язково включають проекційні слайди про інструментальні засоби растрових редакторів. Перш ніж розглянути послідовність дій, якої слід дотримуватися за опрацювання асоціативного зображення-образу, попередимо про поширену пастку, пов'язану з об'єктами й словами на проекційних слайдах, – нездатність зробити їх достатньо великими, щоб їх могли побачити глядачі, які сидітимуть доволі далеко від проекційного екрану, наприклад, в останніх рядах. Викладаючи комп'ютерну графіку лектор нерідко демонструє техніку роботи з інструментальними засобами безпосередньо у графічному редакторі. Однак піктограми, панелі, меню, палітри й діалогові вікна в сучасних комп'ютерних редакторах мають порівняно невеликі розміри. Як наслідок, за прямої демонстрації в середовищі графічного редактору глядачам, особливо на відстані, складно буде відстежити очима мініатюрні піктограми на панелях, палітрах і в діалогових вікнах графічного редактору. З огляду на це, перше візуальне знайомство студентів із піктограмами інструментів доцільно організувати за спеціально опрацьованими проекційними слайдами, на кшталт проекційних слайдів з рис. 1, на яких представлені масштабовані піктограми для трьох інструментів растрового редактору Gimp: інструментів прямокутного й Вільного виокремлення та інструменту переміщення виокремлення. Збільшений масштаб дозволяє побачити опрацьовані вручну піктограми будь-де, зокрема з віддаленої відстані, чого не можна сказати про вихідні піктограми на власне інструментальній панелі.

Рис. 1. Перше знайомство із піктограмами інструментів виокремлення – масштабовані піктограми й написи до них чітко видно навіть з віддалі

Розглянемо дії з добору асоціативного зображення-образу для проєкційних слайдів на конкретних прикладах.

Приклад 1. Опанування студентами інструментів виокремлення у графічному редакторі Gimp зпочинається із інструменту виокремлення прямокутних ділянок. Перш ніж

представити цей інструмент і безпосередньо продемонструвати студентам, як зовні виглядає піктограма прямокутного виокремлення на панелі інструментів, викладач пропонує їм подивитися на проєкційний слайд із асоціативним зображенням-образом для виокремлення прямокутних ділянок (рис. 2.1).

Рис. 2.1 – 2.2. Варіанти асоціативних зображень-образів для прямокутного виокремлення

Наголосимо, не слід відразу показувати слайд із асоціативним зображенням-образом. Перш ніж його демонструвати, слайд треба представити, наприклад, звернутися до студентів із проханням: «Пригадайте, як зазвичай виглядає автомобільна парковка». І лише після того, як викладач вимовляє ці слова, він показує слайд з рис. 2, на якому зображена нестандартна парковка автомобілів Jeep. Викладач мовчить, студенти переключають свою увагу з мовчазного викладача на слайд і роздивляються слайд із зовнішньою рекламою

автомобілів Jeep. Викладач у цей час нічого не каже. І тільки тоді, коли він упевниться, що увага аудиторії повернулася до нього, звертається до студентів із питанням: «З якою геометричною фігурою у Вас асоціюється парковка джипу?» Студенти, попри промовисті викривлення від квітника і пішохідних східців, однастайні: «Із прямокутником». Пересвідчившись, що асоціація встановлена, викладач резюмує: «Серед інструментів виокремлення графічного редактору Gimp є інструмент виокремлення, який «паркує» (у

значенні виокремлює) прямокутні ділянки – це інструмент прямокутного виокремлення», – і завантажує проєкційний слайд із зображенням піктограми інструменту прямокутного виокремлення з рис. 1.1. Зауважимо, що як асоціативне зображення-образ можна було б використати фото зі звичайною парковкою, але зовнішня реклама джипу копенгагенського рекламного агентства Bates Y & R (Копенгаген, Данія) [7] на кілька порядків красномовніша, отже, створює більш стійку асоціацію, що, у свою чергу, сприяє запам'ятовуванню. Зауважимо, що, якщо є можливість вибирати з кількох варіантів зображень, перевагу слід віддати зображенню, у якому є виразний домінуючий елемент, виведений на перший план і контрастний до інших планів за розмірами, насиченістю кольору тощо. Наприклад, на фото з рис. 1.1 домінуючий елемент – це сфотографовані крупним планом і контрастні до забарвлення бруківки білі прямокутні контури паркування. До деталізованих зображень з кількома планами слід вдаватися лише за браком інших альтернатив. Наприклад, сюжетна картинка вулиці з рис. 2.1 надміру деталізована, містить кілька планів, контраст має невиражений, – і, як результат, запам'ятовується гірше.

Приклад 2. Застосування асоціативних зображень-образів для демонстрації результуючого виокремлення в кожному з чотирьох режимів виокремлення редактору Gimp. Перед власне моделюванням результуючого виокремлення в режимі виокремлення «замінити поточне виокремлення» викладач звертається до студентів зі словами: «У режимі виокремлення ‘замінити поточне виокремлення’ нове виокремлення зовсім заміщує попереднє, тому результуюче виокремлення в цьому режимі завжди поодиноким, як Ріпова Скеля-острів (або скеля-острів Турнепс) на березі озера Гурон у штаті Мічиган Сполучених Штатів Америки», – після чого включається видовищний проєкційний слайд із унікальною скелею-островом (рис. 3.1).

Рис. 3.1 Асоціативне зображення-образ для режиму виокремлення «замінити поточне виокремлення»

Перед безпосередньою демонстрацією результуючого виокремлення в режимі виокремлення «додати до поточного виокремлення» викладач звертається до студентів зі словами: «Люди, яких ви зараз побачите на фотографіях, ніколи не зустрічалися в житті». Сказавши ці слова, викладач показує слайд з рис. 3.2 з чотирма світлинами молодого пари [8].

Рис. 3.2 Асоціативне зображення-образ для режиму виокремлення «додати до поточного виокремлення»

Викладач у цей час нічого не каже, а студенти намагаються зрозуміти, як люди можуть бути на світлинці разом, якщо вони в реальному житті не зустрічалися? Викладач пояснює протиріччя: «Молоді люди на світлинці – Аарон і Розі – обидва фотографи, але живуть на

різних континентах: він – у США, а вона – у Великобританії. Британська студентка й американський експерт в галузі фотографії познайомилися на сайті Flickr. Щонеділі Розі надсилає своє фото Аарону, який, у свою чергу, об'єднував його зі своїм, наче й не було ніякої відстані між ними. Ці фото – результат об'єднання. Виокремлення аналогічно можна об'єднувати. І дозволяє це зробити режим 'додати до поточного виокремлення'».

Власне демонстрації результуючого виокремлення в режимі виокремлення «відняти від поточного виокремлення» передують звернення викладача до студентів зі словами: «У світі чимало пам'ятників художнику Ван Гогу, але цей пам'ятник особливий, він... – дірявий». Заінтригували аудиторію, викладач показує слайд з рис. 3.3, на якому зображений оригінальний пам'ятник Ван Гогу роботи Бруно Каталано. Після того, як студенти на власні очі переконаються, що пам'ятник справді дірявий, викладач звертається до них із словами: «На відміну від дірявого пам'ятника, який сприймається як екстраординарна скульптура, «діряве» виокремлення – річ буденна й поширена завдяки режиму виокремлення 'відняти від поточного виокремлення'».

Рис. 3.3 Асоціативне зображення-образ для режиму виокремлення «відняти від поточного виокремлення»

Останній – четвертий – режим виокремлення «створити виокремлення із перетину із поточним». Власне демонстрації результуючого виокремлення в цьому режимі передують звернення викладача до студентів із проханням: «У картинці серед тварин заховався джип. Знайдіть, де». Далі викладач показує слайд з рис. 3.4, на якому зображена мінімалістична реклама джипу [9]. Коли студенти доволі швидко з'ясують місце знаходження джипу – на перетині голів собаки і верблюда, викладач звертається до них із словами: «Створити виокремлення як перетин з поточним дозволяє режим виокремлення 'створити виокремлення із перетину з поточним'».

Рис. 3.3 Асоціативне зображення-образ для режиму виокремлення «створити виокремлення із перетину з поточним»

Завдяки здатності встановлювати новий напрямок думки, застосування образних засобів виводить навчальний комунікативний процес на новий творчий рівень. Це об'єктивно спонукає викладача опановувати вербальні й візуальні прийоми образної подачі навчального матеріалу. Ілюстрування проєкційних слайдів асоціативними зображеннями-образами збагатить навчальний комунікативний процес, додатково зацікавить його учасників, що сприятиме вдосконаленню навчального процесу загалом. Розглянуті в статті приклади опрацювання асоціативних зображень-образів на матеріалах комп'ютерної графіки можуть бути використані як методичні ідеї для унаочнення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців з інформатики. Для подаль-

ших досліджень вважаємо за необхідне дослідити методику опрацювання інтерактивних програмовано керованих електронних слайд-презентацій, які можна було б застосовувати як потужний демонстраційний засіб для навчання студентів.

Література

1. **Фельдштейн Д. И.** Приоритетные направления развития психологических исследований в области образования и самообразования современного человека [Текст] / Д. И. Фельдштейн // *Вопр. психологии.* – 2003. – № 6. – С. 7 – 16.
2. **Новиков А.** Человеческого в нас будет оставаться все меньше [Электронный ресурс] / А. Новиков. – Режим доступа : <http://slon.ru/articles/360021/>
3. **Carr N.** Is Google Making Us Stupid? What the Internet is doing to our brains [Электронный ресурс] / Nicholas Carr. – Режим доступа : <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2008/07/is-google-making-us-stupid/6868/>
4. **Аткинсон М.** Выступать легко : Все, что нужно знать о речах и презентациях [Текст] / Макс Аткинсон. — М. : Альпина Паблишерс, 2010. — 293 с.
5. **Тычков М.** Шины. Часть I : [Электронный ресурс] // Михаил Тычков. – Режим доступа : <http://www.whatis.ru/hard/mainb2.shtml>
6. **Фут Д.** Аналогия RUF с буфетом: [Электронный ресурс] // Дуг Фут. – Режим доступа : http://www.iteam.ru/publications/project/section_41/article_554/
7. **Парковка для джи́па :** [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://advbelieve.ru/parkovka-dlya-dzhipa/>
8. **Невероятная история любви (26 фотографий) :** [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://www.webpark.ru/comment/57195>
9. **Минималистический стиль рекламы:** эффективная лаконичность образов : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://digittop.com/advertise/126-minimalistiches-kijstil-reklamy-yeffektivnaya-lakonichnost-obrazov.html>

* * *

Брянцева Г. В. Візуалізація навчального матеріалу з комп'ютерної графіки за допомогою асоціативних зображень-образів

У статті проаналізовано методичні прийоми візуалізації навчального матеріалу з комп'ютерної графіки за допомогою асоціативних зображень-образів. Ілюстрування проєкційних слайдів асоціативними зображеннями-образами збагатить навчальний комунікативний процес, додатково зацікавить його учасників, сприятиме вдосконаленню навчального процесу загалом.

Ключові слова: візуалізація, асоціація, образ, зображення, проєкційний слайд, електронна слайд-презентація, комп'ютерна графіка.

Брянцева А. В. Визуализация учебного материала по компьютерной графике посредством ассоциативных изображений-образов

В статье анализируются методические приемы визуализации учебного материала по компьютерной графике посредством ассоциативных картинок-образов. Иллюстрирование проекционных слайдов ассоциативными изображениями-образами обогатит образовательный коммуникативный процесс, дополнительно заинтересует его участников, будет способствовать совершенствованию учебного процесса в целом.

Ключевые слова: визуализация, ассоциация, образ, изображение, проекционный слайд, электронная слайд-презентация, компьютерная графика.

Bryantceva H. V. Visualization of educational material on computer graphics using associative images

The article discusses the methodic approaches for visualization computer graphics educational material by means of associative images. Illustration of slides of associative images enrich the learning communication process, an additional interest of its members, will help to improve the educational process in general.

Key words: visualization, association, image, slide, presentation, computer graphics.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

розвитку творчої індивідуальності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки

Дяченко М. Д.

УДК 371.134

РЕАЛІЇ сьогодення вимагають підготовки молодих фахівців, зокрема журналістів, які не лише функціонально готові до виконання професійних функцій, але й мають власну неповторну творчу журналістську індивідуальність.

Сучасні ЗМІ потребують самодостатніх особистостей, здатних творчо реагувати на зміни в усіх сферах життя, «вилюднитися» й виконувати перетворювальну роль не тільки в журналістиці, а й у суспільстві загалом, адже «засоби масової інформації в будь-якій цивілізованій демократичній країні – очі й вуха суспільства. Через них воно отримує інформацію про кожен крок влади» [10, с. 153].

Актуальність порушеної в статті проблеми підкреслена соціальною потребою у творчих журналістах та необхідністю вдосконалення системи форм і методів формування творчої індивідуальності майбутніх журналістів у процесі професійного навчання, а також посиленою потребою особистості в розвитку своєї цілісності та індивідуальності.

Мета статті – розкрити сутність дефініції «творча індивідуальність»; висвітлити філософські, педагогічні, психологічні та журналістські підходи до розуміння феномену творчості як одного з основних концептів процесу формування творчої індивідуальності; окреслити чинники формування творчої індивідуальності майбутнього журналіста.

Питанням творчості й виявлення творчих здібностей особистості присвятили свої наукові розвідки багато вчених, зокрема М. Бахтін, Д. Богоявленська, Г. Буш, Т. Волобуєва, Дж. Гілфорд, О. Лук, І. Маноха, В. Моляко, Я. Пономарьов, А. Пуанкаре, В. Ромеєць, З. Сіверс, В. Столін, Е. Торранс, А. Шумілін тощо.

У філософському аспекті творчість як джерело розвитку особистості вивчали А. Арнольдов, М. Барг, Г. Батищев, М. Бердяєв, В. Біблер, Л. Буєва, Ю. Давидов, В. Димов, Б. Кедров, Ф. Михайлов, В. Рибін, Б. Сорокін, В. Степун та ін.

Педагогічні й психолого-педагогічні аспекти творчого розвитку та самореалізації особистості досліджували Б. Ананьєв, В. Андреев, Д. Богоявленська, Р. Брушлинський, Л. Виготський, В. Давидов, Л. Дроздікова, Д. Ельконін, В. Загвязинський, А. Леонтьєв, В. Клименко, Г. Костюк, А. Маслоу, А. Матюшкін, М. Махмутова, В. Моляко, Я. Пономарьов, К. Роджерс, В. Риндак, В. Ромеєць, С. Рубінштейн, Ю. Сенько, С. Сисоєва, М. Скаткін, Т. Сущенко, В. Татенко, Б. Теплов, В. Шадриков, Т. Шамова, К. Юнг, Н. Яковлева та ін.

На суттєвий зв'язок між творчістю та саморозвитком особистості вказували в дослідженнях К. Абульханова-Славська, В. Андреев, А. Асмолов, Ф. Баррон, Г. Батищев, М. Бердяєв, В. Біблер, Д. Богоявленська, В. Дружинін, А. Маслоу, І. Маноха, А. Меренков, Я. Пономарьов, Л. Попов, К. Роджерс, Н. Роджерс, З. Сіверс, Т. Титаренко, Г. Шпет, М. Ярошевський та ін.

Специфіку творчої індивідуальності пояснювали А. Асмолов, М. Бахтін, В. Белов, І. Кон, В. Міріманов, В. Шадриков; гуманістичні концепції розуміння розвитку особистості як необхідної умови для максимальної творчої самореалізації розробили А. Деркач, Л. Коханович, Н. Кузьміна, А. Маслоу, Л. Мітіна, Г. Олпорт, К. Роджерс, Л. Рябов, А. Сущенко та ін.).

Питання творчої активності студентів і роль творчості в їхньому професійно-творчому саморозвитку під час навчально-виховного процесу вивчали В. Андрєєв, Д. Богоявленська, Г. Горченко, А. Деркач, В. Зазикін, І. Зайцева, П. Кравчук, О. Лук, Л. Макарова, Л. Мільго, В. Мухіна, О. Пехота, Я. Пономарьов, Ю. Фокін, В. Фрицюк, І. Ширшова та ін.

Проблемам формування й розвитку творчої особистості майбутніх журналістів присвячені праці українських та зарубіжних журналістикознавців: Р. Бухарцева, В. Горохова, С. Корконосенка, В. Костюка, К. Маркелова, І. Михайліна, В. Олешка, Є. Прохорова, В. Учонової та ін.

У працях вітчизняних та зарубіжних учених (Ю. Абдуліної, К. Альбуханової-Славської, Б. Ананьєва, Є. Бондаревської, Л. Виготського, Л. Зеленова, В. Ільїна, М. Кагана, І. Кона, Д. Лоуренса, В. Мерліна, М. Михайловського, Ф. Ніцше, Ю. Орлова, О. Пехоти, І. Резвицького, Ж. Сартра, В. Сластьоніна, В. Тугаринова, Ю. Хабермаса, М. Хайдеггера та ін.) теоретично обґрунтовано поняття «індивідуальність».

Такі вчені, як А. Деркач, Л. Коханович, Н. Кузьміна, А. Маслоу, Л. Мітіна, Г. Олпорт, К. Роджерс, Л. Рябов, А. Сущенко розробили гуманістичні концепції розуміння розвитку особистості як необхідної умови для максимальної творчої самореалізації.

Проблему впливу чинників навколишнього середовища та спадковості на формування й розвиток особистості вивчали Б. Ананьєв, А. Бодолів, А. Божович, М. Бубер, С. Вешловський, Л. Виготський, А. Дистервег, Я. Коменський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, А. Маслоу, І. Песталоцці, В. Сухомлинський, Л. Рубінштейн, Ц. Урманіс, З. Фрейд тощо.

Вплив різних чинників на розвиток особистості досліджували психологи (Л. Божович, Д. Ельконін, Л. Виготський тощо) та педагоги (С. Козлова, І. Мудрик, Т. Поніманська, М. Фіцула та ін.).

Під час розгляду проблеми творчої індивідуальності майбутнього журналіста звернемося до тлумачень дефініцій «творчість», «творча індивідуальність». У науковому світі існують різні тлумачення терміна «творчість»: «форма діяльності людини, спрямована на створення якісно нових для неї цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливих для формування особистості як суспільного суб'єкта» [12, с. 286], «чинник і передумова свободи людини [3, с. 142], «мислення в його вищій формі, яке виявляється як уява і яке виходить за межі відомих способів вирішення поставленого завдання» [16, с. 142].

У вивченні феномену творчості в педагогічному аспекті акцент робиться на новизну та суспільну значущість результатів творчої діяльності як основних її критеріїв. Під творчістю в педагогічній науці розуміють процес засвоєння матеріальних та духовних цінностей, створених людством, під час якого відбувається формування й розвиток творчої особистості.

Для таких учених, як Л. Виготський, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, визначним у творчості є виникнення й розвиток нових структур, нового знання, нових способів діяльності, під час якої створюється дещо нове, оригінальне, що потім входить в історію розвитку не тільки самого творця, але й науки, мистецтва тощо. Для А. Брушлинського творчість – це відкриття невідомого, створення нового, подолання стереотипів і шаблонів. О. Тихомиров пов'язує творчість із мисленням. А. Маслоу вбачає вияви істинної творчості в повсякденному реальному житті, щоденному виборі життєвих ситуацій, у різних формах самовираження людини. На думку М. Гамезо, творчість – це людська діяльність, спрямована на створення нових, суспільно значущих цінностей.

У дослідженнях Г. Костюка підкреслена

провідна роль «саморуку», спонтанної творчої активності у формуванні та самотворенні особистості; розкриваються самооцінка, образ «Я» як важливі механізми саморозвитку та саморегуляції.

Усі визначення зводяться до того, що творчість – це процес людської діяльності, результатом якої є створення якісно нових матеріальних і духовних цінностей та яка оцінюється за своєю соціальною значущістю, новизною, оригінальністю, неповторністю, унікальністю. Це вища форма активності та самостійності діяльності людини. Творчість – це істинна сутність людини, джерело розвитку та прогресу суспільства.

Наразі «наростають творчі вимоги до журналістів. Їхня професійна культура вимагає подолання виявів некомпетентності, шаблонних підходів, сірості, відсутності почуття нового» [11, с. 234], проте попередній аналіз професійної підготовки журналістських кадрів дозволяє стверджувати, що в навчальній діяльності майбутніх журналістів не вистачає творчої домінанти.

У пострадянському інформаційному просторі з'явилися нові дослідження журналістської творчості. Це наукові розвідки українських (В. Здоровега, І. Михайлін, О. Нерух, Ю. Шаповал тощо) та зарубіжних учених (О. Дорошук, М. Кім, В. Олешко, О. Самарцев, Л. Світич тощо). Проте, на наше переконання, ще недостатньо уваги приділено дослідженню чинників, які сприяють процесу формування й розвитку творчої індивідуальності та підготовки її реалізації духовно-творчого потенціалу в журналістській діяльності.

Щодо визначення поняття «особистість» у науковому світі існують різні погляди, що зумовлено двома протилежними аспектами її розвитку: прихильники одного з них стверджують, що кожна особистість формується й розвивається відповідно до її вроджених здібностей, а соціальному середовищу відводять незначну роль; представники іншої думки вважають особистість цілком сформованим у процесі соціального розвитку продуктом,

зовсім не враховуючи при цьому вроджені здібності особистості.

Особистісний ріст зумовлений багатьма внутрішніми (генетичними, біологічними й фізичними) та зовнішніми (належністю індивідуума до певної культури, соціально-економічного класу, родини й освітньо-виховного середовища соціуму) чинниками. Проблему впливу чинників навколишнього середовища та спадковості на формування й розвиток особистості вивчали багато вітчизняних і зарубіжних учених: Б. Ананьєв, А. Бодолів, А. Божович, М. Бубер, С. Вешловський, Л. Виготський, А. Дистервег, Я. Коменський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, А. Маслоу, І. Песталоцці, В. Сухомлинський, Л. Рубінштейн, З. Фрейд та ін.

Прихильники біологізаторських концепцій у формуванні й розвитку особистості провідну роль відводять внутрішнім чинникам, зазначаючи, що основні психічні властивості особистості закладені в самій природі людини, що визначає її життєву долю (Е. Торндайк, К. Бюлер, А. Дженсеї) [18, с. 78].

Цю позицію частково підтримують Ж. Піаже, А. Маслоу, К. Роджерс, указуючи, що самоактуалізація, яка є головним компонентом процесу розвитку, формується не під впливом середовища, а на основі внутрішніх здібностей індивіда [13, с. 28].

На противагу їм, прихильники соціологізаторських концепцій (Б. Скінер, А. Бандура) висловлюють думку про те, що кожна дія людини – це лише результат дії зовнішніх чинників, відтак, досягти розвитку особистості можна, лише регулюючи її взаємини з іншими людьми.

Соціальні зміни в людині передбачають її усвідомлену активну участь в суспільно-корисній діяльності та виконання певних соціальних ролей, її активне опанування соціального досвіду й перехід його у внутрішній світ [18, с. 80].

Формування, на думку І. Підласого, «передбачає певну закінченість людської особистості, досягнення рівня зрілості та стійкості» [13, с. 28]. Соціальний чинник формування

особистості забезпечує насамперед її соціалізацію. Природне буття людини «олюднюється» її соціальною сутністю, стає елементом її соціального буття. Соціальне не ліквідує, а тільки ніби «знімає» біологічне в людині та вводить його в соціальне, підпорядковує певним соціальним ідеалам, цінностям, правилам, нормам і законам суспільного життя [18, с. 82].

Термін «індивідуальність» у філософії, педагогіці, психології розглядають переважно як вираження відмінностей однієї людини від іншої в парадигмі одиничного, неповторного, особливого. «Індивідуальність – це своєрідність психіки й особистості індивіда, його неповторність. Поняття «індивідуальність» багато в чому перегукується з поняттям «особистість», яке застосовується, коли індивіда характеризують як суб'єкта соціальних відносин [1, с. 158].

Деякі вчені (Н. Дубінін, В. Колесников, В. Мерлін, Р. Міллер, І. Резвицький, Л. Рувинський, В. Русалов, В. Тугаринов) розглядають індивідуальність як інтегральну ознаку особистості.

Творча індивідуальність журналіста, на нашу думку, – це натхнення особистість, для якої творчість є життєвою необхідністю й змістовою цінністю, її головним стимулом і найважливішим регулятивом, єдино можливим способом життя, світосприйняття, самоствердження й самореалізації; це особистість, наділена творчою уявою й фантазією, здатна створювати не лише щось якісно нове, оригінальне, неповторне, але й самобутнє, унікальне, одиничне, космічно індивідуальне, одухотворене, інколи – сокровенно-сакральне. Творча індивідуальність постійно прагне до духовного саморозвитку й самовдосконалення у власній (зокрема професійній) діяльності, до перетворення інших у процесі творчої взаємодії, вона не лише відчуває потребу в новаторській діяльності, має здібності до новацій, але й певним чином впливає на хід подій суспільного життя.

Процес формування журналістської індивідуальності відбувається на тлі творчості, що

є однією з обов'язкових ознак професіоналізму журналіста. Вільна творча самореалізація особистості є запорукою її успішної адаптації та інтеграції, здійснення нею свого призначення.

Творчість є феноменом цілісної індивідуальності. Найбільша потреба особистості, яка визначає зміст її життя й значущість її Я, – це прагнення через творчу діяльність реалізувати свої внутрішні творчі резерви й здібності.

Творча індивідуальність – це особливий феномен у житті та професійному становленні майбутнього журналіста, це основа його істинної унікальності й особливої особистої цінності та привабливості для інших людей. Вона може виявлятися в усьому: у зовнішньому вигляді студента-журналіста, у його поведінці, характері, здібностях, уміннях, у спілкуванні, у продуктах журналістської творчості, урешті-решт, у його власному творчому потенціалі.

Поняття про творчу індивідуальність містить ідею самотворення творчої особистості, її можливості розвивати свій творчий потенціал у процесі власних творчих зусиль, які запускають механізм позитивного зворотного зв'язку, під час якого щось створюється й розвиваються власні творчі можливості людини, утілюючись у її нових творіннях.

Унаслідок творчого процесу відбувається перетворення внутрішнього світу самого творця. Творчість стосується не лише його інтелектуальної сфери, але й емоційної – творчість шляхом до самоствердження через реалізацію його здібностей, талантів і створення індивідуальних цінностей.

Російська дослідниця О. Дорошук розглядає творчу особистість у журналістиці разом з професійними рисами, що формують творчий потенціал майбутнього журналіста, та з готовністю самого журналіста до виконання своїх соціальних ролей і професійних функцій.

На думку О. Дорошук, «творча некомпетентність журналіста призводить до труднощів у розумінні його масовою аудиторією, до неможливості досягнення ефективного результату професійної діяльності» [5, с. 4].

Деякі з них (С. Козлова, Т. Поніманська) чинниками розвитку особистості визначають спадковість, оточення й виховання, тобто біологічні та соціальні чинники.

Розглядаючи особистість з позицій соціалізації, А. Мудрик [9] серед чинників розвитку особистості виокремлює мегачинники (космос, планета, світ), макрочинники (країна, етнос, суспільство, держава), мезочинники (місцевість і тип поселення, засоби масової інформації, належність до певної культури) та мікрочинники (сім'я, група однолітків, виховні організації, мікросоціум).

Деякі вчені вважають найсуттєвішим чинником актуалізації творчого потенціалу студента-журналіста освітню систему, яку розглядають як творчий освітній простір (В. Безпалько, Д. Богоявленська, А. Бондаревська, Л. Віленський, Б. Лихачова, В. Мещерякова, Л. Новікова, Н. Селіванова, В. Сластьонін, В. Степанов та ін.).

На нашу думку, одним з найважливіших чинників, які забезпечують формування творчої індивідуальності майбутнього журналіста, є педагогічно комфортне освітнє середовище, максимально наближене до професійного, що сприяє розвитку творчої активності студентів.

За визначенням, поданим у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» середовище – це сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму [2, с. 1116]; а «оточення» – те, що оточує кого-небудь; середовище, довкілля; люди, які оточують кого-небудь [2, с. 690].

Комфортне освітнє середовище, на думку російської дослідниці Т. Лошакової, – це сприятливі умови для розвитку й формування особистості, сукупність умов, які визначають сприятливий клімат для актуалізації потенціалу всіх учасників освітнього процесу [7].

Структурними компонентами педагогічно комфортного середовища є творча доброзичлива атмосфера, ситуація успіху, імпровізація (як уміння сфокусувати сили душі й розуму, запаси пам'яті), що має стати пусковим меха-

нізмом у складному процесі активізації творчого потенціалу студентів.

Найкомфортнішим та найнеобхіднішим освітнім середовищем для підготовки майбутнього журналіста, зокрема для формування й розвитку його творчої індивідуальності, є журналістське середовище, у якому панують творча атмосфера, висока культура професійного діалогу, динаміка дискусії та пошуку істини, творче подвижництво викладачів і студентів в умовах взаємного духовного збагачення. Творча індивідуальність викладача – дієвий чинник формування творчої індивідуальності майбутнього журналіста, оскільки ніщо так «не запалює» студента, як власний приклад учителя-наставника. Адже творче освітнє середовище починається там, де відбувається зустріч утворювального з утворюваним, де вони разом починають її проектувати та будувати і де між окремими суб'єктами освіти починають вибудовуватися певні зв'язки й стосунки [15].

Взаємне духовне збагачення є основною «клітинкою» сучасного педагогічного процесу, воно передбачає «чуйне ставлення до юнацьких переживань, прагнення до згоди і зближення зі студентом. Це вміння викладача запропонувати таку форму навчання, яка захоплює, дивує і вражає, яка стимулює розкриття його самобутності в кращому самовиявленні. Це вихід із простору вимушеного спілкування і поетапний розвиток духовного потенціалу. Це, нарешті, піднесення особистості, підвищення її особистісного статусу» [17, с. 40].

На наше переконання, чинниками, що зумовлюють формування творчої індивідуальності майбутнього працівника ЗМІ, є:

- потреби соціуму (сучасний інформаційний соціум потребує творчих конкурентоспроможних журналістів, які є яскравими неповторними індивідуальностями, людьми, психологічно та соціально готовими до журналістської діяльності в нових умовах, до постійного самовдосконалення);

- глобалізація цілей освіти (створення

європейського наукового та освітнього простору для підвищення конкурентоспроможності та мобільності випускників вищих навчальних закладів на європейському ринку праці);

- посилення ролі особистісних якостей (реалізація природних здібностей та нахилів, прагнення до творчого самовиявлення, здатність до самотворення й самовиховання, професійна гнучкість, ініціативність, сприйнятливість до нового, творче мислення, літературний хист, уява, фантазія, комунікабельність, які необхідно постійно розвивати й удосконалювати).

Одним із чинників ефективної підготовки майбутнього журналіста та розвитку його творчої індивідуальності є самостійність в опануванні знань. Наразі просто неможливим вбачається пасивне сприйняття студентами знань, необхідних для їхньої подальшої роботи. Навчити їх самостійно оволодівати необхідними знаннями, формувати й розвивати в собі вміння та навички, допомогти студентам стати активними, творчими людьми – одне з важливих завдань вищої освіти, зокрема журналістської. Саме самостійна робота студентів, як зазначає А. Кузьмінський [6, с. 309], є одним з найважливіших складників, які формують фахівця сучасного рівня, оскільки самостійна робота розвиває навички самостійної діяльності взагалі (що є вкрай необхідним у будь-якій професійній діяльності), виробляє здатність самостійно приймати рішення, а також самостійно створювати певний інформаційний продукт чи журналістський твір.

На нашу думку, найважливішим чинником і необхідною умовою ефективного саморозвитку майбутнього журналіста є процес творчості, що визначає його творчу сутність. Роль творчості в саморозвитку посилює процес творчості самої особистості, адже саморозвиток – це не спонтанна актуальність, а вмотивований творчий процес розкриття й розвитку реальних і потенційних здібностей, свідо-мої самоосвіти та самовиховання особистості.

Дослідження проблеми формування творчої індивідуальності майбутнього журналіста тісно пов'язане з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, що стимулюють і регулюють творчу діяльність.

У наукових працях Л. Виготського, А. Леонт'єва, С. Рубінштейна висвітлено теоретичні положення про творчу діяльність людини. Як підкреслював С. Рубінштейн, «у діяльності людини, яка йде своїм життєвим шляхом, усі психічні властивості особистості не тільки виявляються, але й формуються» [14, с. 10]. Узагалі, навчальна діяльність, як стверджує О. Діденко, повинна мати творчий характер, а «творчі якості необхідні для творчої діяльності» [4, с. 149]. Так, творчий характер навчання – основна передумова формування й розвитку творчої індивідуальності майбутнього фахівця з журналістики.

Отже, проблема формування й розвитку творчої індивідуальності майбутнього журналіста – проблема значуща та складна, але наразі вона є актуальною та потребує серйозної уваги до пошуку нових шляхів її вирішення.

Під час теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури, окремих наукових досліджень із цієї проблеми ми дійшли висновку, що творча індивідуальність журналіста – це така унікальність, оригінальність, самобутність, неповторність особистості, що пов'язана з її спадковими особливостями (здібностями, хистом, талантом), з її прагненнями, уподобаннями й з тим освітнім середовищем, яке є педагогічно комфортним для студента й максимально наближеним до професійного – журналістського.

Урахувавши такі головні, на наш погляд, чинники розвитку творчої індивідуальності майбутнього журналіста, можна сподіватися на позитивні, прогресивні зрушення в журналістській освіті й на те, що й у час інформаційних технологій буде збережено гуманітарний потенціал журналістської освіти, живе спілкування викладача і студента, їх творча взаємодія, що дасть можливість «опанувати творчі

аспекти професії, розвинути талант, забезпечити гуманітарними знаннями становлення особистості» [8, с. 7], а відтак – професія журналіста залишиться насамперед професією інтелектуальної творчості, а не професією інструментальних, ужиткових технологій.

Література

1. Большая психологическая энциклопедия. – М. : Эксмо, 2007. – 544 с.
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – К., 2005. – 1728 с.
3. Гагин Ю. А. Концептуальный словарь-справочник по педагогической акмеологии : учеб. пособие / Ю. А. Гагин. – изд. 2-е. – СПб. : СПбГУПМ, Балт. пед. академия, 2000. – 222 с.
4. Діденко О. В. Методологічні засади формування творчості у майбутніх офіцерів-прикордонників / О. В. Діденко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко та ін. – Запоріжжя. – 2008. – Вип. 51. – 412 с.
5. Дорошук Е. С. Системно-целевая индивидуализация обучения студентов-журналистов культуре творческой деятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Дорошук Елена Сергеевна. – Казань, 2007. – 480 с.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
7. Лошакова Т. Ф. Педагогическое управление процессом создания комфортной среды в образовательном учреждении : монография / Т. Ф. Лошакова. – Екатеринбург, 2001. – 416 с.
8. Михайлин І. Л. Журналістська освіта і наука : підручник / І. Л. Михайлин. – Суми : Університетська книга, 2009. – 336 с.
9. Мудрик А. В. Социологизация человека : учеб. пособие для студ. высш. учеб. завед. / А. В. Мудрик. – 2-е изд, испр. и доп. – М. : Академия, 2006. – 304 с.
10. Ненько І. Неювілейні роздуми про

роль і місце ЗМІ / І. Ненько // Педагогіка толерантності. – 2004. – № 2 – 3 (28 – 29). – С. 152 – 154,

11. Основи інформаційної діяльності : підручник / А. З. Москаленко, Л. В. Губерський, В. Ф. Іванов. – К., 1999. – 634 с.

12. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад ; редкол. : М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др. – М. : Большая Российская энцикл., 2003. – 528 с.

13. Подласый И. П. Педагогика / И. П. Подласый // Новый курс : в 2 кн. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576(747) с.

14. Рубинштейн С. Л. Принципы и пути развития психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Изд-во АН СССР, 1959. – 359 с.

15. Слободчиков В. И. Образовательная среда : реализация целей образования в пространстве культуры / В. И. Слободчиков // Новые ценности образования: культурные модели школы. – М., 1997. – Вып. 7.

16. Словарь-справочник по педагогике / авт.-сост. В. А. Межериков ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М. : ТЦ Сфера, 2009. – 448 с.

17. Сущенко Т. И. Особенности педагогического процесса высшей школы в эпоху приоритета личности / Т. И. Сущенко // Научный поиск в воспитании: парадигмы, стратегия, практика : 3-я Междунар. науч.-практ. конф. 24 – 25 марта 2011 года : сб. докл. и тез. / авт.-сост. В. П. Сергеева, Н. В. Чернышева, Н. Н. Рудь, А. А. Белов. – М. : МГПИ АПК и ППРО, 2011. – 438 с.

18. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.

* * *

Дяченко М. Д. Чинники розвитку творчої індивідуальності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки

У статті порушено проблему розвитку

творчої індивідуальності майбутнього журналіста у процесі професійної підготовки, розкрито сутність понять «творчість» і «творча індивідуальність журналіста»; висвітлено наукові погляди щодо чинників розвитку особистості.

Ключові слова: журналіст, особистість, професійна освіта, розвиток, самовдосконалення, самореалізація, творча індивідуальність, творчість, чинники.

Дяченко М. Д. Факторы развития творческой индивидуальности будущих журналистов в процессе профессиональной подготовки

В статье поднимается проблема формирования творческой индивидуальности будущего журналиста в процессе профессионального образования, раскрыта сущность понятий «творчество» и «творческая индивидуальность журналиста»; освещены научные взгляды относительно чинников развития личности.

Ключевые слова: журналист, личность, профессиональное образование, развитие, самосовершенствование, самореализация, творческая индивидуальность, творчество, факторы.

Dyachenko M. P. Factors of development of the creative individuality of future journalists in the process of professional preparation

In the article rises problem of forming of creative individuality of future journalist in the process of trade education, essence of concepts «creation» and «creative individuality of journalist is exposed»; scientific looks are lighted up in relation to the factors of development of personality.

Key words: journalist, personality, trade education, development, self-perfection, self-realization, creative individuality, creation, factors.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

майбутнього вчителя математики щодо формування інформатичної компетентності

Жукова В. М.

УДК [371.134:51]:004

ОДНИМ з основних завдань у розв'язанні комплексу проблем інформатизації освіти є інформатична підготовка шкільного вчителя, зокрема вчителя математики.

Основна мета професійної освіти – підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня й профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, який є професіоналом й орієнтується в суміжних галузях діяльності. У зв'язку з цим в освіті особливу увагу приділяють реалізації компетентнісного підходу, орієнтованого на формування певних компетентностей.

В умовах інформаційного суспільства, інформатизації освіти висувають нові вимоги до педагога, який тепер повинен пріоритетно вирішувати такі питання, як створення пізнавальної, творчої атмосфери в аудиторії, стимулювання інтересу студентів до самостійного набуття знань, організація спілкування й співробітництва студентів для колективного вирішення загальних проблем тощо. Педагог у цьому випадку постає помічником, радником, вихователем, консультантом і колегою студента; у такій ситуації в навчальному процесі реалізується гуманний підхід до студентів за рахунок можливо максимальної індивідуалізації й диференціації навчання, творчого

підходу у використанні нових інформаційних технологій [1].

Окремі аспекти проблеми вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя математики засобами інформаційно-комунікаційних технологій досліджено в роботах Ю. Горошка, А. Єршова, М. Жалдака, О. Жильцова, О. Кузнецова, В. Монахова, Н. Морзе, С. Ракова, Ю. Рамського, О. Співаковського та ін.

Питання підготовки педагога до застосування інформаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності, методології та методиці навчання досліджували Г. Бордовський, Ю. Брановський, Я. Ваграменко, В. Далінгер, Т. Добудько, В. Извозчикова, Е. Кузнецова, В. Лаптева, М. Лапчика, В. Матросова, А. Петрова й ін.

На сучасному етапі розвитку освіти інформаційно-комунікаційні технології навчання посідають важливе місце в практичній діяльності педагога, але, використовуючи навіть готові програмні продукти, більшість викладачів відчувають труднощі. Тому постає необхідність у формуванні інформатичної компетентності, що передбачає знання інформаційно-комунікаційних технологій та вміння добирати найбільш раціональне поєднання різних методів навчання відповідно до цілей і завдань, які необхідно вирішувати в навчальному процесі. Успішне використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі висуває високі вимоги до професійної підготовки педагогів, зокрема вчителів математики.

Мета статті – виділити структурні

компоненти інформатичної компетентності, визначити роль педагога в освіті в умовах використання нових інформаційних технологій та шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя математики щодо формування інформатичної компетентності.

Компетентність в галузі інформаційно-комунікаційних технологій припускає здатність студента орієнтуватися в інформаційному просторі, володіти знаннями з інформатики та інформаційних технологій, оперувати інформаційними ресурсами відповідно до потреб ринку праці. Вона пов'язана з якостями технічно й технологічно освіченої людини, підготовленої до життя й активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, що охоплюють основні компоненти інформаційної культури студентів, відповідно до професійного самовизначення студентів з урахуванням індивідуальних можливостей [2].

Аналіз наукової літератури показав, що поняття компетентності, зокрема компетентності в галузі інформаційно-комунікаційних технологій, є предметом досліджень багатьох науковців. Установлено, що вчені розглядають поняття компетентності в галузі інформаційно-комунікаційних технологій у кількох напрямках: інформаційну компетентність – як здатність знаходити, оцінювати й використовувати інформацію в усіх її видах і формах (Н. Баловсяк, А. Зав'ялов, О. Зайцева, С. Каракозов, В. Недбай, А. Уваров та ін.); інформаційно-комунікаційну компетентність – як здатність індивіда вирішувати навчальні, побутові, професійні завдання з використанням інформаційних і комунікаційних технологій (А. Вишнякова, М. Лебедева, О. Шилова та ін.); інформаційно-технологічну компетентність – як підґрунтя взаємодії фахівця з інформацією та інформаційними технологіями (П. Беспалов); інформатичну компетентність, яка передбачає знання фундаментальних понять сучасної інформатики, технологій роботи й досвід роботи з конкретним програмним забезпеченням та з комп'ютерною технікою в процесі професійної діяльності (О. Гончарова, І. Смирнова, Є. Смирнова-Трибульська).

Узагальнення наукових підходів з досліджуваної проблеми дало можливість визначити, що інформатична компетентність майбутнього вчителя математики – це професійно-особистісна якість, що ґрунтується на знаннях, уміннях, досвіді в галузі інформатики й математики, містить технічний, технологічний і комунікаційний компоненти та дозволяє ефективно розв'язувати професійні педагогічні завдання засобами інформаційних технологій у навчанні учнів математики.

Інформатична компетентність як складник професійної компетентності майбутнього вчителя математики містить такі компоненти: технічний (знання особливостей роботи із сучасною комп'ютерною технікою, уміння грамотно вибирати технічні засоби навчання для розв'язання конкретних завдань з урахуванням специфіки їх використання, набуття навичок і досвіду практичної роботи з комп'ютерною технікою); технологічний (знання технологій роботи та досвід роботи з програмним забезпеченням загального призначення, а також із сучасними пакетами математичних програм; знання алгоритмів, методів, прийомів та способів ефективного розв'язування математичних задач за допомогою комп'ютера; використання засобів інформаційних технологій у навчальній і професійній діяльності та створення на їхній основі дидактичних засобів для проведення навчальних занять з математики; уміння поєднувати традиційні та сучасні інформаційні технології навчання); комунікаційний (володіння знаннями, уміннями й навичками пошуку, відбору, зберігання, подання та передачі інформації із застосуванням комп'ютера, уміння використовувати електронні засоби зв'язку (комп'ютерні мережі, електронну пошту та інші ресурси Інтернет) у навчально-виховному процесі). Лише наявність усіх названих структурних компонентів визначає особистість як інформатично компетентну.

Сформована інформатична компетентність дає можливість учителю математики звільнити час для пошуку творчих підходів до навчання учнів математики засобами інформаційних технологій, що забезпечує вдосконалення та підвищення ефективності процесу навчання

й готує учнів до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Формування інформатичної компетентності в студентів спеціальності «Математика» здійснюють у процесі вивчення курсу інформатики й спеціальних курсів, пов'язаних із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій.

У сучасній педагогіці спостерігаємо істотні суперечності, зокрема між вимогами до інформатичної підготовки вчителя математики та реальними умовами його професійної підготовки (скорочення часу аудиторних занять, швидке оновлення знань у цій галузі та ін.). Крім того, важливим моментом в інформатичній підготовці вчителя математики є те, що за рівнем оснащення загальноосвітніх навчальних закладів комп'ютерами Україна значно відстає від розвинутих країн світу. Тому зміст предмета «Основи інформатики» та методику його викладання вибирають конкретно на місцях, а залежать вони насамперед від наявного апаратного, програмного та методичного забезпечення. Підготовка ж учителя повинна бути на рівні, який би забезпечував якісне проведення занять за будь-яким з передбачених програмою навчальних планів. Крім того, вимоги до рівня знань, умінь та навичок сучасного вчителя математики постійно підвищують унаслідок стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, який впливає на вдосконалення комп'ютерної техніки та програмного забезпечення.

Отже, роль педагога в умовах використання нових інформаційних технологій в освіті залишається провідною й стає більш складною [3]. Ця обставина зумовлена тим, що в нових інформаційних умовах навчання педагог оцінює, відбирає, адаптує й використовує засоби інформаційних технологій для організації навчального процесу; розробляє методики їхнього використання для проведення занять, у процесі здійснення студентами різноманітних навчальних дій; визначає педагогічно обґрунтоване співвідношення й доцільність використання нових інформаційних технологій і традиційних методів навчання; більш ефективно використовує навчальний час, зосередивши свою увагу на індивіду-

альній допомозі студентам, консультуванні, на розвитку в них дослідницького підходу до навчання, особистісних якостей, механізмів самопізнання, самоактуалізації.

Нові інформаційні технології в освіті не замінюють педагога й не заміщають його основні функції, а посилюють різні прийоми й компоненти його професійної діяльності. Тому слід говорити не про перерозподіл функцій між викладачем і комп'ютером, а про вдосконалення окремих компонентів педагогічної діяльності, наприклад, у поданні навчального матеріалу та його засвоєнні студентами в процесі навчально-пізнавальної діяльності в умовах інформатизованого навчального процесу; повторенні й закріпленні засвоєних знань, відпрацьовуванні деяких умінь і навичок; проміжному й підсумковому контролю й самоконтролі результатів навчання; корекції результатів навчання, інформатизації організаційного, управлінського складника роботи викладача тощо.

У наш час розвиваються аналітичні, індивідуалізовані системи навчання, що ґрунтуються на розвитку здатностей до аналітичного мислення, критичного розбору, виробленню власних висновків [2; 4 та ін.]. Знання, уміння й навички в подібних системах розглядають не як мету, а як засіб розвитку особистості студента. У нових моделях навчання реалізується, зазвичай, такий ланцюжок: використовуючи комп'ютер, студенти починають активну діяльність, причому викладач постає як організатор творчого колективу, потім відбувається усвідомлення результатів діяльності й далі формуються теоретичні знання.

При цьому комп'ютер стає необхідним і ефективним інструментом, за допомогою якого виконують обчислювальні операції, моделювання, демонстраційні й різні інформаційні процеси.

Аналіз реальної практики діяльності вчителя математики в школі та отриманий емпіричний матеріал засвідчують високий рівень мотивації вчителів-практиків використовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчанні учнів математики. При цьому виявлено значну кількість респондентів, які вказують на недостатній рівень власної теоретич-

ної та практичної підготовленості до застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі, що підтверджує необхідність цілеспрямованого формування інформатичної компетентності майбутніх учителів математики.

Як показали результати констатувального етапу експерименту, незважаючи на шкільну освіту в галузі інформатики, рівень обізнаності абітурієнтів, які вступають на спеціальність «Математика», щодо роботи з комп'ютерною технікою та програмним забезпеченням і, як наслідок, рівень сформованості інформатичної компетентності є явно недостатнім. Аналіз результатів констатувального етапу педагогічного експерименту показав, що майже половина респондентів (студенти спеціальності «Математика») мають низький рівень сформованості інформатичної компетентності (52,25 %), а 35 % – виявили середній рівень. Майже третя частина студентів не вміє працювати з конкретними програмними засобами, зокрема пакетами математичних програм, та не володіє методиками використання прикладних програмних продуктів для підтримки навчального процесу з математики.

Спираючись на теоретичні засади, результати констатувального етапу педагогічного експерименту, а також аналіз власного досвіду, ми розробили та теоретично обґрунтували технологію формування інформатичної компетентності майбутнього вчителя математики, яка ґрунтується на взаємозв'язку технічного, технологічного, комунікаційного компонентів інформатичної компетентності, передбачає поетапне її формування та реалізується шляхом використання засобів інформаційних технологій навчання, зокрема комп'ютерних математичних систем, у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя математики [5].

Експериментальна перевірка технології формування інформатичної компетентності відбувалася в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя математики. Так, на *змістовно-підготовчому* етапі було запропоновано викладання курсів «Інформатика та програмування» й «Сучасні інформаційні технології» за оновленими програмами, які були

доповнені навчальною інформацією щодо ознайомлення студентів з можливостями та функціональним призначенням програм MathCad, Maple, MathLab, які дозволяють усвідомити тісний зв'язок і взаємний вплив інформатики та математичних дисциплін. На *операційно-діяльнісному* етапі відбувалося впровадження розробленого спецкурсу «Методика використання комп'ютера в математиці», що мав на меті не тільки поглиблене вивчення методики викладання математики за допомогою комп'ютера й забезпечення майбутніх учителів відповідними фаховими знаннями технологій роботи з комп'ютерними математичними системами, але й забезпечення в майбутньому базису для оволодіння новими пакетами математичних програм з урахуванням дуже стрімкого їхнього оновлення, а також формування в студентів стійкого бажання володіти інформатичною компетентністю у своєму житті та професійній діяльності. На цих етапах використовували розроблені лекції та лабораторно-практичні заняття з мультимедійною підтримкою, а також Інтернет-технології для пошуку сучасного програмного забезпечення з математики та електронних журналів для викладачів математики, проводили навчальні конференції. *Творчо-пошуковий* етап – це педагогічна практика за оновленою програмою, доповнена професійно орієнтованими індивідуальними завданнями, завдяки яким майбутні вчителі математики набували особистісного досвіду використання засобів інформаційних технологій. Він передбачав залучення студентів до проектної та самостійної творчо-пошукової діяльності. Наскрізним елементом технології формування інформатичної компетентності було використання комп'ютерних тестових завдань для здійснення поточного контролю якості засвоєння теоретичних знань та практичних умінь студентів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій.

Результати, отримані наприкінці формуального етапу експерименту, підтвердили висунуту гіпотезу про наявність позитивного впливу розробленої технології для успішного формування інформатичної компетентності

майбутнього вчителя математики засобами інформаційних технологій.

Подальший науково-педагогічний пошук передбачає створення таких умов для формування інформатичної компетентності майбутнього вчителя математики, щоб він мав можливість працювати та розвивати інформатичну компетентність самостійно, у будь-який час, що зробить його професійну діяльність більш продуктивною й творчою. Ця вимога може бути виконаною лише за умови використання інформаційних технологій, які мають великі можливості щодо представлення навчального матеріалу (засоби мультимедіа, гіпермедіа, комп'ютерна графіка, комп'ютерні математичні системи тощо), накопичування та аналізу досягнень учнів (бази даних учнів, бази даних знань, зворотній зв'язок, доступ до інформації через мережу Internet та ін.).

Література

1. Колесникова И. А. Педагогическая реальность в зеркале межпарадигмальной рефлексии / И. А. Колесникова. – СПб. : ГУГ-ТТА, 1999. – 242 с.

2. Триус Ю. В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання математичних дисциплін у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Триус Юрій Васильович. – Черкаси, 2005. – 649 с.

3. Данильчук Е. В. Информационные технологии в образовании : учеб. пособие / Е. В. Данильчук. – Волгоград : Перемена, 2002. – 120 с.

4. Раков С. А. Формування математичних компетентностей учителя математики на основі дослідницького підходу у навчанні з використанням інформаційних технологій : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Раков Сергій Анатолійович. – Х., 2005. – 516 с.

5. Жукова В. М. Формування інформатичної компетентності майбутнього вчителя математики в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Жукова Вікторія Миколаївна. – Луганськ, 2009. – 241 с.

* * *

Жукова В. М. Професійна підготовка майбутнього вчителя математики щодо формування інформатичної компетентності

У статті виділено структурні компоненти інформатичної компетентності, визначено роль педагога в освіті в умовах використання нових інформаційних технологій та шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя математики щодо формування інформатичної компетентності.

Ключові слова: професійна підготовка, інформатична компетентність, технологія формування інформатичної компетентності вчителя математики, засоби інформаційних технологій.

Жукова В. М. Профессиональная подготовка будущего учителя математики по формированию информатической компетентности

В статье выделены структурные компоненты информатической компетентности, определены роль педагога в образовании в условиях использования новых информационных технологий и пути совершенствования профессиональной подготовки будущего учителя математики по формированию информатической компетентности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, информатическая компетентность, технология формирования информатической компетентности учителя математики, средства информационных технологий.

Zhukova V. M. Professional training future teachers of mathematics by the formation of informatic competence

The article highlighted the structural components of informatics competence defined the role of the teacher in education in terms of using new information technologies and ways to improve the training of future teachers of mathematics in the formation of informatic competence.

Key words: professional training, informatic competence, technology of forming informatic competence of Mathematics teacher, means or information technologies.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

Практична підготовка майбутніх учителів технологій як компонент готовності їх до формування в учнів технологічної культури

Ткачук С. І.

УДК 378.011.3:62-051

УХОДЖЕННЯ України до нової ери світового науково-технічного розвитку суспільства не оминуло й Україну, що зумовлює необхідність підготовки освічених, творчих, конструктивних і практичних людей, здатних до співпраці, міжкультурної взаємодії, які мають глибоке почуття відповідальності за долю країни, утвердження її як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. Техніка активніше входить до побуту діяльності різних категорій працівників, тому для сучасного виробництва потрібні працівники, які мають широкий технічний кругозір, здатні оперативно реагувати на миттєві зміни в стані керованих ними технічних засобів праці чи зміни перебігу технологічного процесу, уміти передбачати можливі наслідки цих змін, планувати свої дії, самостійно визначати найбільш раціональні прийоми трудових дій. Освіта є основою розвитку особистості, її інтелектуального багатства, запорука майбутнього України. Провідна роль у цьому процесі належить учителям, зокрема фахівцям в освітній галузі «Технологія».

Вирішення освітніх проблем у технологічній підготовці молодого покоління тісно пов'язане з високою технологічною культурою людини. Активне застосування в усіх галузях виробництва техніки повною мірою змінило не лише характер трудової діяльності людини, а й відповідні вимоги до її технічної підготовки, які нерозривно пов'язані з уміньми та практичними навичками.

На заняттях з практикуму в навчальних майстернях здійснюється технологічна підготовка майбутніх учителів технологій та крес-

лення. Відповідно до навчального плану, практикум, що охоплює ручну та механічну обробку конструкційних матеріалів, проводять з першого дня навчання студентів у ВНЗ на базі середньої загальної освіти. Ураховуючи це, першочергового значення набуває рівень технологічної підготовки, здобутий учнями в школі.

Інтегрування предмета технології не зменшило гостроти питання щодо викладання його в школі, крім того, фактичне зменшення загальної кількості годин ускладнило технологічну підготовку учнів. Безперечно, рівень технологічної підготовки школярів треба підвищувати за умови реформування технологій у загальноосвітніх навчальних закладах, спираючись на досвід попередніх років та зберігаючи традиції.

Незважаючи на всі негаразди, педагогічні вищі навчальні заклади готують майбутніх учителів технологій та креслення. Слабка технологічна та графічна підготовка в школі суттєво ускладнює студентам проходження практикуму в навчальних майстернях, оскільки ця програма складена з урахуванням нової програми з трудового навчання в основній та технологій у старшій школі. Це означає, що підготовка майбутніх учителів технологій та креслення здійснюється на базі середньої освіти, тобто на базі тих знань та вмінь, які отримані, насамперед, на заняттях у шкільних майстернях. Якщо ж базові знання недостатні, студенти повинні поповнювати їх самотужки під час навчання у ВНЗ. Недоліки шкільної підготовки неминуче призводять до втрат навчального часу.

Як відомо, учні вивчають більш поглиблено ті предмети, знання з яких потрібні для вступу до ВНЗ, тому введення вступного випробування з технологій якоюсь мірою сприяло б вирішенню зазначених вище проблем.

Доцільність такого іспиту зазначили у своєму рішенні учасники наради деканів факультетів та завідувачів відділень вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації на базі технологічно-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини в 2010 р., які готують майбутніх фахівців освітньої галузі «Технологія».

Проблема практичної підготовки випускників педагогічних навчальних закладів є актуальною й вимагає докорінного дослідження та вдосконалення. Розгляд цього питання є украй необхідним і для педагогічної теорії, і для практики.

Важливе місце в навчальному процесі підготовки студентів як майбутніх учителів трудового навчання посідає їх практична діяльність, побудована на основі проходження практикуму в навчальних майстернях і спецкурсів практичного характеру. Комплексний характер практикуму, який проводять у майстернях з обробки деревини й інших конструкційних матеріалів, у навчальних майстернях, зумовлений метою й завданнями підготовки вчителів трудового навчання для сучасної школи.

Головна мета практикуму в навчальних майстернях – забезпечити студентів знаннями, уміннями й певними навичками, необхідними майбутньому фахівцеві для успішного здійснення в школі органічного поєднання трудового виховання й політехнічного навчання, а при необхідності – і навчальної професійної підготовки.

Основні завдання практикуму в навчальних майстернях:

а) навчання студентів найбільш ефективному використанню сучасних знарядь праці вимірювальною й розмічальною технікою під час ручної, частково механізованої й машинної обробки конструкційних матеріалів (таке навчання включає вдосконалення навичок і умінь, набутих у загальноосвітній школі, засвоєння нових, складніших умінь, пов'язаних із застосуванням систем допусків і посадок, класів шорхуватості, а також складнішої вимірювальної техніки, оволодіння управлінням токарними, фрезерними, свердлильними,

стругальними, шліфувальними, металоріжучими верстатами; рейсмусовими, фугувальними, токарними й розпилювальними верстатами по дереву, а також усвідомлення всіх дій, пов'язаних із заточуванням ріжучих інструментів вручну й на заточувальних верстатах);

б) навчання студентів вибору найбільш технічно й економічно доцільних способів виготовлення деталей і виробів загалом, знаходження найбільш ефективних технічних рішень часткових технологічних завдань (наприклад, вибір способів механізації обробки деталей, добір пристосувань і інструменту, типу заготовок, варіантів технологічних процесів), тобто подальше формування в студентів творчого ставлення до праці;

в) ознайомлення студентів з основами наукової організації праці під час обробки конструкційних матеріалів;

г) показ методів навчання основним операціям ручної й механізованої праці для обробки конструкційних матеріалів, а також складанні вузлів і виробів; підготовка до вивчення методики трудового навчання в школі, вивченню дидактики політехнічної освіти й, нарешті, підготовка до керівництва технічною творчістю школярів.

Особливість цих завдань – їх чітка професійна спрямованість. Майбутній учитель повинен не тільки сам добре володіти засобами обробки конструкційних матеріалів, не тільки вміло описувати їх будову й дію, але й показати, як звичайні ручні інструменти, удосконалюючись, змінюються на робочі органи формоутворювальних машин, який механізм їх дії і які зв'язки оброблювальних операцій з основами наук. Але професійну діяльність, на нашу думку, потрібно спрямовувати на сучасні рекомендації, що безпосередньо адресовані не тільки студентам, скільки майбутньому вчителю трудового навчання та виховання, і в цьому значну увагу потрібно надавати спецкурсам.

Практикум у навчальних майстернях побудований відповідно до програми як єдина, але комплексна дисципліна, яка спирається на теоретичну й загально-технічну підготовку студентів, отримувану ними впродовж на-

вчання. При цьому забезпечується науковий, логічний і методичний зв'язок з кресленням, основами технічного конструювання, технологією конструкційних матеріалів, опором матеріалів, фізикою, дисциплінами педагогічного циклу, а також з програмами трудового навчання в загальноосвітній школі. Рекомендації з наукової організації праці органічно вплітаються у вказівки, які дають студентам на вступних бесідах з кожної теми.

У процесі практикуму під час визначення практичних робіт керуються положеннями:

1. Зміст, методика проведення занять і звіт повинні сприяти професійній спрямованості навчання.

2. Постановка практикуму повинна забезпечити активну роботу студентів, розвиток їх самостійності й ініціативи у виборі шляхів і засобів виконання рекомендованих завдань, формування творчого підходу до справи, оволодіння знаннями й уміннями, необхідними для керівництва технічною творчістю школярів.

3. Тематика практичних робіт повинна охоплювати всі розділи програми.

Мета, теоретична база й значущість практичних робіт повинні бути зрозумілими студентам. Усі ці роботи мають закінчувати створенням потрібних виробів для виробничого оточення. Навчання різним прийомам обробки конструкційних матеріалів, набуття вмінь і навичок передбачено на основі виготовлення таких виробів:

а) приладів, окремих вузлів до них і научних посібників, які полегшують вивчення основ наук, дослідження в навчальних майстернях;

б) інструменту й пристосувань для поповнення інструментального господарства навчальних майстерень;

в) моделей, з виготовленням яких доведеться стикатися майбутньому вчителю.

Але, працюючи зі студентами в навчальних майстернях за програмою практикуму, викладач обмежений операційно-комплексною діяльністю. Це ми бачимо в програмах практикумів, розроблених групами науковців під керівництвом Д. Тхоржевського, Є. Муравьова. Готуючи студентів за цими програмами, ми обмежуємо їх творчі здібності. У май-

бутніх учителів необхідно формувати творчі технічні вміння.

Формування конструктивно-технічних умінь студентів є ще мало дослідженою проблемою. Існує багато робіт, присвячених дослідженню технічної творчості молоді. З аналізу проведених досліджень випливає, що для успішного формування творчих умінь необхідна така організація навчання, яка стимулює напружену мисленнєву активність учнів і спонукає їх виявляти самостійність під час засвоєння навчального матеріалу. Важливим чинником у формуванні самостійної й творчої особистості може стати застосування проблемного навчання. Психологічні дослідження останніх років показали, що мислення вченого, який відкриває нові закони, і учня, який засвоює нові знання, відбувається як вирішення проблеми. А проблема виникає, коли здійснюють роботу над проектом і його технологічним упровадженням, тобто проектно-технологічну діяльність.

Формування в студентів проектно-технологічних і педагогічних умінь відбувається в цілеспрямованій діяльності, організованій і об'єднаній процесом навчання. Структура навчального процесу не проста і складається з безлічі взаємозв'язаних компонентів навчальної діяльності, у якій головними учасниками є дві сторони – учитель і учень.

Одне з основних завдань викладача – переконати студентів у важливості та необхідності розробки проекту, зважаючи на креслення та технічні вимоги, а також їх оформлення у формі технологічної документації на початку практичної роботи. Неприпустимо, щоб студенти виконували цю роботу лише як завдання, що потрібно виконати. Формування технологічної культури відбувається у процесі технологічної діяльності, а починається з переконання в обов'язковості технологічної документації.

Загальновідомо, що матеріальна частина комп'ютера потребує програмного забезпечення. Без програм апаратна частина взагалі не працює, бо програми регламентують спільну діяльність усіх її складників та керують роботою комп'ютера. Так само технічна

документація виконує роль програмного забезпечення для виготовлення відповідного виробу, хоча, треба визнати, її необхідність не настільки очевидна.

Справді, на перший погляд, виготовити будь-який об'єкт без технічної документації здається можливим, навіть креслення може замінити зразок виробу. Але при більш детальному розгляді наявність креслення не викликає сумніву, а також виникає кілька технологічних питань, які потребують вирішення. І тут треба відзначити два суттєві моменти.

По-перше, усі технологічні питання, що неминуче виникають під час вивчення креслення та технічних вимог до виробу, необхідно розглядати спільно, а це можливе тільки до початку безпосереднього виготовлення.

По-друге, усі можливі варіанти відповідей повинні бути проаналізовані, а остаточні – зафіксовані документально. Насамперед, визначається послідовність обробки виробу, тобто складається технологічний процес, який є основою технологічної карти. Особливість цієї роботи полягає в тому, що студенти виготовляють виріб подумки, так би мовити, «віртуально», чітко уявляючи у просторі всі свої дії. За потреби технологічний процес може бути доповнений або скорочений, а послідовність обробки – змінена. Складність цієї роботи полягає в тому, що студенти повинні визначити таку послідовність обробки виробу, яка, на їхній погляд, найбільше відповідає ряду вимог: безпечності, точності, зручності, швидкості, простоті, економності, екологічності тощо.

Отже, виготовити будь-яку річ можливо, маючи інформацію про те, що виготовити та як. На перше питання відповідає креслення, на друге – технологічна карта.

Наочно ілюструє ці роздуми приклад діяльності сучасного промислового підприємства. Отримавши замовлення, роботу починають конструктори, розв'язуючи конструкторські завдання та створюючи креслення. На підставі креслень технологи розробляють технологічні процеси й оформлюють технологічну документацію. Робітник починає виготовлення виробу вже маючи технічну документацію.

Таким чином, обов'язки чітко поділені між конструктором, технологом і робітником, що зовсім не заперечує участі всіх у раціоналізації та винахідництві з метою вдосконалення конструкції й технології.

У шкільних майстернях для розвитку технічної творчості учнів залучають до конструкторської та технологічної діяльності, але слід зауважити, що питання методики навчання учнів розв'язання творчих завдань конструкторського характеру розроблені більше, ніж питання методики навчання складання технології виготовлення виробів [5]. Це деякою мірою пояснює низький рівень технологічної підготовки школярів.

Викладачі вищих педагогічних навчальних закладів вимушені коригувати організацію навчального процесу практикуму в майстернях, ураховуючи різний рівень підготовки студентів у школі, задля досягнення головної мети – підготовки майбутнього фахівця освітньої галузі «Технологія», який виявить здатність усебічно виконувати професійні завдання та буде відповідати постійно вимогам, що постійно зростають.

Удало організована технологічна діяльність студентів під час практикуму дозволяє вирішувати взаємопов'язані питання в трьох напрямках:

1. Виявити та усунути недоліки шкільної підготовки. Як свідчить досвід, технологічна необізнаність менш шкідлива, ніж графічна та технічна. Вирішення навіть нескладних технологічних завдань потребує хоча б початкової графічної та технічної підготовки, тому поповнювати свої знання студенти повинні насамперед вивчаючи самостійно технічні відомості, а також спираючись на графічну підготовку у ВНЗ. Важливо врахувати, що самостійну роботу студентів, як і аудиторні заняття, здійснюють під керівництвом викладача, який визначає індивідуальні здібності та рівень підготовки студентів.

2. Навчити майбутніх учителів технологій розробляти проекти й оформлювати їх як проектну документацію, тобто підготувати їх до самостійної технологічної діяльності. На практичних заняттях студенти повинні розробля-

ти технічну документацію на всі вироби, що виготовляють, і ця робота є складником трудового завдання.

У шкільних майстернях учні використовують навчальну проектну документацію. Так само, і студенти, учаться розробляти відповідну документацію спрощеної форми, але її зміст повинен бути докладнішим і конкретнішим. Визначена послідовність операцій технологічного процесу повинна якомога повніше відтворювати всі дії виконавця, а починатися обов'язково з визначення об'єкта.

3. Активізувати увесь навчальний процес практикуму. Оскільки технологічна діяльність студентів є проміжною ланкою між вивченням теоретичного матеріалу та практичною роботою, то саме ця діяльність сприяє зміцненню зв'язку теорії з практикою. Для вирішення технологічних завдань студентам недостатньо мати певні технічно-технологічні знання, треба вміти використовувати їх на практиці, крім того, заповнення проектної документації потребує вільного володіння технічною термінологією.

У процесі технологічної діяльності в студентів формується система узагальнених знань та вмінь регламентувати свою роботу. Аналізуючи технологічність конструкції, вони залучаються до конструкторської діяльності, тобто розв'язують завдання не лише технологічного характеру, а й конструкторського. Отже, ця робота сприяє розвитку творчих здібностей студентів.

Звичайно, вдало організована технологічна діяльність студентів дозволяє вирішувати значно більше коло питань, але навіть ті можливості, що зазначені вище, дають підстави зробити важливий висновок, який потребує критичного аналізу самої системи технологічної підготовки майбутніх учителів.

Технологічна діяльність студентів не лише формує технологічні знання, а й дозволяє організувати навчальний процес таким чином, щоб забезпечити спільне вирішення загальних завдань практикуму в навчальних майстернях. Таким чином, урахувавши об'єднуючий чинник технологічної діяльності, слід уважати технологічну підготовку студентів ключовою.

Зміни в навчальному плані підготовки вчителів технологій та креслення також спонукають переглянути програму практикуму в навчальних майстернях. Зменшення терміну проходження практикуму вимагає більш ефективного використання навчального часу.

Суттєво підвищує роль практикуму введення державної атестації на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр». Коли студенти складають один з державних екзаменів, а саме «Основи виробництва з методикою навчання технологій», можна контролювати й рівень підготовки, здобутий ними під час практикуму в навчальних майстернях. Треба зауважити, що на державних екзаменах перевіряють не лише рівень знань, а й уміння застосовувати здобуті знання на практиці. Тому на державних екзаменах студенти повинні виконувати практичні завдання.

Ураховуючи специфіку практикуму в навчальних майстернях, доцільно до білетів державного екзамену («Основи виробництва з методикою навчання технологій») як практичне завдання включити фрагменти розробки проекту. Функціональні обов'язки вчителя технологій передбачають таке вміння.

Підготувати майбутнього фахівця освітньої галузі «Технологія» до самостійної технологічної діяльності задля успішної організації занять у шкільних майстернях – справа важка та відповідальна, а головне – обов'язкова.

Як уже було зазначено, освітня галузь «Технологія» потребує реформування, а насамперед – докорінного оновлення змісту. Перші кроки зроблено. Останнім часом загальноосвітні навчальні заклади працюють за новими програмами з трудового навчання для 5 – 9 класів, побудованих за модульною системою. Усі технологічні модулі цих програм реалізують проектно-технологічний підхід [3]. Таким чином, уже сьогодні вчителі технологій повинні вирішувати питання організації технологічної підготовки школярів на більш високому рівні.

Оновлення змісту технологій в загальноосвітніх навчальних закладах передбачає й Державний стандарт освітньої галузі «Технологія», що, своєю чергою, потребує відповідних змін у підготовці майбутніх учителів. Зва-

жаючи на основні засади загальної характеристики, освітня галузь «Технологія» виконує завдання загальної середньої освіти: формує не лише технічно, а й технологічно освічену особистість, забезпечує підготовку її до трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного суспільства, а також сприяє професійному самовизначенню учнів, розвиває здібності до творчої діяльності, прищеплює їм навички культури праці тощо. Ураховуючи специфіку змісту, освітня галузь «Технологія», між інших, виконує й таку функцію, як забезпечення технічної та технологічної освіти [1].

З огляду на основні положення проекту Державного стандарту освітньої галузі «Технологія», ми стверджуємо, що зміст підготовки вчителів технологій потребує коригування, а зміни повинні відбутися насамперед у структурі навчального матеріалу програми практикуму в навчальних майстернях.

Отже, визначальним практичним завданням підготовки майбутніх учителів технологій має бути комплексне розв'язання питань, пов'язаних з метою, завданнями, змістом, науково-методичним, фінансовим та матеріально-технічним забезпеченням навчального процесу. А це вимагає постійного вдосконалення Державних стандартів змісту освітньої галузі «Технологія», навчальних програм усіх рівнів і напрямів; підвищення кваліфікації й перепідготовки вчителів з урахуванням нових підходів, систем, технологій, методів тощо; видання якісної навчальної та науково-методичної літератури.

Література

1. Державні стандарти базової і повної середньої освіти. Освітня галузь «Технологія». Проект (Витяги) // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 1. – С. 11 – 4.

2. Ільченко О. Г. Технологізовані знання та інтелект підростаючих поколінь / О. Г. Ільченко // Шлях освіти. – 1999. – № 3. – С. 18 – 23.

3. Коберник О. М. Проектно-технологічна система трудового навчання О. М. Коберник // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 4. – С. 8 – 12.

4. Тхоржевський Д. О. Про підготовку вчителя трудового навчання Д. О. Тхоржевський, В.П. Курок // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 4. – С. 6 – 7.

5. Чепок В. І. Проблемам трудового навчання і креслення — належну увагу на державному рівні / В. І. Чепок // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2002. – № 2. – С. 3 – 7.

* * *

Ткачук С. І. Практична підготовка майбутніх учителів технологій як компонент готовності їх до формування в учнів технологічної культури

У статті розкрито проблеми практичної підготовки майбутніх фахівців освітньої галузі «Технологія» як одного з компонентів готовності їх до формування в учнів загальноосвітніх навчальних закладів технологічної культури.

Ключові слова: практична підготовка, учитель, технології, освітня галузь «Технологія», технологічна культура.

Ткачук С. И. Практическая подготовка будущих учителей технологий как компонент готовности их к формированию в учащихся технологической культуры

В статье раскрыты проблемы практической подготовки будущих специалистов образовательной области «Технология» как одного из компонентов готовности их к формированию у учащихся общеобразовательных школ технологической культуры.

Ключевые слова: практическая подготовка, учитель, технологии, образовательная область «Технология», технологическая культура.

Tkachuk S. I. Practical training of teachers technologies as a component of the ready to form in students technological culture

The article reveals the problems of practical training of future specialists education in «Technology» as one component of their readiness to form students in secondary schools technological culture.

Key words: training, teacher, technology, education industry «Technology» technological culture.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

ПОЗИЦІЯ ОСОБИСТОСТІ —

*важливий компонент у забезпеченні
процесу наступності фізичного виховання
учнівської і студентської молоді*

Вовк В. М.

УДК 37.037:378.037

ОСОБИСТИСНА позиція характеризує суб'єктивний (внутрішній) аспект становища людини в умовах певного статусу, оскільки особистість певним чином реагує на свій статус. Із цього випливає, що зміна статусу учнів (школяр, студент) повинна спричинити і зміну внутрішньої позиції, Я-концепції особистості, яка зумовлює певну структуру її ставлення до діяльності, оточення й самого себе. Отже, така позиція дає основу для вивчення, підвищення тих оперативних і водночас фундаментальних змін в особистості учня, коли,

стрімко переходячи від одного статусу до іншого, людина «...на основі свого попереднього досвіду, своїх можливостей, своїх потреб, які виникли раніше, прагнень належати до того об'єктивного статусу, який вона має в житті сьогодні, і який статус вона хоче мати» [12, с. 45].

Вступ до ВНЗ знаменує собою реалізацію всіх потреб, які виникли раніше, прагнень, можливостей особистості. Ця акція має свої особливості: зміна статусу особистості відбувається в ситуації переривання поступовості, оскільки умови навчання й виховання в середній і вищій школі різні. У всіх суперечливих ситуаціях від особистості вимагають активну позицію для досягнення поставлених цілей, що неминуче пов'язано з подоланням труднощів, які виникли.

Умови навчання й виховання, що стрімко змінюються, спонукають особистість оперативно формувати нові стратегії поведінки, і таким чином, динаміка позиції особистості характерна для самої ситуації наступності керованого перетворення позиції особистості. Ці попередні зауваження слугують важливим приводом для того, щоб звернутися до сутності самого поняття «позиція особистості», про яку йдеться у великому фонді робіт педагогів, філософів, соціологів, психологів [5; 7; 8; 9; 10].

Щодо видозмін позиції школяра, студента в процесі фізичного виховання, то ця проблема дотепер не привернула спеціальної уваги спе-

ЗА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

ціалістів і вчених, які займаються проблемою фізичного виховання взагалі й учнівської молоді зокрема.

Така загальна ситуація спонукала нас використовувати різноманітні шляхи вивчення, уточнення таких важливих категорій, як «позиція особистості», «активна позиція», «внутрішня позиція», «Я-концепція» в забезпеченні процесу наступності фізичного виховання школярів і студентів.

На сьогодні невирішеною проблемою залишається аналіз стану сучасних методологічних підходів у формуванні позиції особистості на стику середньої та вищої школи, при переході від одного щабля освіти й виховання (зокрема фізичного виховання) до іншого, а саме в забезпеченні процесу спадкоємності фізичного виховання учнівської та студентської молоді. Для вирішення поставленої мети використано такі методи дослідження: теоретичний аналіз й узагальнення матеріалів спеціальної науково-методичної літератури. Були опрацьовані праці філософів, педагогів, психологів, соціологів, здійснений аналіз у різних галузях діяльності, де термін має конкретне значення (культура, фізична культура і спорт, військова справа, мистецтво тощо). У літературних джерелах є різноманітні тлумачення поняття «позиція особистості». Які ж результати досліджень можна вважати визначеними, підтвердженими науковими досягненнями? Особистість – суб'єкт суспільної поведінки й різноманітної соціальної діяльності [1; 2; 3].

За визначенням Р. Уейнберга і Д. Гоулда, особистість – це сукупність характеристик, яка зумовлює неповторність людини [14], тому вона містить систему позицій. Справді, особистість посідає якусь позицію щодо кожного виду значущої для неї діяльності й до системи своєї діяльності загалом.

Усі автори надають позиції особистості винятково важливого значення, оскільки вона безпосередньо пов'язана з категоріями цілей, потреб і мотивів, характером діяльності й поведінки, самооцінкою, домаганням. «...Понят-

тя *позиції* – це провідна категорія опису та пояснення соціальної поведінки людини» [15, с. 121].

Якщо мати на увазі найбільш широке тлумачення цієї категорії – соціальну позицію, то це поняття – суспільно-політичне, класове. У цьому найширшому контексті можна розглядати як синоніми поняття «соціальна позиція», «життєва позиція», «громадянська позиція». В усіх випадках мається на увазі, що можна назвати соціальним самопочуттям особистості.

Від особистості вимагається виконання тих або тих навчальних, суспільних, професійних, соціальних функцій, запропонованих їй суспільством, і які послідовно залучають її до системи суспільно-виробничого життя як представника класу, соціальної групи, суспільної організації тощо. Звідси цілком правомірним є те що позиція особистості визначається соціально-класовим становищем людини, її уявленнями про суспільний ідеал.

«Внутрішня позиція особистості» – це життєва (соціальна) позиція в її психологічному розумінні, внутрішня організація особистісних компонентів, які до неї входять. Вона може бути прогресивною й регресивною, колективістською й індивідуальною, конструктивною й негативною [4].

Активна позиція – це позиція колективістської спрямованості, виконання своїх обов'язків на рівні «понад завдань», «понад норми», громадянського обов'язку. Загалом будь-який різновид позиції може мати більш-менш активний характер. Тому в світлі відомих даних і результатів дослідження, позиція може бути охарактеризована як системне співвідношення психічних компонентів, які дозволяють особистості певним чином здійснювати свою взаємодію одночасно і з зовнішнім (соціальним), і внутрішнім (особистісним) середовищем.

Таким чином, фізкультурна активність школярів і студентів пов'язана з фізичним, психічним і соціальним аспектами здоров'я. Можна стверджувати, що з підвищенням рівня фізкультурно-спортивної діяльності й активності покращується стан здоров'я менш пра-

цездатних індивідів, а також окремих груп учнівської молоді. Найбільш важливим на сьогодні є питання про пошук шляхів і методів формування позитивнішого ставлення молоді (насамперед шкільної й студентської) до фізкультурно-спортивної діяльності.

Нестійка позиція – це позиція, коли в людини ще не склалася система ціннісних орієнтацій, особистісних настанов щодо професійних і духовних цінностей певного навчального закладу (школи, ВНЗ), майбутньої спеціальності.

Пасивна позиція – коли особистість «віддає» мінімум можливого, відходить убік від життя колективу, суспільної діяльності. Виокремимо два її різновиди:

а) за загальною колективістською спрямованістю школяр, студент ситуативно пасивний через обставини, що склалися;

б) школяр, студент пасивний свідомо: «Мені й цього вистачає...», «А навіщо мені це потрібно?». Тут над почуттям боргу переважає егоїзм.

У вивченні психологічних особливостей діяльності сучасна психологія виходить із принципу єдності, органічного зв'язку діяльності (будь-якого виду) й особистості людини, діяльність невіддільна від особистості, водночас особистість немислима поза діяльністю. Для розуміння сутності та психологічних особливостей діяльності необхідно пов'язати їх із сутністю і психологічними особливостями особистості людини.

Досліджуючи проблему особистості, ми маємо на увазі психологічні особливості й властивості людини, які розвиваються в ній і виявляються як у члена суспільства. Особистість немислима поза суспільством так само, як і людське суспільство не може існувати без його особистостей. Людина завжди є членом первинної комірки – родини, певного суспільного колективу – школи, ВНЗ, робочого колективу, суспільної організації тощо. Активна діяльність людини в колективі, взаємовідносини особистості й колективу значною мірою визначають формування її індивідуальних особливостей.

П. Рудик вважає, що характерними психо-

логічними особливостями є «самопізнання». Людина як особистість усвідомлює себе насамперед як живу, наділену певною тілесною організацією істоту, ототожнює себе зі своїм фізичним (тілесним) виглядом – «Я». Водночас у цьому конкретному понятті – «Я» – людина обов'язково відображає якоюсь мірою властиві їй психологічні особливості й риси, свій духовний стан. Вона протиставляє своє «Я» іншим людям, виділяє себе як особистість із навколишнього людського оточення» [13].

У світлі висловлених вище положень про поняття структури складного явища, аналізуючи психологічну структуру особистості людини як соціально діяльної істоти, необхідно, на думку А. Пуні, ураховувати такі аспекти:

1) психічні риси особистості, котрі визначають собою активний характер дій людини в соціальному середовищі та спрямованість особистості, яка виражається в її потребах, інтересах, світогляді, політичних переконаннях, моральних почуттях і нормах поведінки;

2) психічні властивості особистості, котрі визначають динаміку її виявів у різноманітних видах діяльності та відносин з навколишнім середовищем, тобто риси темпераменту людини з її типологічними особливостями;

3) психологічні властивості особистості, котрі визначають собою потенції людини під час певної діяльності, у її служінні інтересам і потребам суспільства, тобто здібності в усьому їхньому різноманітті й рівнях розвитку [11].

Усі зазначені риси психологічної структури особистості обов'язково повинні входити до складу цієї структури, оскільки вони повністю задовольняють її поняття про взаємини цілого та його частин: усі вони виявляються обов'язково в діяльності людини як члена суспільства; усі вони взаємопов'язані одне з одним і якоюсь мірою взаємозумовлені; порушення або послаблення функції кожного з них неминуче призводить до порушення або зниження ефективності діяльності, яку виконує особистість, а отже, і відображається на характері взаємовідносин особистості з оточенням. Психологічні особливості особистості зазнають певних, іноді дуже стійких змін під впливом фізичного виховання, систематич-

них та інтенсивних занять фізичними вправами. Проблема соціальної спрямованості фізкультурно-спортивної активності набуває сьогодні більшого значення. Вона є педагогічною основою для вирішення питання про природу й сутність фізичного виховання як соціального явища.

Фізкультурно-спортивна діяльність, як і будь-яка інша, виразно й неминуче відображає специфічні соціальні аспекти того суспільства, у котрому вона існує. Про це свідчить весь історичний розвиток фізичної культури і спорту.

Відповідно до такої постановки питання, проблему наступності фізичного виховання треба розглядати у зв'язку з мотивацією фізкультурно-спортивної діяльності й соціально зумовленими формами організації фізкультурно-спортивних занять [6].

Фізкультурно-спортивна діяльність, як і будь-яка інша, не може існувати сама собою: вона завжди виникає, спрямовується певними мотивами й завжди відбувається в певних організаційних формах, які диктує конкретне суспільство, тому обов'язково відображають (містять) її соціальні особливості. Соціально-психологічні аспекти фізкультурно-спортивної діяльності не можна ігнорувати під час організації та проведення фізичного виховання в середній і вищій школі, оскільки вони органічно (невід'ємно) у певній зумовленій формі обов'язково в них наявні, складаючи, таким чином, органічну, структурну, соціально-психологічну суть фізкультурно-спортивної діяльності. Ці соціально-психологічні аспекти фізкультурно-спортивної діяльності ставлять перед нашими спеціалістами фізичної культури і спорту завдання величезної педагогічної важливості – виховання цілісної особистості школяра, студента як громадянина держави Україна, не обмежуючи свої завдання формуванням лише фізкультурно-спортивних навичок і здібностей.

Позиція учнів: школяр, студент не «готується» до майбутнього життя і праці, а постає «тут

і тепер» справжнім суб'єктом навчально-виховного процесу, розвитку особистої фізичної культури в «пропонованих обставинах» життєдіяльності й самореалізації позитивної Я-концепції.

У фізичному вихованні позиція педагога гуманістична, центрована на особистості школяра, студента: він не стільки вчить і виховує, скільки створює навчальну ситуацію; актуалізує, стимулює учнів до фізичного розвитку; створює розвивальне освітньо-виховне середовище, умови для самореалізації позитивної Я-концепції та всебічного розвитку кожного школяра, студента.

Виходячи з принципу єдності свідомості й діяльності, взаємозв'язки зовнішніх і внутрішніх чинників, регулярної фізкультурно-спортивної діяльності, яка викликає певні зміни й утворює індивідуальну структуру якостей особистості, і відрізняється від такої в тих, хто не займається фізичними вправами. Такі якості, як стійкість, цілеспрямованість, сміливість, стриманість, наполегливість характерні для того, хто займається фізичними вправами, і ці якості позитивно впливають на активну позицію особистості, на забезпечення процесу спадкоємності фізичного виховання школярів і студентів.

Література

1. **Ананьев Б. Г.** Человек как предмет воспитания (Перспективы педагогической антропологии) / Б. Г. Ананьев // Советская педагогика. – 1965. – № 1. – С. 24 – 36.
2. **Асмолов А. Г.** Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе: от действия к мысли : пособие для учителя / А. Г. Асмолов. – М., 2008. – 158 с.
3. **Бех І. Д.** Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. **Божович Л. И.** Личность и её формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Просвещение, 1986. – 164 с.
5. **Брушлинский А. В.** Мышление и прогнозирование / А. В. Брушлинский. – М. : Мысль, 1979. – 230 с.

6. Вовк В. М. Теоретическая модель обеспечения преемственности физического воспитания личности старшеклассника, студента / В. М. Вовк // Физическое воспитание студентов : науч. журнал. – 2011. – № 2. – С. 19 – 22.

7. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.

8. Ломов Б. Ф. Психологическая наука и общественная практика / Б. Ф. Ломов. – М. : Прогресс, 1974. – 456 с.

9. Петровский А. В. Введение в психологию / А. В. Петровский. – М. : Академия, 1995. – 288 с.

10. Платонов К. К. Личность и труд / К. К. Платонов. – М. : ФиС, 1965. – 385 с.

11. Пуни А. И. Очерки психологии спорта / А. И. Пуни. – М. : Физкультура и спорт, 1967. – 376 с.

12. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1976. – 416 с.

13. Рудик П. А. Психологические аспекты спортивной деятельности / П. А. Рудик // Психология и современный спорт. – М. : ФиС, 1973. – С. 14 – 40.

14. Основы психологии спорта и физической культуры : учебник / Р. С. Уэйнберг, Д. Гоулд. – К. : Олимпийская литер., 2001. – 335 с.

15. Фридрих В. Позиция и её формирование : исследовательские проблемы молодёжи в ГДР / В. Фридрих. – М., 1976. – С. 121 – 147.

* * *

Вовк В. М. Позиція особистості – важливий компонент у забезпеченні процесу наступності фізичного виховання учнівської і студентської молоді

У статті розглянуто й проаналізовано важливу психологічну категорію «позиція особистості», яка пов'язана з категоріями цілей, мотивів, самооцінкою, самовихован-

ням і самореалізацією позитивної Я-концепції. Доведено, що ця категорія ефективно впливає на процес забезпечення наступності фізичного виховання учнівської та студентської молоді.

Ключові слова: позиція особистості, наступність фізичного виховання, учнівська й студентська молодь, Я-концепція.

Вовк В. М. Позиция личности – важный компонент в обеспечении процесса преемственности физического воспитания ученической и студенческой молодежи

В статье рассмотрена и проанализирована важная психологическая категория «позиция личности», которая связана с категориями целей, мотивов, самооценкой, самовоспитанием и самореализацией позитивной Я-концепции. Доказано, что эта категория эффективно влияет на процесс обеспечения преемственности физического воспитания ученической и студенческой молодежи.

Ключевые слова: позиция личности, преемственность физического воспитания, ученическая и студенческая молодежь, Я-концепция.

Vovk V. M. The person's position is an important component of supporting the progression process of physical education of schoolchildren and student youth.

The important psychological category “person's position” that is connected with categories of purposes, motives, self-evaluation, self-education and self-realization of the positive “I-conception” is considered and analyzed in the article. It is proved that this category influences effectively on the progression process of physical education of schoolchildren and student youth.

Key words: person's position, progression of physical education, schoolchildren and student youth, I-conception.

Стаття надійшла до редакції 07.10.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

СУТНІСНА І СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА бережливого ставлення особистості до здоров'я

Рогач З. І.

УДК 613:316

ПРОБЛЕМА здоров'я людини існувала завжди, в усі історичні соціально-економічні формації. Вона виникла з появою людини та видозмінюється відповідно до розвитку культури людського суспільства. Загальновідомим є твердження, що здоров'я – це скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку спільноти загалом, тому що суттєвим складником національного багатства кожної країни, безперечно, є стан здоров'я людської спільноти. Від формування можливостей людини та максимального їх використання для праці, відпочинку, культурної, суспільної та політичної діяльності залежить ефективність розвитку людства.

Феномен «здоров'я» є предметом дослідження багатьох науковців і розглядається у кількох аспектах: філософському, медико-біологічному та соціально-педагогічному. Його сутність вивчали М. Амосов, Е. Вайнер, В. Войтенко, І. Муравов, Г. Нікіфоров, Ю. Лісичин, В. Петленко, І. Брехман, Р. Купчинський, Г. Апанасенко, О. Васильєва, Ф. Філатов та ін.

Проведені дослідження засвідчують, що дослідники визначають категорію «здоров'я» як інтегративну якість повноцінного, гармонійного людського буття в усіх його вимірах та аспектах.

Мета статті – на основі аналізу думок науковців дослідити такі поняття, як «здоров'я» та «бережливе ставлення» особистості до здоров'я, а також з'ясувати сутність, структуру та взаємозв'язок цих понять.

Здоров'я належить до універсального феномену. У публіцистичній та науковій літературі є багато визначень поняття «здоров'я»,

про стан і позицію людини до себе, інших людей, довкілля впродовж її життя.

Зазначимо, що здоров'я людини є складним феноменом, який розглядають одночасно багато наук: педагогіка, медицина, психологія, філософія, валеологія, соціологія, культурологія. Історія розвитку наук нараховує понад триста визначень поняття «здоров'я» [9], тому немає єдиного його трактування.

Російський учений, основоположник валеології І. Брехман під здоров'ям розуміє не тільки відсутність хвороб, а насамперед фізичну, психологічну, соціальну гармонію людини, доброзичливі, спокійні стосунки людини з іншими людьми, природою, самою собою [4]. Як зазначає І. Брехман, «здоров'я людини – це здатність зберігати відповідно до віку стійкість в умовах різких змін кількісних та якісних параметрів триєдиного потоку сенсорної, вербальної і структурної інформації [2]. Здоров'я – такий стан людського організму, який дозволяє людині повною мірою виконувати свої біологічні та соціальні функції. Водночас це стан максимальної врівноваженості людини з природою та навколишнім середовищем» [5]. В інших роботах І. Брехмана про складники здоров'я провідне місце посідає етичний аспект. Етичний складник – це мотивація ЗСЖ, настанова на довге й повноцінне життя, відсутність упередженого ставлення до медицини, активність у формуванні й зміцненні власного здоров'я, шанобливе й дбайливе ставлення до життя й здоров'я інших людей [4]. Ми вважаємо, що визначення І. Брехмана є важливим, оскільки вказує на взаємозв'язок між адаптаційними механізмами людини, природою, цінністю здоров'я та здорового способу життя.

Зазначимо, що дехто з учених, наприклад, Р. Купчиний, уважав важливим показником рівня здоров'я психофізичний стан. Це поняття містить комплекс показників: стан здоров'я, функціонування організму (працездатність, адаптація, відновлення); рівень роз-

витку рухових здібностей (витривалості, швидкості, гнучкості, координаційних здібностей); психологічних особливостей особистості (темперамент, характер, здібності); антропометричних показників фізичного розвитку. Успіх у діяльності й творче довголіття багато в чому залежать від рівня працездатності, що разом з адаптацією й відновленням дозволяє протистояти чинникам ризику [12, с. 53].

Д. Венедиктов розглядає здоров'я як системне поняття інтегрованого характеру. На його думку, здоров'я – динамічна рівновага організму з навколишнім середовищем, коли всі закладені в біологічній та соціальній сутності людини фізичні, духовні та інші здібності виявляються найбільш повно й гармонійно, усі життєво важливі підсистеми людського організму функціонують з максимально можливою інтенсивністю, а загальне поєднання підтримується на рівні, оптимальному для збереження цілісності організму, його працездатності, а також швидкої адаптації до природного й соціального середовища, що безперервно змінюється [7].

Г. Апанасенко акцентує на тому, що здоров'я є досить складною категорією, підкреслює біосоціальний аспект явища, відповідно до якого здоров'я є результатом взаємодії індивіда з навколишнім середовищем, умов його існування, провідних мотивів його життєдіяльності й світовідчуття загалом [1]. Автор вважає, що «здоров'я – динамічний стан людини, що визначається резервами механізмів самоорганізації її системи (стійкістю до впливу патогенних чинників і здатністю компенсувати патологічний процес), характеризується енергетичним, пластичним та інформаційним (регуляторним) забезпеченням процесів самоорганізації, а також є основою вияву біологічних (виживання – збереження особи, репродукція – продовження роду) і соціальних функцій. Інтеграція всіх рівнів організації людини дає можливість індивідові виконувати свої біологічні та соціальні функції. Чим вища здатність індивіда реалізувати свої біологічні й соціальні функції, тим вищий рівень його здоров'я [3]. Не можна визначити поняття «здоров'я», не зважаючи на особливості середовища та діяльності людини, її соціальне значення.

На думку Є. Кудрявцевої, «здоров'я індивіда може бути визначене як стан організму людини, який забезпечує повноцінне й ефективне виконання нею соціальних функцій» [12].

Л. Сущенко вважає, що сьогодні дедалі більше стверджується погляд, що здоров'я визначається взаємодією біологічних, соціальних і психологічних чинників, оскільки зовнішні впливи завжди опосередковані особливостями функцій організму та їх регуляторних систем [13].

Н. Лебедева вважає, що наукове розуміння здоров'я передбачає також своєчасний і гармонійний тілесний і психічний розвиток, нормальне функціонування всіх органів і систем, високу працездатність під час різних видів діяльності, відсутність захворювань, здатність легко адаптуватися до незвичних умов середовища й стійкість до несприятливих впливів. Оцінюючи здоров'я, Н. Лебедева пропонує враховувати чотири критерії, що характеризують рівень здоров'я: наявність або відсутність хронічних захворювань, рівень функціонального стану основних систем організму, рівень досягнутого фізичного розвитку й ступінь його гармонійності. Варто звернути увагу й на визначення здоров'я, яке запропонувала В. Климова: «Здоров'я – ступінь життєвиявлення людини, гармонійна єдність фізичних, психічних, трудових функцій, що зумовлює повноцінну участь людини в різних галузях суспільної діяльності. Тому власником гарного здоров'я вважають не лише того, хто не хворіє, але хто фізично міцний, духовно сильний, зберігає високу працездатність» [12, с. 44].

Згідно з поглядами В. Климової, «філософське здоров'я» визначається як така форма вільного вияву життя, що охоплює велике коло різноманітної предметно-чуттєвої діяльності» [12, с. 45].

Сьогодні, як зазначають О. Васильєва та Ф. Філатов, у пострадянському суспільстві уявлення про здоров'я зумовлене адаптаційною концепцією, у якій здоров'я фактично ототожнюють із нормальністю, і багато в чому залежить від зовнішніх умов та чинників; відповідно, власна активність індивіда, його відповідальність не відіграють вирішальної

ролі. На підтвердження цього подаємо висновки дослідження, проведеного згаданими науковцями з метою емпіричного аналізу стійких соціальних уявлень про здоров'я, оцінювання ступеня особистої відповідальності за здоров'я. «Більшість респондентів, мінімізувавши особисту відповідальність, зарахували відповідальність за погіршення стану свого здоров'я на органи державної влади, і були схильні передовірити турботу про власне здоров'я навіть кризовій і нестабільній державі» [7, с. 291]. Зазначимо також, що відповідальність держави за здоров'я особистості полягала у відповідальності за діяльність із охорони здоров'я, тобто особистість перекладає відповідальність за здоров'я на державу, держава ж відповідальна за лікування хвороб населення. Об'єкт відповідальності (здоров'я) фактично залишається без суб'єкта відповідальності.

Здоров'я як інтегративна якість повноцінного людського життя містить такі складники: *фізичне, психічне, духовне та соціальне*.

Фізичне здоров'я є найважливішим структурним компонентом у всій системі стану здоров'я людини. Він зумовлений властивостями організму як складної біологічної системи.

Фізичне здоров'я залежить від здатності організму до саморегулювання. Досконала координація всіх функцій – наслідок того, що живий організм є системою, яка саморегулюється.

Фізичне здоров'я – це певний показник, який характеризують можливостями індивіда адаптуватися до різноманітних чинників життєвого середовища, рівнем фізичного розвитку, фізичної та функціональної підготовки організму до виконання фізичних навантажень. До основних показників фізичного здоров'я людини зараховують:

- 1) рівень фізичного розвитку;
- 2) рівень фізичної підготовленості;
- 3) рівень функціональної підготовленості організму до виконання фізичних навантажень;
- 4) рівень та здатність до мобілізації адаптаційних резервів організму, які забезпечують його пристосування до впливу різних чинників навколишнього середовища.

Часто здоров'я індивіда аналізують також

порівняно з розладами та хворобами. Пов'язані зі здоров'ям такі поняття, як адаптація, психічна стійкість, гармонія, мають і протилежні значення: дезадаптація, психічна нестійкість, дисгармонія, які характеризують стан *психічного здоров'я* особистості.

Психічне здоров'я – це такий стан психіки індивіда, котрий характеризують цільністю та погодженістю всіх психічних функцій організму людини, які забезпечують почуття комфортності, здатності до цілеспрямованої та усвідомленої діяльності, адекватним, з урахуванням етнокультурних критеріїв форм поведінки [9].

Варто зазначити, що *психічне здоров'я характеризують такі показники*:

- почуття усвідомленості та відчуття безперервності, постійності й ідентичності свого фізичного та психічного «Я»;
- почуття постійності та ідентичності своїх переживань у типових ситуаціях;
- критичність до себе та своєї особистої психічної діяльності та її результатів;
- відповідність психічних реакцій силі та частоті впливів середовища, соціальним обставинам і ситуаціям.

Варто зазначити, що *соціальне здоров'я* індивіда залежить від економічних чинників, його взаємин із соціумом, до якого входить сім'я та організації, через які й налагоджуються контакти індивіда з соціумом: навчальні заклади (здобуття освіти), медичні заклади – санаторії, поліклініки, лікарні, діагностичні центри (профілактика захворювань та лікування, охорона здоров'я) та інші організації, від яких залежить праця, відпочинок індивіда, організація побуту, соціальний захист, безпека існування тощо [4].

Ми можемо констатувати, що *соціальне здоров'я особистості* – це її здатність співпрацювати із соціумом, яка залежить від рівня розвитку економічної, політичної, соціальної й духовної сфер держави – з одного боку, та пріоритетів, цінностей та мотивів поведінки індивіда – з іншого.

Духовне здоров'я – сукупність характеристик духовного світу особистості, особистісна потреба в засвоєнні системи цінностей та якість мотиваційно-ціннісного ставлення до складників духовної спадщини.

Водночас розрізняють ще такі поняття, як «об'єктивне здоров'я», «суб'єктивне здоров'я», «статичне здоров'я» та «динамічне здоров'я». У їхній основі лежить самопочуття людини та реальний стан її здоров'я.

«Суб'єктивне здоров'я» характеризує стан людини, коли вона почувається добре, але медичне обстеження показує наявність у неї відхилень від норми.

«Об'єктивне здоров'я» показує, що за поганого самопочуття ніякі об'єктивні порушення не мають свого вияву. Отже, ми можемо констатувати, що лише одне самопочуття не може бути показником справжнього стану здоров'я людини.

Коротко схарактеризуймо сутність ще таких вищезазначених понять, як «статичне здоров'я» та «динамічне здоров'я».

«Статичне здоров'я» – це стан організму в період відносного спокою м'язів поза харчовими, дихальними, нервовими та іншими навантаженнями.

«Динамічне здоров'я» людини характеризує стан організму людини, який визначається на основі дослідження його функцій під час дозованих навантажень. Таким чином, «динамічне здоров'я» людини оцінюється за резервами функціонування її основних органів та систем [11, с. 7].

Слід зауважити, що порівняно з такими інститутами, як сім'я, освіта, охорона здоров'я, що є достатньо дослідженими і з більшою очевидністю представляють структури життєвого потенціалу, поняття «хвороба» та «здоров'я» на сьогодні менш опералізовані, розмиті.

Отже, на основі вищезазначеного, ми можемо визначити феномен «здоров'я» як стан організму людини, що забезпечує її повне фізичне, психічне, духовне й соціальне благополуччя та гармонійний розвиток в навколишньому середовищі.

До того ж, поняття «здоров'я» нерозривно пов'язане із поняттям «бережливе ставлення» до нього, яке постає своєрідним сценарієм життєдіяльності індивіда, спрямованим на збереження та покращення особистого здоров'я.

Результатом процесу формування бережливого ставлення особистості до здоров'я є

її валеологічна культура здоров'я як показник вихованості особистості, що забезпечує певний рівень знань, умінь і навичок формування, відтворення та зміцнення здоров'я та характеризується високим рівнем валеологічної культури поведінки індивіда щодо і власного здоров'я, і здоров'я оточення.

Для формування основ бережливого ставлення до власного здоров'я, валеологічної культури здоров'я загалом, необхідно максимально приділити увагу й мотиваційній сфері особистості у прагненні бути здоровими.

Зауважимо, що в процесі формування позитивної мотивації особистості бережливого ставлення до власного здоров'я належить її світогляду та способу життєдіяльності. Адже саме активна дієва позиція особистості щодо збереження власного здоров'я, морального й духовного самовдосконалення, системність і цілісність у практичній діяльності зможуть забезпечити комплексну реалізацію процесу бережливого ставлення до особистого здоров'я та загалом валеологічної культури здоров'я особистості.

Зазначимо, що бережливе ставлення до власного здоров'я відображене в способі життя, яким живе особистість. Пріоритетом у способі життя будь-якого індивіда має бути здоров'я. Тому поняття «бережливе ставлення до здоров'я» тісно пов'язане із поняттям «здоровий спосіб життя» і відображене в ньому. А дотримання основних правил здорового способу життя є запорукою бережливого ставлення індивідом до власного здоров'я.

Отже, чи будемо ми здорові, великою мірою залежить від нас. Учені довели, що людині відпущено для життя на землі від 150 років і більше. А чому ми живемо в кращому випадку 70 років і вже в 50 – 60 років маємо десятки хвороб, які отримали через своє небережливе та безвідповідальне ставлення до власного здоров'я, лінощі й небажання працювати над собою. Тому наше здоров'я та життя в наших руках.

Потрібно берегти своє здоров'я, зміцнювати й примножувати його. Пам'ятаймо, що здоров'я – найцінніший скарб, і лише від нас залежить, чи зуміємо ми зберегти його на довгі роки.

Таким чином, процес формування бережливого ставлення особистості до здоров'я – комплексний, спрямований на вироблення та виявлення особистої позиції особистості щодо власного здоров'я. Системність, комплексність та цілісність цього процесу забезпечуються дотриманням принципів, пріоритетних напрямів діяльності та логічної послідовності його здійснення. А на основі концептуальних положень бережливого процесу ставлення до здоров'я побудований технологічний підхід до його реалізації.

Література

1. Апанасенко Г. П. Валеологія як наука / Г. П. Апанасенко, Л. А. Попова // Валеологія. – 1996. – №1. – С. 4 – 9.
2. Апанасенко Г. Л. Медична валеологія (вибрані лекції) / Г. Л. Апанасенко, Л. О. Попова. – К. : Здоров'я, 1998. – 248 с.
3. Апанасенко Г. Л. Превентивная медицина. Ч. I: Начала валеологии / Г. Л. Апанасенко // Медичний всесвіт. – 2002. – №1 – 2. – Т. 2. – С. 2 – 24.
4. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець. – М., 2006. – 220 с.
5. Брехман И. И. Валеология – наука о здоровье / И. И. Брехман. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Физкультура и спорт, 1990. – 186 с.
6. Брехман И. И. Введение в валеологию – науку о здоровье / И. И. Брехман ; АН СССР, Дальневост. науч. центр, Отд. физиологии и фармакологии при Ин-те биологии моря. – Л. : Наука, ленингр. отд-ние, 1987. – 123 с.
7. Васильева О. С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / О. С. Васильева, Ф. Р. Филатов – М. : Издат. центр «Академия», 2001. – 352 с.
8. Венедиктов Д. Д. Социально-философские проблемы здравоохранения / Д. Д. Венедиктов // Вопр. философии. – 1980. – № 4. – С. 14 – 24.
9. Детальніше про управління розвитком психічного здоров'я, див. : Управління соціальним розвитком. – К., 2005. – С. 216 – 217.

10. Дыхан Л. Б. Педагогическая валеология : учеб. пособие для студ. пед. вузов / Л. Б. Дыхан, В. С. Кукушин, А. Г. Трушкин ; под ред. В. С. Кукушина. – М. ; Ростов н/Д. : МарТ, 2005. – 527 с. – (Педагогическое образование).

11. Иванченко В. А. Как быть здоровым / В. А. Иванченко // СПб. : Комплект, 1994. – С. 7.

12. Климова В. И. Человек и его здоровье / В. И. Климова. – М. : Знание, 1985. – 192 с.

13. Сущенко Л. П. Про здоровий спосіб життя людей як об'єкт соціального пізнання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя, 1997. – 20с.

* * *

Рогач З. І. Сутнісна і структурна характеристика бережливого ставлення особистості до здоров'я

Автор статті на основі аналізу думок науковців досліджує такі поняття, як «здоров'я» та «бережливе ставлення» особистості до здоров'я, а також з'ясовує сутність, структуру та взаємозв'язок цих понять.

Ключові слова: здоров'я, бережливе ставлення

Рогач З. И. Сущностная и структурная характеристика бережного отношения личности к здоровью

Автор статьи на основе анализа мнений научных работников исследует такие понятия, как «здоровья» и «бережное отношение» человека к здоровью, а также выясняет сущность, структуру и взаимосвязь данных понятий.

Rogach Z. I. Essence and structural description of thrifty personality's attitude toward health

In the article an author is on the basis of analysis of opinions of research workers probes such concepts as «health» and «thrifty attitude» toward health in personality, and also studies essence, structure and connection of these concepts.

Key words: health, thrifty attitude.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

Дитина шкільного віку

як об'єкт добродчинної підтримки в Україні в XIX – на початку XX століття

Сейко Н. А.

УДК 378(09)(477.4/7)«19/20»

ГУМАНІЗМ суспільних відносин, одним з виявів якого є добродчинність, що реалізується в різних формах допомоги й підтримки соціально незахищених прошарків суспільства, визначається не лише рівнем суспільного виробництва й економічним процвітанням держави, але й рівнем громадської свідомості й культури соціуму. Саме тому розвиток добродчинності у сфері освіти України XIX – початку XX ст. пов'язаний не тільки з розвитком суспільних виробничих сил, але й зі зрушеннями в суспільній свідомості. Необхідність вивчення історичного досвіду добродчинності у сфері освіти, на нашу думку, викликана тим, що у зв'язку з переходом до іншого суспільно-економічного ладу в Україні добродчинність перестали тлумачити як буржуазний пережиток, але в свідомості пересічних громадян нове ставлення досі не утвердилось; історичний досвід добродчинності став потребувати нового осмислення у зв'язку з його аналогіями із сучасним етапом розвитку українського суспільства; з'явилася нова галузь знання і практично-професійної діяльності – «соціальна педагогіка», яка тісно пов'язана з добродчинністю як науковим феноменом і видом філантропічної діяльності; окресли-

лася концепція «соціальної відповідальності підприємництва», подальшого розвитку набула теорія «справедливого суспільства», що вплинуло на динаміку досліджень у галузі добродчинності.

Мета статті – обґрунтувати зміст та сутність добродчинної підтримки дитинства в сфері освіти України в XIX – на початку XX ст.

Аналізуючи становлення та розвиток добродчинної підтримки дитинства в XIX – на початку XX ст. як соціально-історичного явища, виходимо з положення про те, що на різних історичних етапах розвитку суспільства існували різні форми добродчинності у сфері освіти, які водночас мали спільну мету – підтримувати дитинство як особливу соціальну групу на місцевому, регіональному й загальнодержавному рівнях. Рухаючись до єдиної мети, розвивалися й урізноманітнювалися різні форми добродчинної підтримки дитинства, що мали суттєві відмінності в змісті та суб'єктно-об'єктній структурі, бо залежали від регіональних соціокультурних і соціально-економічних умов та їх ситуативної конфігурації.

Гене́за розвитку добродчинності в XIX – на початку XX ст. відбувалася у тягlostі, неперервності й наступності – як єдність у просторі й часі її структурних компонентів, видів, типів, що не ототожнювалися, але зберігали свою структурну специфіку; як накопичення системних характеристик, поєднання тра-

ІСТОРИЯ ШКОЛЬНОГО ВІКУ

дицій та інновацій у доброчинній діяльності, причому традиції складали її засади, а інновації – постійно нарощувану основу цього феномена. Доброчинність розвивалася на засадах наступності; з хаотичного незбалансованого процесу одиничних доброчинних актів вона перетворилася на доброчинну підтримку дитинства з ознаками системності, мотивовану й нормативно закріплену формальними правовими актами, а також усвідомлену членами суспільства як соціально схвалювану.

Головними рушійними силами розвитку доброчинної підтримки дитинства стали соціально-економічні та соціокультурні умови, які визначали рівень добробуту регіональної соціальної еліти та її соціальної відповідальності, а також традиції християнської доброчинності, що склалися в Україні впродовж багатьох століть і за якими еліта класифікувалася за національною та релігійною належністю, що відіграло велику роль у виборі об'єктів доброчинності.

Аналізуючи доброчинну підтримку дитинства в Україні в досліджуваній період, ми виходимо насамперед із *теорії соціалізації* в її історико-педагогічному контексті. Ця теорія визначає соціалізацію особистості як неперервний і багатогранний процес, що триває протягом всього життя людини. Однак найбільш інтенсивно він протікає в дитинстві та юності, коли закладаються всі базові орієнтації, установлюються головні соціальні норми й взаємини, формується мотивація соціальної поведінки. У цьому випадку підтримка процесу соціалізації з боку соціальних інститутів та інституцій, зокрема доброчинних, виявляється значущою й може бути об'єктом дослідження історії соціальної педагогіки [1; 2].

Соціалізація особистості здійснюється за допомогою широкого набору засобів, специфічних для того чи того суспільства на певному етапі його розвитку [3]. За допомогою цих засобів та заходів поведінки особистості та всієї групи людей стає відповідною до прийнятих у конкретній культурі зразків, норм, цінностей. Процес соціалізації дитини, її фор-

мування й розвитку, становлення як особистості відбувається у взаємозв'язку з навколишнім середовищем, яке впливає на процес за допомогою агентів і провідників соціалізації. Доброчинність належить до таких *провідників соціалізації*, якими є, наприклад, регіональне соціоекологічне середовище, оказіональне спілкування, мережа Інтернет тощо. Закономірність і водночас постійно вирішувана суперечність у відносинах провідників соціалізації різного ступеня значущості, на нашу думку, полягає в їх постійній взаємозамінності: так, наприклад, мережа Інтернет на якомусь етапі соціалізації дитини може стати домінантним провідником соціалізації або ж призвести до формування соціально девіантного стану особистості. Те саме можна сказати й про доброчинність як провідник соціалізації: як свідчить історичний аналіз цього феномену, почасти саме доброчинність ставала вирішальною для подальшої соціалізації особистості й прогнозувала її життєдіяльність на майбутнє.

Основою доброчинної підтримки дитинства в сфері освіти України в XIX – на початку XX ст. стали *доброчинні фондуші*, які призначали і для приходських училищ, і для гімназій та вищих навчальних закладів у всіх навчальних округах, до яких належала територія підросійської України. Найбільш поширеним видом фондушів, який стосується безпосередньо доброчинної підтримки дитинства, стали *стипендіальні*, призначені для підтримки найбільш обдарованої частини учнів, які не могли самостійно оплачувати своє навчання.

Стипендіальні фондуші як форма доброчинності у сфері середньої освіти стали розвиватися з початку XIX ст. Проте відсутність регулярної звітності щодо доброчинних пожертв у першій половині XIX ст. ускладнює можливість їх аналізу. Н. Юницький, аналізуючи фондуші й стипендії початку XIX ст., писав: «Щодо латинського слова «стипендія» (*stipendium*, від *stips* – грошова допомога і *pendere* – платити), можна лише зауважити, що воно отримало таке право громадянства

в нашому шкільному житті, що без пояснень кожен читач розуміє його як плату за виховання бідного учня чи допомогу, видану незаможному учневі» [4, с. 3].

Стипендіальний фондуш передбачав передачу певної суми коштів окремій особі чи педагогічній раді навчального закладу для призначення стипендії; ці кошти були найчастіше прибутком з маєтку чи кількох маєтків заможного мешканця. Одним із перших стипендіальних фондів першого етапу розвитку доброчинності у сфері освіти України був стипендіальний фондуш Яна Лернета. Його особливість, крім величини самого фондуша, полягала ще й у тому, що він не мав під собою жодних маєтностей, а ґрунтувався на значному грошовому капіталі (123 000 злотих), що було нетиповим явищем для початку ХІХ ст. [5, с. 310]. Незважаючи на поширеність фондів як форми доброчинної підтримки дитинства в ХІХ ст., фондуш Яна Лернета посідає серед них особливе місце. За записом (заповітом), складеним за життя Яна Лернета, сума пожертви складала 30 000 руб. ср., відданих під 6 % річних (тобто 1 800 рублів). Ці відсотки мали повністю забезпечити утримання чотирьох учнів ліцею. Сутність конкурсу на отримання звання стипендиста Лернета полягала в тому, що кожен претендент на стипендію мав письмово відповісти на низку запитань, запропонованих викладачами ліцею з різних галузей знань. Наступного дня результати іспитів публічно оголошували й кандидати відповідали ще на п'ять запитань, запропонованих викладачами [6, с. 498]. Стипендіати Я. Лернета мали навіть свою форму одягу – гімназійні мундири з жилетом і брюками чорного, а не білого, як у всіх кольору та літерами «L» на гудзиках [7]. Зауважимо, що в заповіті чітко й навіть прагматично виписані умови використання доброчинних коштів з цього фондуша. Ідеться про те, що зазвичай доброчинці не окреслювали в заповітах, як саме в кожному конкретному випадку має переміщуватися, змінюватися, переводитися з місця на місце сума доброчинного внеску. Натомість Ян Лернет зміг передбачи-

ти навіть скасування Кременецького ліцею, хоча на момент підписання заповіту цьому навчальному закладові нічого не загрожувало.

Ян Лернет визначив ще одну специфічну особливість своєї пожертви: його фондуш був конвіктовим, тобто призначеним на повне утримання стипендіатів, а не лише на оплату навчання [8, с. 315]. Доброчинець навіть передбачив можливу інфляційну загрозу для своїх коштів, а значить, для добробуту пансіонерів «кожні 20 років гімназія на підтвердження вищого начальства визначає, чи треба і як треба збільшувати річну виплату для учнів» [8, с. 132].

Ян Лернет сформулював певні перестороги щодо відбору учнів для свого фондуша: це не могли бути, наприклад, діти професорів гімназії (аж до третього коліна), та діти всіх гімназійних чиновників. Фондатор прагнув досягти максимальної об'єктивності у виборі кандидатів на отримання стипендій. Його стипендіати повинні були мати: закінчений 2-й клас, щеплення від віспи, незаможних батьків, але не кріпосних. Якби ж хтось з вихованців фондуша в певний момент переставав відповідати цим вимогам, то він вилучався з нього, а допомога розподілялася на трьох інших учнів до остаточного отримання ними освіти [9, арк. 135 звор.].

Фондуш Яна Лернета демонстрував, з одного боку, бажання й можливості фондаторів підтримати розвиток навчальних закладів, а також прагнення надати фінансову підтримку окремій особистості. З іншого боку – дає можливість дійти висновку про спорадичність доброчинності першої половини ХІХ ст. в Україні, відсутність системності в регіональному, законодавчому та етнокультурному контексті розвитку цього явища.

Дещо схожим на фондуш Яна Лернета виявився доброчинний внесок городского секретаря Бородки на утримання пансіонерів при Катеринославській гімназії. Так само, як і в заповіті Я. Лернета, п. Бородка пропонував продовжити дію стипендії для вихованця, якщо він захоче вчитися в університеті. Відмінністю стало призначення фондуша пе-

реважно для дітей родичів доброчинця. Крім того, у фондуші п. Бородки введено ще умову щодо християнського благочестя вихованців, щоб «науки для них були допоміжними тільки засобами до успіхів в істинному благочесті, а не ставали поперед нього», хоча це й не передбачало продовження навчання після гімназії в духовному училищі чи семінарії. Нагляд за виконанням усіх умов фондуша покладался на Катеринославський Приказ громадського призиріння, до якого й переводили суму в 46390 руб., призначену для виховання пансіонерів [10, с. 1190 – 1191].

Особливою формою доброчинної підтримки учнів у гімназіях та ліцеях України стали *пансіони (конвікти)*. Так, діти заможних батьків мешкали при монастирях або на квартирах учителів з оплатою за домовленістю. Для всіх інших були організовані пансіони, оплачувані переважно з доброчинних коштів гімназії. У Кременецькому ліцеї Т. Чацький розташував вихованців у приватних будинках по вісім-десять чоловік, попередньо зібравши відомості про добру репутацію власників будинків. Таке утримання учнів ліцею забезпечувало додатковий догляд за ними. З іншого боку, завдяки доброчинній допомозі місцевої громади краю жителі Кременця мали додаткову можливість заробити на прожиття. Конвікти розподілялися на «фондушові» і «вільні»; останні були закладені в 1811 р. Польська громада краю збрала кошти на утримання сімнадцяти учнів. Зазначимо, що цей фондуш став чи не першою можливістю отримання високого рівня освіти для дітей з незаможних волинських родин.

Крім того, заможні учні гімназії утримували двадцять інших учнів гімназії. Цей факт підтверджує, що «Кременецька гімназія ніколи не дозволяла своїм учням припускатися думки, що існує якась різниця між шляхтичем і не шляхтичем» [11, с. 25]. Однак після смерті Т. Чацького дирекція гімназії під тиском влади змушена була провести деякі зміни. Було ліквідовано дрібні фондушові конвікти і створено єдину велику казармену бурсу.

Значну доброчинну підтримку з початку

XIX ст. отримували фактично всі створювані гімназії в Україні. Так, гімназія в Білій Церкві використовувала фондуш графа Владислава Браницького (з 1843 р.), до якого, крім капіталу 5 000 руб., увійшов кам'яний двоповерховий будинок та меблі для гімназії [12]. Немирівська гімназія існувала завдяки постійній фінансовій підтримці графа Болеслава Потоцького. Особливо значний фондуш пожертвував на потреби Слобідсько-Української гімназії в Харкові майор Алимов у 1810 р. Доброчинець призначив фондуш на вічні часи для утримання в гімназії незаможних вихованців (на стипендії для них і оплату окремого за ними наглядача). Після закінчення учнями цієї гімназії з цього фондуша вони могли отримати нагороду від 50 до 100 руб. на подальше влаштування [10, с. 556]. 15 тис. руб. пожертвував на Катеринославську гімназію майор Скорняков, причому побажав, щоб кошти бути використані таким чином: одну частину використати на оплату праці вчителів артилерії, фортифікації та військової ескерциї, а іншу – на утримання в гімназії одного-двох незаможних учнів [10, с. 728].

У стипендіальних фондушах XIX – початку XX ст. найбільш яскраво простежуються *індивідуальні характеристики доброчинності* у сфері освіти. Індивідуальна доброчинна підтримка дитинства в 30 – 70-х рр. XIX ст. у контексті її суб'єктів представлена передусім давніми старшинськими козацькими родинами та їхніми нащадками, дворянством, польською (чи сполонізованою українською) шляхтою та – з середини XIX ст. – російськими, єврейськими, грецькими та українськими заможними родинами.

Серед визначних пожертвувачів на користь розвитку освіти у формі стипендіальних фондушів, заснування цілих навчальних закладів чи закладів соціального захисту дітей учнівського віку насамперед варто назвати родину *Терещенків* – відомих українських доброчинців та меценатів другої половини XIX – початку XX ст. Так, Нікола Артемійович Терещенко був прийнятий на дійсну службу до Імператорського Людинолюбного товариства

– найбільш відомої на той час доброчинної організації під опікою імператорської сім'ї – на посаду попечителя Глухівського дитячого притулку, і став дійсним статським радником. З 1881 р., як попечитель 1-ї Київської гімназії, від сплачував стипендії не менш як десяти гімназістам щороку. Для гімназій призначалися такі стипендії родини Терещенків: таємного радника Н. Терещенка на стипендії для учнів 1-ї Київської гімназії – 10 000 руб., з них відсотків – 400 руб. щорічно, та 5 000 руб., з них відсотків – 200 руб. щорічно; почесного попечителя 1-ї Київської гімназії О. Терещенка на стипендію імені таємного радника Н. Терещенка – 15 300 руб., з них відсотків – 612 руб. щорічно; таємного радника Н. Терещенка на стипендію імені П. Терещенка для Глухівської жіночої гімназії – 5 000 руб., з них відсотків – 225 руб. щорічно [16].

Приватна доброчинність часто зверталася до заснування в навчальних закладах *іменних стипендій*. Головне, на що звертали увагу при затвердженні стипендіальних фондів, – щоб стипендія була цілком забезпечена готівковими коштами або ж цінними паперами, гарантованими урядом. Розмір стипендії зазвичай дорівнював розміру річної плати за навчання. Найчастіше стипендія перебувала на рахунку того навчального закладу, де навчався стипендіат, рідше її видавали на руки. Залежно від умов, закладених у Положенні про стипендію, стипендіат міг використати її на придбання навчального обладнання, одягу і взуття або ж на оплату за помешкання [17].

Досить часто в гімназіях призначали стипендії імені О. Пушкіна, головним чином з нагоди 100-річчя від дня його народження, якот: почесного попечителя 1-ї Київської гімназії О. Терещенка на стипендію О. Пушкіна – 5 400 руб., з них відсотків – 216 руб. щорічно; почесного попечителя Немирівської гімназії на стипендію О. Пушкіна до 100-річчя з дня його народження – 6 000 руб., з них відсотків – 240 руб. щорічно. Пояснимо, що для призначення іменної стипендії у другій половині XIX ст. існував певний законодавчий порядок. «Височайший дозвіл» на присвоєння іменних сти-

пендій був підписаний 28 травня 1876 р. як Положення комітету Міністерства освіти Росії. Клопотання про присвоєння іменної стипендії могло бути подане за умови забезпечення стипендії грошовим внеском. На будинку навчального закладу необхідно було вивісити спеціальну дошку із занесенням прізвищ жертводавців, якщо вони надавали кошти для побудови приміщення навчального закладу [18, с.1656].

Крім стипендій О. Пушкіна, призначали також стипендії імені відомих учених. Так, у 1867 р. у 2-й Київській гімназії було засновано стипендію імені Михайла Ломоносова: «Під час святкування ювілею академіка М. Ломоносова членами університету св. Володимира та іншими особами, які перебувають на службі в означеному окрузі, зібрано 2 073 руб. 23,5 коп. на заснування стипендії на пам'ять М. Ломоносова для виховання за рахунок відсотків з цієї суми у другій Київській гімназії найобдарованішого з селянських дітей» [19].

Серед інших іменних стипендій, які доброчинці здебільшого присвячували своїм покійним родичам, дітям, котрі колись вчилися в певному навчальному закладі, або ж не були іменними, на окрему увагу заслуговують стипендії імені професора, таємного радника В. Бессера. Прізвище цього відомого науковця та педагога зустрічається ще на початку XIX ст. у зв'язку з діяльністю Кременецького ліцею. Пізніше разом з ліквідованим ліцеєм професор В. Бессер переїхав до Києва і продовжив роботу в університеті св. Володимира. Після його смерті частина доброчинців – можливо, серед них були учні або батьки учнів професора – присвятила йому пожертвувані стипендіальні кошти, а саме: стипендію імені В. Бессера для 2-ї Київської гімназії – 7 500 руб., з них відсотків – 295 руб. щорічно, стипендію імені В. Бессера для Немирівської гімназії – 5 400 руб., з них відсотків – 400 руб. щорічно [20, с.128]. Сам В. Бессер свого часу пожертвував кошти для стипендій у гімназіях Житомира та Кам'янця-Подільського (відповідно 5 000 та 7 434 руб.). Щоб уявити собі

вартість такої стипендії, порівняємо її з цінами на письмове приладдя та матеріали станом на початок XX ст. Так, 100 зошитів з паперу вищого ґатунку коштували 3 руб., червоні та сині олівці – по 9 коп. за одиницю, дюжина ручок – 1 руб. 44 коп., лінійки та косинці – від 8 до 20 коп., пенали – від 20 до 35 коп., значки для кашкетів учнів міських училищ – по 10 коп.

У 1866 р. в Житомирській гімназії було запроваджено стипендію для селянських дітей: «Волинський губернатор, направивши до директора училищ Волинської губернії 2 000 руб., виручених від спектаклів, що подарували в Житомирі аматори на початку нинішнього року, повідомив, що розпорядники й особи, що брали участь у цих спектаклях, захотіли використати ці кошти на заснування в Житомирській гімназії стипендії для одного вихованця з місцевих селянських дітей» [21, с. 326].

Стипендії для селянських дітей – явище досить рідкісне для доброчинності люстраційного періоду. Набагато частіше запроваджували стипендії для дітей збіднілого дворянства – так цей прошарок себе стратифікував. Що ж до селян, то стипендії на їхнє навчання в навчальних закладах рівня гімназії, тим паче в університетах, фактично відсутні.

Ще один вид стипендіальної доброчинності – призначення стипендії з умовою, що випускник певного навчального закладу відпрацює визначену наперед кількість років у місті, містечку чи селі. Така стипендія була заснована в Острозькому повітовому училищі: «Селяни – власники і колишні державні Острозького повіту, громадськими приговорами... постановили виховувати в Острозькій прогімназії по одному вихованцю від волості і п'ять від повіту для заміщення цими вихованцями згодом посад волосних писарів і сільських учителів» [22, с. 1253].

Іноді іменні стипендії призначали для родичів доброчинця. Тоді це оговорювали в окремій умові, як щодо стипендії в Чернігівській гімназії в 1871 р.: «Дочка дійсного статського радника Надія Дмитрівна Мізко, уже покійна,

духовним заповітом від 31 квітня 1866 р. призначила капітал 6 000 руб. на заснування з його відсотків стипендії її імені, переважно для її родичів у Чернігівській гімназії» [23, с. 84].

Час від часу іменні стипендії засновували в пам'ять покійних викладачів гімназій та повітових училищ. Так, в 1872 р. таку стипендію за підпискою організували викладачі 2-ї Київської гімназії на честь покійного директора гімназії. Її сума складала 200 руб. ср.

Доброчинні пожертви почасти різюче відрізнялися величиною; але від того визнання самого факту доброчинності з боку держави не применшувалося. Щоправда, значні пожертви могли спричинити й значну нагороду з боку імператора – орден, особисту подяку тощо; менші – подяку попечителя навчального округу, запис в урочистій книзі училища чи гімназії. Так, виділеної на стипендію в 2-й Київській гімназії суми в 200 руб. вистачило ледве на підтримання, а не на утримання одного зі студентів гімназії. Найімовірніше, це була плата за навчання одного гімназиста. Тим паче, не вистачило б цих грошей, наприклад, для студента університету. Але значущість кожного окремого факту доброчинності є непересічною, адже в цій ситуації мешканці певного міста або викладачі певного навчального закладу без примусу, з власної волі ставали доброчинцями. Мотивацією могло стати почуття батьків, які втратили дитину й у пам'ять її вирішили заснувати стипендію її імені. Доброчинність почесних попечителів, блюстителів, навіть штатних наглядців була іншого характеру – для них це був майже обов'язок, без якого вони навряд чи могли претендувати на ці посади. Варто зауважити, що в одному випадку йшлося про задоволення власного самолюбства, в іншому – про демонстрацію свого достатку, своєї сили, свого впливу, у третьому – про пам'ять одних людей про інших, у четвертому – про реалізацію вірнопідданських почуттів. Але існували й приклади щирого милосердя, незатмареного будь-яким, навіть психологічним розрахунком. Стипендії «в складчину» найчастіше були таким прикладом.

Крім родини Терещенків, у добродійній підтримці дитинства виявилися також пожертви *М. Судієнка*, *Ю. Оржешка* та *В. Ладомирського* на розвиток середньої й початкової освіти в Україні. Штаб-ротмістр Михайло Осипович Судієнко [13, с. 84], почесний попечитель Чернігівської гімназії, у 1843 р. повністю обмундирував дев'ять незаможних учнів Чернігівської гімназії (на 150 руб. ср.), пожертвував 166 руб. для нагород учням, які успішно закінчили курс навчання, а також 100 руб. для влаштування лікарні при благородному пансіоні гімназії. Долучився М. Судієнко й до створення пансіону при Чернігівській гімназії. До його заснування учні мешкали переважно на приватних квартирах, по десять-двадцять учнів разом. Як писав один із сучасників, «що це були за квартири – брудно згадати. Оплачувалися вони, щоправда, дешево – рублів по 3 на місяць зі столом і не більше 1 руб. без столу, але зате й послуг від господарів надавалося мало. Ще їжа, завдяки казковій тодішній дешевизні, була прийнятною і готувалася зі свіжих припасів, хоч несмачно... У самих приміщеннях – бруд, відсутність найпримітивніших зручностей, змішання вікових груп було звичним явищем... Кітченко [директор гімназії – Н.С.], одразу після переведення до Чернігова, звернув увагу на ці злочасні квартири... Обставини сприяли: почесним попечителем гімназії був обраний дворянством заможний, добрий і доброзичливий поміщик М. Судієнко, котрий одразу оцінив прагнення Кітченка і пішов назустріч його пропозиціям. Їхні спільні зусилля, що спиралися на крупні пожертви попечителя, закінчилися успішно: благородний пансіон був відкритий, хоча й у невеликих розмірах, що залежали від тісноти приміщення, у самому будинку гімназії» [14, с. 106–107].

У 1849 р. М. Судієнко обійняв посаду почесного попечителя Білоцерківської гімназії, з 1855 р. – Новгород-Сіверської. Як попечитель останньої, у серпні 1855 р. «виявив бажання мати на своєму утриманні в спільній учнівській квартирі одне місце для бідних і старанних учнів, на котре вступив обраний

ним учень 3 класу Семен Полетика» [15, арк. 1], а в січні наступного став утримувати ще одного, на спільній учнівській квартирі. Ним став учень 4 класу Никандр Лазаревич [15, арк. 2]. Крім цього, у 1856 р., як писав директор Новгород-Сіверської гімназії Павло Науменко до почесного попечителя Київського навчального округу М. Ребіндера, «колезький радник Михайло Судієнко 8 цього червня направив до мене пожертвувані ним для бібліотеки спільної учнівської квартири при цій гімназії книги – 36 назв у 78 томах» [15, арк. 1].

Почесний смотритель Луцького дворянського училища підпоручик *Ю. Оржешко* в 1852 р. оплатив оренду квартири, навчання та лікаря для прийнятого на своє утримання сина вдови дворянки Мілятицької Тимофія Мілятицького [24, арк. 1]. У 1854 р. він сплатив 60 руб. ср. за навчання трьох незаможних учнів у цьому училищі [24, арк. 1], у 1855 р. надав 100 руб. ср. на ремонт коридора в училищі, побудову ганку, заміну вікон і дверей, а також прийняв на свій кошт у цьому навчальному році трьох учнів і сплатив за кожного з них по 60 руб. ср. за утримання і по 6,50 руб. плати за навчання та на лікаря, що разом склало 199 руб. 50 коп. на рік. Сам Ю. Оржешко писав до почесного попечителя Київського навчального округу (Д. Бібікова), що станом на 1855 р. пожертвував Луцькому училищу близько 1100 руб. ср. Припускаємо, що добродійнець мав на увазі загалом всі свої пожертви станом на 1855 р., оскільки в документах віднайдено матеріали лише щодо 320 руб. пожертв [25, арк. 1–2].

Деякі пожертви, які надавали середнім навчальним закладам, свідчать про те, що добродійці були досить добре обізнані зі станом справ у них і реальною ситуацією з побутом та забезпеченням учнів – за допомогою керівників навчальних закладів чи особисто. Директор училищ Полтавської губернії 20 березня 1865 р. повідомляв попечителю Київського навчального округу князю В. Ширинському-Шихматову про те, що штатний наглядач Прилуцького повітового училища звернувся

з проханням до попечителя Троцини щодо крайньої бідності деяких учнів, наслідком якої стали «незадовільні успіхи, а іноді й звільнення з училища за невнесення плати за навчання. То пан Троцина переправив до нього 9 цього березня 108 руб. для видачі з них допомоги учням на розгляд педагогічної ради училища і разом з тим доручив штатному наглядачеві й на майбутнє доводити до його відома про ті крайні випадки, коли було б необхідно надати допомогу бідним учням [26, арк. 1]».

Перебуваючи на посаді почесного попечителя Житомирської чоловічої гімназії, значну добродію підтримку цьому навчальному закладові надавав *Юзеф Ігнаци Крашевський*. Так, 21 березня 1857 р. директор училищ Волинської губернії Ф. Кітченко писав попечителю Київського навчального округу М. Ребіндеру: «Почесний попечитель ввіреної мені гімназії Крашевський 20 цього березня за № 5 повідомив мені, що він, бажаючи поліпшити харчування учнів третього відділення спільних учнівських квартир, дійшов з економом цього відділення дворянином Краницьким угоди, щоб учням давали три рази на тиждень на обід третю страву, згідно з розкладом, і економ Браницький відповідно до сьогоднішньої дороговизни домовився по сорок рублів і щоб плата здійснювалася йому щомісячно наперед, за рахунок якої видано п. Крашевським Кроницькому наперед до 1 червня цього року сріблом 150 руб.» [27, арк. 1]

Про цю пожертву письменника було повідомлено міністра освіти. Тому 1 травня 1857 р. попечитель навчального округу М. Ребіндер отримав від департаменту освіти такого листа: «За представленням Вашого Превосходительства 12 минулого квітня я дозволяю оголосити почесному попечителю Житомирської гімназії Крашевському за здійснене ним пожертвування на користь спільних учнівських квартир цієї гімназії вдячність Міністерства народної освіти» [27, арк. 4].

Після цього попечитель навчального округу особисто звернувся до письменника з таким листом: «Милостивий государ Йосип Іванович! Отримавши донесення директора училищ Волинської губернії про здійснене Вами пожертвування для поліпшення харчування учнів 3-го відділення спільних учнівських квартир Житомирської гімназії, я доповідав міністру народної освіти про таке Ваше пожертвування. Унаслідок цього пан товариш міністра 1 цього травня за № 3820 доручив мені за це пожертвування Ваше оголосити Вам, Милостивий государ, вдячність Міністерства народної освіти» [27, арк. 5].

Отже, приватна ініціатива в розвитку середньої освіти України в люстраційний період представлена польською (чи сполонізованою українською) шляхтою, нащадками давніх старшинських родів, місцевими етнічними громадами. Серед найбільш відомих добродію в сфері підтримки дитинства вирізняються родини Терешенків, Олізарів та довголітні добродію пожертви І. Фундукля, М. Судієнка, В. Ладомирського, Ю. Крашевського та ін. Значна частина приватної добродіюності припадала на почесних попечителів і наглядачів навчальних закладів.

Головними формами добродіюної підтримки дітей шкільного віку України з боку приватних осіб стали: грошова (одноразові допомоги, утримання в пансіонах, стипендіальні фонди, подальше використання фондів); майнова (надання приміщень і меблів для гімназій, забезпечення учнів одягом і взуттям); діяльнісна (безкоштовна праця в гімназіях та пансіонах при них). Серед учнів середніх навчальних закладів, які найчастіше отримували добродіюну допомогу від приватних осіб, переважали представники зубожілого дворянства – як прошарку, який під впливом соціально-економічних трансформацій поступово звільняв місце соціальної еліти для промисловців і купців, зберігаючи натомість високий рівень мотивації до отримання середньої та вищої освіти. Зрідка добродіюною підтримкою користувалися й діти селян; однак кріпосна залежність не давала їм змоги от-

римувати середню й вищу освіту, тому частіше на стипендії приватних доброчинців могли претендувати діти вільних городян – ремісників, торговців, дрібних чиновників.

Література

1. Зверєва І. Д. Дефініції соціальної роботи та соціальної педагогіки / І. Д. Зверєва // Практична психологія та соціальна робота. – К., 2001. – № 4. – С. 12 – 16.

2. Харченко С. Я. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / С. Я. Харченко. – К., 2007. – 286 с.

3. Сейко Н. А. Соціальна педагогіка : курс лекцій : навч.-метод. посіб. / Н. А. Сейко. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т, 2001. – 256 с.

4. Фундуши и стипендии Виленского учебного округа : справочное пособие / сост. Н. Юницкий. – Вып. 1. – Ч. 1. – Вильна : Тип. А. Г. Сыркина, 1884. – 236 с.

5. Osicski A. O zyciu i pismach Tadeusza Czackiego rzecz czytana na zebraniu Gimnazium Woiycskiego 30 lipca 1813 roku / A. Osicski. – Krzemieniec, 1816. – 414 s.

6. 6 марта 1809 г. Об утверждении акта завещания Лернета на фондуш для четырех учеников Волынской гимназии // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб, 1864. – Т. I. : Царствование Александра I. – С. 498.

7. Коляденко С. М. Кременецький ліцей у системі освіти Волині у XIX – першій половині XX століття : монографія / С. М. Коляденко. – Житомир : ЖДПУ, 2002. – 124 с.

8. Русский биографический словарь / под ред. Н. Д. Чечулина, М. Г. Курдюмова. – СПб, 1914. – Т. 12. – 348 с.

9. О управлении и заведывании Попечителем Киевского учебного округа Лернетовским фондушем. – ЦДІАК, ф. 707, оп. 309, спр. 2, 1836 р. : в 2 т. – Т. 1. – 212 арк; – Т. 2. – 202 арк.

10. Сборник материалов для истории просвещения в России, извлеченных из архива Министерства Народного Просвеще-

ния. – СПб, 1898. – Т. III: Учебные заведения в западных губерниях. 1805 – 1807. – 1186 с.

11. Witte K. O szkole Krzemienieckiej / K. Witte. – Warszawa, 1843. – 125 s.

12. Zasztowt L. Kresy 1832 – 1864. Szkolnictwo na ziemiach litewskich i ruskich dawnej Rzeczpospolitej / L. Zasztowt. – Warszawa, 1997. – 445 s.

13. Борисенко В. Й. Культурно-освітня діяльність громадськості Лівобережної України в 1825 – 1860 рр. / В. Й. Борисенко, І. М. Левченко. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – 106 с.

14. Черниговская гимназия начала 40-х годов // Киевская старина. – № 10. – 1894. – С. 106 – 107.

15. О пожертвовании почетным попечителем Новгород-Сиверской гимназии Судьенком в пользу гимназической библиотеки 36 названий книг. – ЦДІАУК, ф. 707, оп. 87, спр. 3650, 1856 р. – 8 арк.

16. Сейко Н. А. Едукаційні фондуші як форма доброчинності на Правобережній Україні у XIX столітті / Н. А. Сейко // Історико-педагогічний альманах. – 2005. – № 1. – С. 99 – 111.

17. Гузенко Е. С. Роль государства в развитии благотворительности в системе образования России в конце XIX – начале XX века [Электронный ресурс] / Е. С. Гузенко. — Режим доступа : http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=713&RHPSESSID=453ad9813d9ff6074d89b7120a6d62901

18. Свод законов Российской империи. – Т. X. – Ч. 1. Изд. 1887 и продолж. 1895 г. – 1728 с.

19. 13 октября 1867 г. Об учреждении при 2-й Киевской гимназии стипендии в память академика М. В. Ломоносова // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб, 1871. – Т. 4 : Царствование императора Александра II. 1865 – 1870. – С. 548.

20. Циркуляр министра народного образования от 11 сентября 1882 года о записях на документах об окончании высшего учебного заведения стипендиатами земства, срока их обязательной службы или возврата средств, использованных на их обучение в случае невыполнения обязательств. – 1882. – ЦДІАУК, ф.707, оп.169, спр.7. – 52 арк.

21. 17 июня 1866 г. Об учреждении в Житомирской гимназии стипендии для воспитанника из крестьянских детей // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб, 1871. – Т. 4 : Царствование императора Александра II. 1865 – 1870. – С. 326.

22. 3 июня 1869 г. Об учреждении стипендий в Острогской Прогимназии по одному воспитаннику от волости и пяти от уезда и о наименовании одного воспитанника «воспитанником Александра Павловича Безака» // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб, 1871. – Т. 4 : Царствование императора Александра II. 1865 – 1870. – С. 1253.

23. 28 апреля 1871 г. Об учреждении в Черниговской гимназии стипендии имени г-жи Мизко // Сборник Постановлений по Министерству народного просвещения. – СПб, 1865. – Т. 3. : Царствование императора Александра II. 1871 – 1873 гг. – С. 84.

24. О пожертвовании бывшим почетным смотрителем Луцкого уездного училища Оржешко на содержание бедных учеников. – ЦДІАУК, ф. 707, оп. 87, спр. 3803, 1857 р. – 48 арк.

25. Ведомости о пожертвованиях, поступивших в пользу учебных заведений Киевского округа. – ЦДІАУК, ф. 707, оп. 18, спр. 218, 1852 р. – 6 арк.

26. О пожертвовании почетным смотрителем Прилукского уездного училища Троциною 108 руб. сер. в пользу бедных учеников того училища. – ЦДІАУК, ф. 707, оп. 31, спр. 182, 1865 р. – 4 арк.

27. О пожертвовании почетного попечителя Крашевского в пользу учеников Житомирской гимназии. – ЦДІАУК, ф. 707, оп. 87, спр. 3788, 1857 р. – 8 арк.

* * *

Сейко Н. А. Дитина шкільного віку як об'єкт доброчинної підтримки в Україні в XIX – на початку XX століття

У статті представлено історико-педагогічний аналіз доброчинної підтримки дитинства в системі освіти України в XIX – на початку XX ст. Обґрунтовано зміст і сутність доброчинної підтримки дітей шкільного віку. Подано відомості про стипендіальні та конвіктові фондуші для учнів шкіл та гімназій з різних регіонів України.

Ключові слова: благодійність, дитина, гуманізм, соціалізація, конвіктові фондуші.

Сейко Н. А. Ребенок школьного возраста как объект благотворительной поддержки в Украине в XIX – начале XX века

В статье представлен историко-педагогический анализ благотворительной поддержки детства в системе образования Украины в XIX – начале XX века. Обосновано содержание и сущность благотворительной поддержки детей школьного возраста. Представлены сведения о стипендиальных и конвиктовых фондушах для учеников школ и гимназий из разных регионов Украины.

Ключевые слова: благотворительность, ребенок, гуманизм, социализация, конвиктовые фондуши.

Seyko N. A. A Schoolchild as an Object of Charity Support in Ukraine in XIX – beg. XX century

The article contains the historical and pedagogical analysis of charity support for childhood in Ukrainian education in XIX – beg. XX cent. The content and the essence of charity support for schoolchildren are substantiated. It also includes the information about scholarship and donations to pupils of Ukrainian schools and gymnasiums.

Key words: charity, child, humanism, socialization, donation.

Стаття надійшла до редакції 07.11.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

Соціально-педагогічні умови

формування здорового способу життя учнів шкіл Західної України (1900 – 1939рр.)

Дидик В. М.

УДК 37. 017 (09) (477.83./86) «1900/1939»

СУЧАСНА система освіти України спрямована на всебічний розвиток особистості та відродження традицій національного виховання. Вона покликана створити належні соціально-педагогічні для формування культури здоров'я молодого покоління.

Сьогодні стан здоров'я молодого покоління характеризується такими особливостями, як зростання хронічних захворювань, інвалідність, зниження рівня фізичного здоров'я тощо.

За даними соціологічних досліджень, 30% учнів оцінюють власне здоров'я як «посереднє» або «погане», 14% дітей повідомляють про наявність хронічних захворювань. Майже половина опитаних учнів (41%) скаржиться, що їм щонайменше раз на тиждень дошкуляє головний біль. Варто зауважити, що 59% підлітків почувають себе роздратованими або в поганому настрої [1, с. 10].

Зауважимо, що вагомий вплив на формування культури здоров'я має й матеріальне становище сім'ї. Дослідник Т. Чорна відзначає, що 59% дівчат і 35% хлопців із сімей з низьким рівнем доходів оцінили своє здоров'я як погане й задовільне, тоді як із сімей з високим рівнем доходу – лише 46% і 19% респондентів відповідно [2, с. 196].

Таким чином, на сучасному етапі перед суспільством постає завдання створити такі соціально-педагогічні умови, які б сприяли формуванню культури здоров'я молодого покоління. Однак наукове вирішення цієї проблеми неможливе без знання й переосмис-

лення історичного досвіду минулого, у якому можна знайти відповіді на питання, що гостро постають перед сучасною школою та суспільством.

Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я учнів розглянуті в працях таких учених, як О. Васійчук, А. Сватсьєв, А. Талімонова, С. Кириленко.

Історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми здійснили науковці М. Барна, Д. Герцюк, С. Лаба, Б. Ступарик, Т. Завгородня, В. Яремчук. У їхніх роботах детально проаналізовано систему становлення освіти, формування культурно-освітніх традицій у навчальних закладах та розкрито окремі аспекти формування культури здоров'я учнів та вчителів названого періоду.

Ретроспективний аналіз формування здорового способу життя досліджуваного періоду на землях Західної України здійснили Б. Білинський, Б. Савчук, Л. Сливка, О. Морозова.

Цікавими в контексті дослідження є публікації, у яких проаналізовано аналіз формування здорового способу життя на території східних областей України (М. Кругляк, Т. Медведь).

Мета статті – з'ясувати соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я учнів шкіл Західної України в 1900 – 1939 рр.

Наприкінці XIX – початку XX ст. територія Західної України була розподілена між кількома державами. Саме колоніальне становище й визначало їхній соціальний розвиток та надалі відігравало важливу роль у формуванні культури здоров'я учнів.

Результати наукового пошуку дають підставу стверджувати, що з прийняттям у 1869 р. закону про шкільництво в Австрії відбулися якісні зміни в системі виховання й навчання молодого покоління. Відповідно до закону

створення шкіл передбачалося всюди, «де в околиці години ходу і згідно з п'ятирічним переписом перебувають більше 40 дітей, котрі мусять відвідувати школу більше ніж на півмилі віддалену» [3, с. 112].

Наявність нормативно-правової бази сприяла збільшенню навчальних закладів на території Західної України. Так, наприклад, у Галичині станом на 1860 р. нараховували 2442 народні школи. А вже в 1900 р. їхня кількість ста-

новила 4649. Проте, незважаючи на такі здобутки за рівнем освіти, Галичина була найвідсталішою провінцією Австрії [3, с. 113].

Про жалюгідне становище системи національного шкільництва свідчить те, що в 1910 р. кількість однокласових шкіл становила від 50% до 80%. Крім цього, 463 громади взагалі не мали шкіл [4, с. 91].

Заслугує на увагу той факт, що частина учнів відвідувала школу (табл. 1).

Таблиця 1

Перебування учнів поза школою станом на 1900 рік

Шкільний округ	Учні, %
Зборівський	55
Городенківський	57
Косівський	61
Надвірнянський	65

На думку дослідниці О. Морозової, це можна пояснити не тільки відсутністю шкільних будинків, але й використанням праці дітей на підприємствах і поміщицьких господарствах [5, с. 18].

Особливо у складному санітарно-гігієнічному стані перебували школи після Першої світової війни. Так, посол С. Козицький під час промови в Соймовій Освітній Комісії зазначив: «шкільні будинки ще добре коли zostалися без вікон і дверей, а частіше в них підлоги не було, часто і стеля завалилася, а часто і сліду не зосталося від будинку» [6, с. 1 – 2].

Статистичні дані свідчать про те, що в 1937 – 1938 н. р. на території Львівського шкільного округу 2724 навчальні приміщення були організовані в орендованих будинках; 16% приміщень мали площу менше, ніж 30 м², та 26% – не більше 40 м². На одного учня припадала площа 1,5–2 м². Об'єм повітря становить 2 м³ на учня. При цьому слід звернути увагу на те, що навчання відбувалося у дві зміни [7, с. 12 – 13].

Наприкінці I третини XX ст. лікар В. Лемішевський пропонував при санітарно-

гігієнічному обстеженні шкільних будинків особливу увагу звертати на наявність опалення, каналізації, водогону, кімнат відпочинку тощо [8, с. 355 – 359].

Вищевикладені факти дозволяють зробити висновок про те, що санітарно-гігієнічний стан навчальних закладів досліджуваного періоду не сприяв формуванню культури здоров'я учнівської молоді.

Так, аналізуючи дані Горожанського комітету суспільної опіки за 1931 – 1932 н. р., слід зазначити, що з 907 обстежених дітей 55% мали захворювання на основі авітамінозу, а 82% – недостатній фізичний розвиток [9, с. 163].

Особливо вражає статистика захворюваності учнів на інфекційні захворювання. Так, наприклад, протягом 1926 – 1927 н. р. у м. Львові на туберкульоз перехворіло 66% школярів.

Крім того, досить тривожною була ситуація із захворюванням на педикульоз. Так, відповідно до статистичних даних, у навчальних закладах товариства «Рідна школа» протягом 1934 – 1936 рр. ця хвороба була поширена на 13 – 14% учнів [10].

Часопис «Шлях навчання й виховання»

(1936 р.) на своїх сторінках розкриває проблему нервово-емоційних захворювань учнівської молоді. Так, дослідник цієї проблеми наводить слова шкільного лікаря Т. Бока, який зауважує, що «при сучасному стані гігієни учнівської праці й її умови праці – серце, нерви й психіка шкільної молоді погіршуються з року в рік» [11, с. 173].

На думку автора статті, причинами нервових захворювань учнів є:

- обсяг праці, яку виконує учень;
- постійне зосередження уваги;
- фізичне перевантаження;
- несприятлива атмосфера вдома.

З метою зменшення кількості нервових захворювань серед учнів лікар Т. Бок запропонував вжити таких заходів:

— не перевантажувати учнів працею в школі та вдома;

— зробити сприятливі умови для співпраці між учителями та учнями, при цьому даючи останнім змогу нормально розвиватися [11, с. 174].

У контексті дослідження проблеми варто зазначити, що в складному матеріальному становищі перебували й українські вчителі. Щоб утримати сім'ю, вони шукали додаткового заробітку. Для отримання пенсії педагоги змушені були працювати в школі не менше, ніж 40 років. Непоодинокими були випадки, коли в пенсійному віці вони жебракували. Звичайно, перераховані факти були вагомою причиною передчасної втрати здоров'я вчителями (табл. 2) [4, с. 101 – 102].

Таблиця 2

Характеристика захворюваності вчителів станом на 1906 р.

Скарги	Чоловіки	Жінки
Головні болі	60 %	65 %
Серцебиття	50 %	78 %
Переляк	19 %	37 %

Для охорони своїх професійних інтересів українські вчителі в 1905 р. заснували товариство «Взаїмна Поміч Галицьких і Буковинських учителів і учительок», яке в 1918 р. було реорганізоване в організацію «Взаїмна Поміч Українського Вчительства» з осередком у Львові [12, с. 537].

Про актуальність проблеми формування здорового способу життя учнів у 1900 – 1939 рр. свідчить велика кількість статей, яка з'являється на шпальтах українських часописів. У них автори висвітлюють причини погіршення стану здоров'я та здійснюють спроби знайти шляхи їх вирішення.

Так, А. Рудь у статті «Здоровля в сільській хаті», що була опублікована на сторінках часопису «Молоде село» (Луцьк, 1935 р.), проаналізувала побутові умови проживання дітей та висвітлила санітарний стан сільських будинків [13, с. 14].

Логічним продовженням досліджуваної проблеми є стаття Д. Хевзюка «Село теперішнє і майбутнє», опублікована на сторінках цього часопису (1938 р.). Результати досліджень впевнили, що значний вплив на формування здорового способу життя дітей мала поведінка їх батьків, оскільки саме вони найчастіше були прикладом для наслідування [14, с. 12 – 13].

Особливий інтерес для цього аспекту проблеми становлять літературні джерела, у яких описано шляхи покращення рівня здоров'я дітей.

Так, на сторінках часопису «Життя і знання» (1929 р.) В. Королів-Старий опублікував статтю «Хатній умивальник», у якій обґрунтував переваги використання хатнього умивальника та описав технологію щодо його виготовлення [15, с. 146 – 147].

Цікавою в контексті зазначеної проблеми є стаття «Голос української дитини» в журналі «Українська школа» (1926 р.), у якій автор розкрив санітарно-гігієнічні вимоги, який повинна дотримуватися школа, а саме:

— шкільні будинки необхідно будувати відповідно до вимог гігієни в екологічно чистій частині певної місцевості; класи мають бути просторими, сухими та сонячними; кожна школа повинна мати широке подвір'я або великий сад, де діти могли б після кожного уроку проводити час протягом перерви;

— навчальні лабораторії та кабінети треба

обладнати всіма необхідними для навчання наочними засобами й приладами;

— у кожній школі варто створити окремі кімнати для проведення лабораторних досліджень і для заняття фізичними вправами;

— шкільна бібліотека має бути забезпечена необхідною кількістю книжок [16, с. 27].

Активно долучилося до пропаганди здорового способу життя серед учнів та населення краю українське гігієнічне товариство (УГТ). Його представники подорожували населеними пунктами галицького краю та організовували гігієнічні виставки та виступи лікарів на санітарно-гігієнічну тематику (таб. 3) [17, с. 204].

Таблиця 3.

Тематика виступів українських лікарів 1937 р.

Автор	Тема виступу
М. Василів	«Як оберігтися від заразливої дифтерії»
С. Парфанович	«Смертність немовлят», «Дитина і жінка»

Таким чином, дослідження архівних матеріалів та наукових джерел, зокрема залучення до наукового обігу періодичних видань визначеного періоду, дозволило констатувати, що на формування культури здоров'я учнів мали вплив такі чинники:

— загальноосвітні:

- недостатня кількість шкільних будинків;
- перевантаження учнів навчальним процесом;

- низький рівень відвідування школи;

— санітарні:

- відсутність медичного огляду учнів під час навчання;

- поганий санітарний стан навчальних закладів;

— соціальні:

- відсутність одягу та взуття в учнів;
- погані побутові умови проживання;
- низька оплата праці вчителів.

Проведене дослідження не претендує на повне та всебічне висвітлення цієї багатоаспектної проблеми. Перспективи подальших

досліджень, на нашу думку, полягають в аналізі впливу побутових умов на формування здорового способу життя та ролі освітніх інституцій у пропаганді культури здоров'я учнівської молоді.

Література

1. Стан та чинники здоров'я українських підлітків : монографія / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар, О. Р. Артюх та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірева. – К. : ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. – «К.І.С.», 2011. – 172 с.

2. Чорна Т. Дослідження впливу рухової активності, соціально-економічних, екологічних та психологічних чинників на стан здоров'я учнів та студентів / Т. Чорна // Педагогіка психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 7. С. – 194 – 197.

3. Ступарик Б. Національна школа: витоки, становлення / Б. Ступарик. – К. : ІЗМН, 1998. – 333 с.

4. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 143 с.

5. Морозова О. Українська шкільна освіта в Галичині (кінець XIX – поч. XX ст.) / О. Морозова // Гілея. – 2008. – Вип. 14. – С.17 – 22.

6. Недоля українського шкільництва (з промови посла Сергія Козицького у Соймовій Освітній комісії 23 квітня 1923 р. з нагоди Українського клубу пор. звільнення учителів) // Діло. – 1923. – Ч. 24. – С. 1 – 2.

7. Шкільництво на терені Л.Ш.О. (на підставі статистики за 1937/38 рр.) // Учительське слово. – 1939. – Ч. 8. – С. 100 – 102.

8. Lemieszewski W. Dzieci i szkoły / W. Lemieszewski // Їсєє Kreminieckie. – 1934. – № 11. – С. 355 – 359.

9. Кондрат С. Життя дитини пролетаріату / С. Кондрат // Шлях навчання й виховання. – 1936. – Ч. 3. – С. 163.

10. Сливка Л. Соціокультурні передумови виховання здорового способу життя дітей і молоді Західної України / Л. Сливка // Обрії. – 2010. – № 1. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/obrii/2010_1/Slivka.doc.pdf.

11. С. Школа нервові діти й ... учителі / С. // Шлях навчання й виховання. – 1936. – Ч. 3. – С. 173 – 174.

12. Сірополко Степан. Історія освіти в Україні / Степан Сірополко. – Л.: Афіша, 2001. – 664 с.

13. Рудь А. Здоровля в сільській хаті / А. Рудь // Молоде село. – 1935. – № 3. – С. 14.

14. Хевзюк Д. Село теперішнє і майбутнє / Д. Хевзюк // Молоде село. – 1938. – № 3. – С. 12 – 13.

15. Королів-Старий В. Хатній умивальник / В. Королів-Старий // Життя й знання. – 1929. – С. 146 – 147.

16. Калинович В. Голос української дитини / В. Калинович // Укр. шк. – 1926. – Зш. 13 – 14. – С. 16 – 31.

17. Білінський Б. «Просвіта» і народне здоров'я / Б. Білінський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – Вип.19. – С. 201 – 206.

Дидик В. М. Соціально-педагогічні умови формування здорового способу життя учнів шкіл Західної України (1900 – 1939 рр.)

У статті на основі вивчення архівних матеріалів проаналізовано соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я учнів у навчальних закладах Західної України (1900 – 1939 рр.), розкрито санітарно-гігієнічний стан навчальних закладів та показано його вплив на здоров'я учнівської молоді.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, учнівська молодь, захворювання учнів, санітарно-гігієнічний стан навчальних закладів, учитель.

Дыдык В. М. Социально-педагогические условия формирования здорового образа жизни учеников школ Западной Украины (1900 – 1939 гг.)

В статье на основе изучения архивных материалов осуществлен анализ социально-педагогических условий формирования культуры здоровья учеников в учебных заведениях Западной Украины (1900 – 1939 гг.), раскрыто санитарно-гигиеническое состояние учебных заведений и показано его влияние на здоровье ученической молодежи.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, ученическая молодежь, заболевание учеников, санитарно-гигиеническое состояние учебных заведений, учитель.

Dydyk V. N. Social and pedagogical terms of forming of the healthy way of life of pupils in West Ukraine (1900 – 1939)

In the article social and pedagogical terms of forming of culture of pupil's health in educational establishments in West Ukraine on the ground of study of the archived materials are analysed (1900 – 1939 pp.). The sanitary and hygienic state of the educational establishments is opened and influence on the health of pupils is shown.

Key words: healthy way of life, pupils, diseases of pupils, sanitary and hygienic state of educational establishments, teacher.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2011 р.

Прийнято до друку 25.11.2011 р.

Відомості про авторів

Адаменко О. В., доктор педагогічних наук, професор кафедри державної служби та управління, декан факультету допрофесійної підготовки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Байкєніч Г. В., аспірантка кафедри історії України Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Брянцева Г. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформатики і кібернетики Мелітопольського державного педагогічного університету ім. Богдана Хмельницького, Член Співки дизайнерів України.

Ваховський Л. Ц., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи, декан історичного факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Вовк В. М., доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання доцент Луганського національного аграрного університету.

Дидик В. М., магістр, асистент кафедри комп'ютерних технологій Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Довгопола О. В., викладач предметів математичного циклу Лисичанського педагогічного коледжу.

Дяченко М. Д., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри журналістики і соціальних комунікацій Інституту журналістики і масової комунікації Класичного приватного університету (м. Запоріжжя).

Жукова В. М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних технологій та систем Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Жучок В. Г., директор Опитненської загальноосвітньої школи I – III ступенів Артемівської районної ради Донецької області.

Жучок Л. Д., заступник директора з навчально-виховної роботи Артемівської загальноосвітньої школи I – III ступенів №18 Артемівської міської ради Донецької області.

Ісаєва С. Д., здобувач кафедри педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Кільова Г. О., кандидат філософських наук, докторант АПНУ, заступник керівника Управління з питань звернень громадян Адміністрації Президента України, заслужений працівник освіти України.

Максютов А. О., аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Малюга О. С., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Київської міжрегіональної академії управління персоналом.

Рогач З. І., старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін Тернопільського інституту МАУП.

Савченко С. В., доктор педагогічних наук, професор, ректор Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Сейко Н. А., доктор педагогічних наук, доцент Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Ткачук С. І., доктор педагогічних наук, доцент, декан технолого-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Юшко О. В., викладач кафедри фізичного виховання Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».